

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Науковий журнал

Випуск 1(75)

УДК 81

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.1>

У науковому журналі вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, здобувачів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

Відповідальний редактор	Ніка Оксана, д-р філол. наук, проф. (Україна)
Заступник відповідального редактора	Покровська Ірина, д-р філол. наук, проф. (Україна)
Відповідальний секретар	Сайко Михайло, д-р філос. наук (Україна)
Редакційна колегія	Бальсис Рімантас, д-р гуманіт. наук, проф. (Литва); Голубовська Ірина, д-р філол. наук, проф. (Україна); Дружинець Марія, д-р філол. наук, проф. (Україна); Іваницька Марія, д-р філол. наук, проф. (Україна); Кійко Світлана, д-р філол. наук, проф. (Україна); Кононенко Ірина, д-р філол. наук, проф. (Польща); Материнська Олена, д-р філол. наук, проф. (Україна); Мозер Міхаель, д-р філол. наук, проф. (Австрія); Поцоте Дайнора, д-р гуманіт. наук, проф. (Литва); Скрильник Сергій, канд. філол. наук, доц. (Україна); Снитко Олена, д-р філол. наук, проф. (Україна); Темчина Сергеюс, д-р гуманіт. наук, проф. (Литва); Черненко Ганна, д-р філол. наук (Україна), Шахадат Шамма, д-р гуманіт. наук, проф. (Німеччина)
Адреса редколегії	Навчально-науковий інститут філології 6-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601 ☎ (38044) 239 33 02, 239 34 69 e-mail: philology@knu.ua, o.nika@knu.ua web: https://mova.knu.ua
Затверджено	вченою радою Навчально-наукового інституту філології 30.01.24 (протокол № 6)
Зареєстровано	Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення Рішення № 120 від 18.01.24 Ідентифікатор друкованого медіа: R30-02555
Атестовано	Міністерством освіти і науки України (категорія Б) Наказ № 157 від 09.02.21
Індексування	Crossref, Index Copernicus, ERIN PLUS, ResearchBib, DOAJ
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	ВПЦ "Київський університет" 6-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

LINGUISTIC AND CONCEPTUAL WORLDVIEWS

Scientific journal

Issue 1(75)

UDC 81
DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.1>

This scientific journal contains scientific articles written by professors, lecturers, applicants. These articles concern analysis of worldview perspectives of current linguistics.

Editor-in-chief	Nika Oksana, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine)
Deputy Chief Editor	Pokrovska Iryna, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine)
Executive Secretary	Saiko Mykhailo, PhD (Ukraine)
Editorial Board	Balsys Rimantas, DSc (Philol.), Prof. (Lithuania); Holubovska Iryna, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Druzhynets Mariia, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Ivanytska Maria, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Kiiko Svitlana, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Kononenko Iryna, DSc (Philol.), Prof. (Poland); Materynska Olena, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Moser Michael, DSc (Philol.), Prof. (Austria); Pociute Dainora, DSc (Philol.), Prof. (Lithuania); Skrylnyk Serhii, PhD., Assoc. Prof. (Ukraine); Snytko Olena, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Temcinas Sergeius, DSc (Philol.), Prof. (Lithuania); Chernenko Hanna, DSc (Philol.) (Ukraine); Schahadat Schamma, DSc (Philol.), Prof. (Germany)
Editorial board address	Educational and Scientific Institute of Philology 14, Taras Shevchenka Blvd., Kyiv, 01601 ☎ (38044) 239 33 02, 239 34 69 e-mail: philology@knu.ua, o.nika@knu.ua web: https://mova.knu.ua
Approved by	the Academic Council of Educational and Scientific Institute of Philology 30.01.24 (protocol № 6)
Registered by	the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine Decision № 120 of 18.01.24 Identifier of printed media: R30-02555
Certified by	the Ministry of Education and Science of Ukraine (category B) Order № 157 dated 09.02.21
Indexing	Crossref, Index Copernicus, ERIH PLUS, ResearchBib, DOAJ
Founder and publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University" Certificate of entry into the State Register ДК № 1103 dated 31.10.02
Address	PPC "Kyiv University" 14, Taras Shevchenka Blvd., Kyiv, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

Authors of published materials are fully responsible for gathering and preciseness of published facts, quotations, economical and statistical data, proper nouns and other data. The editorial board reserves the right to shorten and edit their materials.

З М І С Т

ДЕЙКУН Олексій

Моделі українського перекладу
англійськомовних цільних конструкцій
(на матеріалі заголовків текстів новин)..... 9

ЯКОВЛЕВА Ольга, ЦВЕТКОВА Юліанна

Формування сучасного правового термінологічного
апарату в івриті: способи та вплив інших правових систем..... 24

БОРДОВСЬКА Анна

Правописна та лексична варіантність у публіцистиці
періоду другої світової війни (на матеріалі ГРАКУ)..... 36

КОСТЮК Марина

Корпус-базований аналіз концепту *Франція* 60

ОДИНЦОВА Галина, КОНДРАТЬЄВА Тетяна

Концептуальна дихотомія "*Слово Боже – слово людське*"
в біблійному дискурсі 74

ДЛАЙ Ірина

Дієслово в мовній та концептуальній картинах світу
носіїв англійської мови 89

КАБАНЦЕВА Надія, НАЗАРЕНКО Оксана

Концептуальне поле субсфери "*Природний світ*"
на базі політичних метафор
(українська та англійська мови)..... 104

СТРОКАЛЬ Олександр

Вербалізатори чорного кольору в поетичному міфі
Олексія Довгого..... 118

ТУРЕНКО Віталій

Сапфо між друзями і ворогами: специфіка погляду
на людські стосунки..... 139

НІКА Оксана

Нові дослідження про Франциска Скорину
[Рецензія на книжкове видання: Сергей Юрьевич Темчин.
Издания Франциска Скорины: источники, интерпретации,
бытование. Вильнюс : Институт литовского языка, 2022. 430 с. /
Sergejus Temčinas. Pranciškaus Skorinos leidiniai: šaltiniai,
interpretacijos, funkcionavimas. Vilnius : Lietuvių kalbos
institutas, 2022. 430 p.]..... 154

C O N T E N T

DEIKUN Oleksii

Patterns of Ukrainian Translation of English Item-Based
Constructions: a Case of News Headlines..... 9

YAKOVLEVA Olga, TSVIETKOVA Yulianna

The Forming of the Modern Legal Terminology in Hebrew:
Methods and Other Legal System Influence 24

BORDOVSKA Anna

The Spelling and Lexical Variation in Newspapers
and Magazines Published During the Second World War
(Based on GRAC) 36

KOSTIUK Maryna

Corpus-Based Analysis of the Concept *France* 60

ODYNTSOVA Halyna, KONDRATIEVA Tetiana

Conceptual Dichotomy "*Word of God – Human Word*"
in the Biblical Discourse 74

Iryna DILAI

The Verb in the Linguistic and Conceptual Worldviews
of English Language Speakers 89

KABANTSEVA Nadiia, NAZARENKO Oksana

Conceptual Field of Subsphere "*Natural World*"
on Basis of Political Metaphors (Ukrainian and English) 104

STROKAL Oleksandr

The Language Means of Expression of Black Color
in Oleksii Dovhii's Poetic Myth 118

TURENKO Vitalii

Sappho Between Friends and Enemies:

Specifics of Wiew on Human Relationships 139

NIKA Oksana

New Research on Francysk Skaryna

[Review of the Book: Sergejus Temčinas. Publications
of Francysk Skaryna: Sources, Interpretations, Existence.

Vilnius: Institute of the Lithuanian Language, 2022. 430 p.]... 154

Олексій ДЕЙКУН, здобувач
ORCID ID: 0000-0001-7363-4811
e-mail: deop@ukr.net

Київський національний лінгвістичний університет,
Київ, Україна

МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЦІЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ (НА МАТЕРІЯЛІ ЗАГОЛОВКІВ ТЕКСТІВ НОВИН)

Мета статті – виокремити моделі українського перекладу цільних англійськомовних конструкцій на матеріалі українських тлумачень заголовків BBC. Цільні конструкції – це незмінне в межах певної мови поєднання форми та функції / значення, вкорінене в довгостроковій пам'яті людини. Задля досягнення поставленої мети залучено конструкційну методологію, що складається з відбірково-порівняльного, класифікаційного та кореляційного етапів; метод порівняльно-перекладознавчого аналізу, застосований для зіставлення цільних конструкцій оригіналу й тлумачення, а також виокремлення моделей перекладу українською мовою. У статті вперше встановлено, що цільні конструкції англійськомовних заголовків BBC News передають українською за чотирма головними моделями: пониження статусу латинізованої цільної конструкції в перекладі; розширення латинізованої конструкції в тлумаченні; лексикалізації або граматикизації кириличного відповідника оригіналу у відтворенні. За моделі пониження в перекладі статусу латинізованої цільної конструкції оригіналу її без змін переміщують до вступу або різних секцій українськомовного варіанта новинного тексту. За моделі розширення латинізовану цільну конструкцію оригіналу в тлумаченні поповнюють одним або кількома елементами, представленими онімами або прикладкою. За моделі лексикалізації еквівалент цільної конструкції оригіналу доповнюють в перекладі одним змінним складником, який зазвичай представлено антропонімом на позначення відомої особи, або заміщують лексикалізованою конструкцією з узагальненим значенням. За моделі граматикизації цільну конструкцію оригіналу в позиції тематичного класифікатора, призначеного для орієнтування англійськомовної аудиторії, утім відсутнього на українськомовній версії сайту, відтворюють граматикилізованим відповідником зі значенням ВМІСТИЦА.

© Дейкун Олексій, 2024

***Ключові слова:** модель перекладу, англійськомовна цільна конструкція, новинний заголовок, BBC News, BBC Україна.*

Порушувана проблема. Сучасне медіяперекладознавство фокусується на дослідженні способів інтерпретації текстів різних жанрів (Benoui, & Kellou, 2020), серед яких чільне місце посідають новинні заголовки (Jiang, & Wen, 2022; Jiang, 2019). Ці мінітексти точно й лаконічно відтворюють зміст і цілі пропонувані повідомлень (Iwama, & Kano, 2019; Zanettin, 2021), а також привертають, утримують і спрямовують увагу читацької аудиторії (Potarenko, 2021, p. 5).

Одне із завдань сучасної медійної транслятології полягає в пошуку мінімальних одиниць передачі змісту тексту. Такі одиниці традиційно пов'язують зі словом, словосполученням, реченням, кількома висловленнями (Thunes, 2017), а в останній час і з конструкціями (Benigni, 2015). А втім, новітні розвідки з вивчення і перекладу заголовків (Guo, & Chen, 2021; O'G'Li, & Qizi, 2022) залишають поза увагою морфосинтактичний рівень тлумачення в ракурсі **конструкцій**, котрі розуміють як будь-яке поєднання форми та функції (Croft, 2022, p. 5), або форми й значення, вкорінене в довгостроковій пам'яті людини (Hoffmann, 2022, p. 4–5).

Морфосинтаксичним конструкціям притаманні декілька ключових особливостей, зокрема мінімальна зміна під час спілкування (Dąbrowska, 2010, p. 203) та засвоєння як цілісних структур (Goldberg, 2006; Goldberg, 2009). Вважається, що конструкції складаються з різнорівневих мовних засобів: морфем, слів (Hoffmann, 2022, p. 9), або складних і абстрактних синтаксичних моделей (Hilpert, 2021, p. 7).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про виокремлення низки морфосинтаксичних конструкцій: результативні (Mateu, 2012), інфінітивні (Tuhai, 2022), предикативні (Diewald, & Czicza, 2022), а також пасивні й безособові (Romero, & Ormazabal, 2019). Проте власне перекладом конструкцій клопочеться мізерна кількість сучасних дослідників (Al Zumor, 2021; Bisiada, 2019; Gallez, 2018). Вони розглядають дієприкметникові конструкції в текстах офіційно-ділового стилю (Ivanytsia, 2020), пасивні конструкції у перекладених наукових працях (Bisiada, 2019,

р. 35–56) та анотаціях статей (Al Zumor, 2021), оминаючи увагою використання конструкцій як базових одиниць перекладу.

Методи та матеріал. Матеріалом дослідження слугують англійськомовні заголовки новинного сайту BBC News (<https://www.bbc.com/news>) та їхні тлумачення українською мовою на BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian>) за 2021–2023 рр.

Запропонована в цій статті методика передбачає три етапи дослідження перекладу англійськомовних цільних конструкцій українською: *відбірково-порівняльний, класифікаційний та кореляційний*.

Відбірково-порівняльний етап передбачає застосування методу суцільної вибірки для виокремлення перекладених заголовків українською мовою на сайті BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian>) та їхніх англійськомовних оригіналів на BBC News (<https://www.bbc.com/news>). Спочатку віднаходимо один із перекладених заголовків, що зазвичай стосується міжнародних подій, напр.: "*Секс поза шлюбом – сідай у в'язницю. Новий закон ухвалюють в Індонезії*" (BBC Україна, 2 грудня 2022 р.). Відтак переглядаємо англійські заголовки того ж дня на головній сторінці BBC News і знаходимо оригінал перекладеного відповідника: "*Indonesia set to punish sex before marriage with jail time*".

Класифікаційний етап спрямовано на виявлення у відібраних парах заголовків морфосинтаксичних конструкцій, зокрема їхнього цільного різновиду, який розглядається у цій статті. У цитованій вище парі заголовків цільна конструкція наявна лише в оригіналі: це назва країни *Indonesia*, що не змінює свого значення за будь-якого контексту і є вкоріненою в картинах світу читачів обох мов як <держава> *Індонезія*. Тобто на ментальному рівні Індонезія вкорінена в свідомості читачів як держава, хоча на поверхневому рівні вживається лише топонім. Крім того, конструкція <state> *Indonesia* входить до складу граматикалізованої суб'єктно-предикатної *Indonesia set*, покладеної в основу формування структури заголовка як такого.

На кореляційному етапі аналізу цільні конструкції оригіналу й перекладу зіставляємо для подальшого встановлення моделей їхнього тлумачення. Відповідно встановлюємо, що англійську цільну конструкцію <state> *Indonesia* перекладено граматикалі-

зованим прийменниковим відповідником в *Індонезії* через активацію образ-схеми ВМІСТИЩЕ, що відтворює тривимірний простір (Johnson, 1987) і на яку вказує прийменник *в*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування триетапної конструкційної методики уможливило досягнення мети статті – виокремлення моделей перекладу українською мовою цільних конструкцій англійських заголовків. Вони охоплюють *пониження статусу латинізованої цільної конструкції в перекладі; розширення латинізованої конструкції в тлумаченні; лексикалізації або граматикизації її кириличного відповідника у відтворенні.*

Модель пониження статусу латинізованої цільної конструкції оригіналу передбачає перенесення її без змін у перекладі із заголовка до вступу або тексту новини з конкретизацією значення її компонентів.

Перший ступінь пониження статусу цільної конструкції полягає в переміщенні її латинізованого варіанта із заголовка оригіналу до вступу перекладу. При цьому цільну конструкцію оригіналу зазвичай представлено абрєвіатурою, значення якої взагалі невідоме українській аудиторії, що вимагає її розшифрування і пояснення (*LGBTIQ, RSPCA, GCHQ*), пор.: *RSPCA: Most 'weird and wonderful' animal rescues of 2022 – 7000 км у пакеті з бананами. Дивні та дивовижні порятунки тварин у 2022* (BBC 01 січня 2023 р.). Цільну конструкцію-абрєвіатуру оригіналу *RSPCA*, що позначає англійську добротинну організацію, не згадано в перекладеному заголовку, а переміщено до вступу з розшифруванням її назви: *Британське Королівське товариство заповідання жорсткому поводженню з тваринами (RSPCA) розповіло про дивні та дивовижні випадки порятунку тварин, які його співробітники здійснили цього року* (BBC 01 січня 2023 р.).

Латинізовані цільні конструкції оригіналу, представлені варваризмами на позначення маловідомих конкурсів (*Fat Bear Week*) чи подій (*Calabar carnival*), назви яких не мають загальноновизнаного перекладу, переносять до вступу українськомовного повідомлення без змін, пор.: *Comedy Wildlife Photography Awards 2021 finalists revealed* (BBC 02 вересня 2021 р.). – *Розлючений шпак і усміхнений тюлень: найсмійніші фото тварин /*

Оголошено 42 фіналісти цьогорічної премії *Comedy Wildlife Photography Awards*, кожна з яких демонструє людські "вирази обличчя" у представників класу тварин (BBC 03 вересня 2021 р.). У наведеному прикладі цільну конструкцію *Comedy Wildlife Photography Awards 2021* на позначення фотоконкурсу із заголовка оригіналу в перекладі перенесено до вступу новинного тексту без перекладу її кирилицею.

Другий ступінь пониження статусу латинізованої цільної конструкції на позначення маловідомих українцям країн (*the Gambia*), окремих штатів (*Arizona*), міст (*Buckley*) або локальних компаній (*Air Canada*) виявляється у перенесенні її до секції головної події перекладеного тексту, пор.: *Vistara: Italian woman 'punched and spat' on India flight – Італійку зв'язали просто в літаку. Вона "билася і плювалася"* (BBC 31 січня 2023 р.). Цільна латинізована конструкція оригіналу *Vistara* відсутня в перекладеному вище заголовку та у вступі статті: *Екіпаж індійської авіакомпанії під час рейсу прив'язав пасажира до крісла після того, як вона нібито вдарила одного співробітника і плюнула в іншого*. Натомість її знаходимо лише в першому реченні секції головної події, адже вона позначає невідому українським читачам індійську авіакомпанію: *Жінку, яка летіла рейсом Vistara з Абу-Дабі, арештували у Мумбаї в понеділок, а пізніше випустили під заставу*.

Третій ступінь пониження статусу латинізованої цільної конструкції в перекладі супроводжується її перенесенням до секції фону і кирилізацією, внаслідок чого вона трансформується в граматикалізовану модифіковану прийменникову для конкретизації місця події для українського загалу, пор.: *Antytila: Ed Sheeran collaboration written on front line – "Сирени обірвали наш сон". Ед Ширан і "Антитіла" випустили спільну пісню* (BBC 03 травня 2022 р.). Подібно до попередніх текстів в перекладених заголовку та вступі статті цільна конструкція оригіналу відсутня: *Український гурт "Антитіла" та британський співак Ед Ширан презентували спільну пісню. Прем'єра кліпу під назвою "2Step/Сирени обірвали наш сон..." відбулася 2 травня*. Натомість цільну конструкцію *on front line*, що в заголовку оригіналу позначає лінію фронту, у перекладі подано лише в блоці

фону кириличним граматикалізованим прийменниковим відповідником у *Бородянці: За його словами, текст пісні був написаний, коли він служив у Бородянці*. Кирилична конструкція у *Бородянці* активує ВМІСТИЩЕ задля конкретизації міста на колишній лінії фронту, знання про яке не входить у картину світу англійськомовних читачів.

Модель розширення латинізованої цільної конструкції оригіналу передбачає додавання до її латиничного або перекладеного відповідника одного або більше елементів, представлених онімами або прикладкою. Модель розширення має три різновиди: *одноелементний*, тобто додавання одного онімного компонента, що в перекладі уточнює офіційну латиничну назву організації; *комполитний*, за якого введена в тлумаченні частина слова вказує на повну назву продукту; і *аппозитивний*, котрий пояснює українським читачам функції чи особливості сутностей за допомогою прикладки. Під час одноелементного і комполитного розширення усічені латинізовані цільні конструкції оригіналу, що є більш поширеними в англійськомовному світі, у перекладі відтворюють повними цільними конструкціями, значення яких українські читачі можуть перевірити у словниках.

Одноелементне розширення латинізованої усіченої цільної конструкції оригіналу уточнює офіційну назву міжнародних організацій за допомогою ще одного компонента, позаяк скорочене найменування маловідоме українським читачам, пор.: *Amnesty strips Alexei Navalny of 'prisoner of conscience' status – Чому Amnesty International позбавила Навального статусу в'язня сумління* (BBC 24 лютого 2021 р.). Усічену латинізовану цільну конструкцію оригіналу, представлену ергонімом *Amnesty* на позначення правозахисної спілки, у перекладі доповнено складником *International* з подальшим відтворенням повної цільної конструкції *Amnesty International*, що допомагає українському читачеві ідентифікувати її в довідниках у разі незнання скороченого варіанта.

Комполитне розширення цільної конструкції оригіналу залучає до неї другу частину слова, яка допомагає відтворити повну назву продукту, пор.: *Covid: Oxford jab offers less S Africa variant protection – Вакцина Oxford-AstraZeneca дає обмежений захист від нового штаму з ПАР – вчені* (BBC 07 лютого 2021 р.). Усічену

латинізовану цільну конструкцію оригіналу *Oxford*, що позначає неповну назву вакцини, у відтворенні доповнено композитною частиною *AstraZeneca*, що разом утворюють повну цільну конструкцію *Oxford-AstraZeneca*. Саме повну назву препарату офіційно зареєстровано МОЗ, і вона відповідно входить у картину світу більшості українців.

Апозитивне розширення цільної конструкції оригіналу, яка в перекладі зберігає своє латиничне написання, здійснюється за допомогою прикладки, щоб пояснити українським читачам функціонал маловідомих застосунків, знання про які відсутні в їхній картині світу, пор.: *Tinder swipes left on Russia a year after invasion – Tinder, популярний додаток для побачень, йде з Росії* (BBC 02 травня 2023 р.). Цільну англійськомовну конструкцію на позначення застосунку *Tinder* у перекладі збережено в латинізованій формі та розширено за допомогою прикладки *популярний додаток для побачень*.

Модель лексикалізації цільної конструкції оригіналу передбачає, що англійську цільну конструкцію перекладають кириличним цільним відповідником із долученням до нього змінного складника, що зумовлює її лексикалізацію. Ця модель має два різновиди: *антропонімний* та *гіперонімний*.

За антропонімної лексикалізації цільну базову конструкцію, що в оригіналі складається з імені або прізвища індивідууму, в перекладі тлумачать цільним відповідником із долученням до нього змінного компонента-антропоніма, що перетворює її в лексикалізовану, яка називає індивіда повним ім'ям (напр., *Johnson – Боріс Джонсон; Sunak – Ріші Сунак; Xi – Сі Цзіньпін*), пор.: *Oprah interview: Meghan accuses palace of 'perpetuating falsehoods – Меган Маркл звинуватила королівську родину у брехливих нападках* (BBC 04 березня 2021 р.). У цитованих заголовках базову цільну конструкцію оригіналу *Meghan*, що також входить до ширшої суб'єктно-предикатної структури *Meghan accuses*, тлумачать лексикалізованою структурою *Меган Маркл* із додаванням імені знаменитості *Меган*. Такий крок зумовлено тим, що знання про членів британської королівської родини не є вкоріненими в картині світу українських читачів, на відміну від

англійськомовного загалу, який може ідентифікувати цю знаменитість за іменем *Meghan*.

Змінним складником, що представлений у перекладі іменем-антропонімом, лексикалізують цільні конструкції оригіналу, котрі позначають окремих активістів, журналістів або злочинців (напр., *Bondarenko* – Олександр Бондаренко; *Letby* – Люсі Лембі), пор.: ***Thunberg*** *calls out climate impact of fashion brands in Vogue interview* – **Грета Тунберг** знялась для *Vogue* і розкритикувала світ моди за зміни клімату (BBC 09 серпня 2021 р.). Базову цільну конструкцію представлену прізвищем *Thunberg* у заголовку оригіналу і залучену до суб'єктно-предикатної *Thunberg calls out*, у перекладі витлумачено лексикалізованим відповідником *Грета Тунберг* завдяки додаванню змінного складника-антропоніма *Грета*. На відміну від західної аудиторії, яка обізнана з діяльністю цієї кліматичної активістки та звикла ідентифікувати її за прізвищем *Thunberg*, у картині світу українських читачів інформація про Грету Тунберг представлена не дуже широко, – тож її названо повністю в перекладі.

Гіперонімна лексикалізація англійської цільної конструкції передбачає її цілковиту заміну на лексикалізований варіант в тлумаченні для узагальнення її значення, що корелює відповідно з базовим рівнем категоризації в оригіналі і субординатним (Rosch, 1978, с. 28–40) у перекладі (напр., *GCHQ* – британська розвідка), пор.: *Bitcoin: El Salvador makes cryptocurrency legal tender* – **Перша країна** у світі визнала біткоїн валютою. *Навіщо це їм* (BBC 09 червня 2021 р.). Цільну конструкцію оригіналу *El Salvador*, представлену назвою країни на субординатному рівні категоризації, у перекладі замінено на лексикалізований відповідник *перша країна*, де її постійний складник *країна* на базовому рівні співвідноситься з цільною англійською конструкцією *El Salvador*. У цьому випадку гіперонімну лексикалізацію цільної конструкції *El Salvador*, що позначає країну Центральної Америки Сальвадор, до *перша країна* здійснено через віддаленість тієї держави від України і відсутність інформації про неї в нашій картині світу.

Модель граматикизації цільної конструкції оригіналу передбачає додавання до її українського відповідника в пере-

кладі прийменника, котрий вказує на контейнер через образ-схему ВМІСТИЩЕ (CONTAINER), що відтворює тривимірний простір (Johnson, 1987) і з якою співвідноситься семантика назв країн і міст (напр., *US* – у *США*, *Paris* – в *Парижі*, *Kherson* – у *Херсоні*), пор.: **Pompeii**: *Archaeologists unveil ceremonial chariot discovery* (BBC 27 лютого 2021 р.) – **У Помпеях** *знайшли ідеально збережену античну колісницю* (BBC 28 лютого 2021 р.). Цільну конструкцію оригіналу <place> *Pompeii*, що імпліцитно вказує на ВМІСТИЩЕ, у тлумаченні перекладено граматиалізованим відповідником у *Помпеях* завдяки залученню прийменника *у*. Позаяк у заголовках на українському сайті Бі-Бі-Сі відсутні тематичні класифікатори, що задіяні на англійськомовному (напр., *Israel, Ukraine, Poland*), то в перекладі вони поєднуються з прийменниками *у/в* утворюючи граматиалізовані конструкції, що активують ВМІСТИЩЕ, напр., *Pompeii* – у *Помпеях*.

Граматиалізація цільної конструкції оригіналу також спостерігається в перекладі, якщо остання позначає невизнані або частково визнані території (напр., *Taiwan* – на *Тайвані*, *Kosovo* – у *Косово*), пор.: **Abkhazia**: *Russia to build naval base in Georgian separatist region, says local leader – Росія створить базу флоту в Абхазії. Як це пов'язано з Україною та ударами по Криму* (BBC 05 жовтня 2023 р.). Англійську цільну конструкцію <territory> *Abkhazia*, що імплікує ВМІСТИЩЕ і позначає невизнану світом територію, у тлумаченні відтворено із залученням прийменника *в* (у *Абхазії*), що активує ВМІСТИЩЕ, яке пояснює семантику топонімів.

Висновки. Відтворення українською мовою цільних конструкцій із заголовків оригіналу підпорядковується чотирьом моделям: пониження статусу латинізованої цільної конструкції в перекладі; розширення її латинізованого різновиду; лексикалізація та граматиалізація її відповідника в тлумаченні. Модель пониження статусу латинізованої цільної конструкції оригіналу реалізується в перекладі на трьох рівнях: переміщення її із заголовка до вступу перекладеного тексту; пересунення її до секції головної події, або до фону новинного тексту з одночасною кирилізацією. За моделі розширення латинізованої цільної конструкції оригіналу в перекладі її кирилізований відповідник доповнюють онімом або прикладкою для уточнення назви чи особли-

востей референта. За моделі лексикалізації латиничну цільну конструкцію оригіналу в перекладі передають кириличним варіантом і поповнюють одним змінним складником-антропонімом, або замінюють на лексикалізовану конструкцію, котра має узгальнене значення. За моделі граматикалізації цільну конструкцію оригіналу в перекладі тлумачать прийменниковим відповідником, тоді як задіяні прийменники у/в активують ВМІСТИЩЕ.

Перспективи подальшого дослідження полягають у виокремленні моделей перекладу нееквівалентних лексикалізованих і граматикалізованих конструкцій на матеріялі заголовків інших провідних новинних видань англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Al Zumor, A. Q. (2021). Exploring Intricacies in English Passive Construction Translation in Research Articles' Abstracts by Arab Author-Translators. *SAGE Open*, 11(3), 215824402110475. <https://doi.org/10.1177/21582440211047556>

Benigni, V. (2015). Paradigmatic List Constructions. Patterns and Functions. *Studi Slavistici*, 209–237. https://doi.org/10.13128/Studi_Slavis-17977

Bennoui, A., & Kellou, Y. (2020). Receiving Media Discourse Translation. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 3(4), 18–25.

Bisiada, M. (2019). Translated Language or Edited Language? A Study of Passive Constructions in Translation Manuscripts and their Published Versions. *Across Languages and Cultures*, 20(1), 35–56. <https://doi.org/10.1556/084.2019.20.1.2>

Croft, W. (2022). *Morphosyntax: Constructions of the World's Languages*. Cambridge University Press.

Dąbrowska, E. (2010). *Language, mind and brain*. Edinburgh University Press.

Diewald, G., & Czicza, D. (2022). Variation and Grammaticalization of Verbal Constructions. *Constructions and Frames*, 14(1), 1–12. <https://doi.org/10.1075/cf.00062.int>

Gallez, F. (2018). The Contribution of Construction Grammar to Translation Teaching: A Case Study on the Transfer of German Path and Property Resultatives into French. "8th International GCLA-Conference "Applied Cognitive Linguistics". Universität Koblenz-Landau (Koblenz). <http://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal:203916>

Goldberg, A. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press.

Goldberg, A. (2009). The nature of generalization in language. *Cognitive Linguistics*, 20(1), 93–127.

Guo, P., & Chen, J. (2021). Study on Translation Strategies of News Headlines from the Perspective of Chesterman's Translation Ethics. *Open Journal of Modern Linguistics*, 11, 520–528. <https://doi.org/10.4236/ojml.2021.114039>

Hilpert, M. (2021). *Ten Lectures on Diachronic Construction Grammar*. Leiden. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004446793>

Hoffmann, T. (2022). *Construction Grammar*. Cambridge University Press.

Ivanytsia, I. (2020). Translation of German Language Participial Constructions into Ukrainian Based on Official and Business Discourse Texts. *SWorldJournal*, 04-04, 104–108. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2020-04-04-055>

Iwama, K., & Kano, Y. (2019). Multiple News Headlines Generation using Page Metadata. *ACLWeb: Association for Computational Linguistics*, 101–105. <https://doi.org/10.18653/v1/W19-8612>

Jiang, C., & Wen, X. (2022). Constructional network at work in second language acquisition. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 7(1). <https://doi.org/10.1186/s40862-022-00140-x>

Jiang, X. (2019). Challenges and Strategies in the Translation of News Headlines: A Cross-Cultural Perspective. *Studies in Literature and Language*, 19(1), 37–41. <https://doi.org/10.3968/11275>

Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press.

Mateu, J. (2012). Conflation and incorporation processes in resultative constructions. In *Telicity, Change, and State: A Cross-Categorical View of Event Structure*. *Oxford Studies in Theoretical Linguistics*, 252–278. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199693498.003.0010>

O'G'Li, K. E. E., & Qizi, X. N. O. (2022). Translation strategies of English news headlines in the mass media. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(6), 195–200.

Potapenko, S. (2021). Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*, 105, 02001. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>

Romero, J. R., & Ormazabal, J. (2019). The formal properties of non paradigmatic 'se'. *Borealis – An International Journal of Hispanic Linguistics*, 8(1), 55–84. <https://doi.org/10.7557/1.8.1.4704>

Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In Allan Collins & Edward E. Smith. (Eds.). *Readings in Cognitive Science, a Perspective from Psychology and Artificial Intelligence*, 312–322. Morgan Kaufmann Publishers.

Thunes, M. (2017). The concept of "translation unit" revisited. *Bergen Language and Linguistics Studies*, 8(1), 241–259. <https://doi.org/10.15845/bells.v8i1.1331>

Tuhai, O. (2022). Subject Control Infinitive Constructions in Early Modern English. *World Journal of English Language*, 12(1), 367. <https://doi.org/10.5430/wjel.v12n1p367>

Zanettin, F. (2021). News Media Translation. In *News Media Translation*. Cambridge University Press.

REFERENCES

Al Zumor, A. Q. (2021). Exploring Intricacies in English Passive Construction Translation in Research Articles' Abstracts by Arab Author-Translators. *SAGE Open*, 11(3), 215824402110475. <https://doi.org/10.1177/21582440211047556>

Benigni, V. (2015). Paradigmatic List Constructions. Patterns and Functions. *Studi Slavistici*, 209–237. https://doi.org/10.13128/Studi_Slavis-17977

Bennoui, A., & Kellou, Y. (2020). Receiving Media Discourse Translation. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 3(4), 18–25. <https://al-kindipublisher.com/index.php/ijllt/article/view/403>

Bisiada, M. (2019). Translated Language or Edited Language? A Study of Passive Constructions in Translation Manuscripts and their Published Versions. *Across Languages and Cultures*, 20(1), 35–56. <https://doi.org/10.1556/084.2019.20.1.2>

Croft, W. (2022). *Morphosyntax: Constructions of the World's Languages*. Cambridge University Press.

Dąbrowska, E. (2010). *Language, mind and brain*. Edinburgh University Press.

Diewald, G., & Czicza, D. (2022). Variation and Grammaticalization of Verbal Constructions. *Constructions and Frames*, 14(1), 1–12. <https://doi.org/10.1075/cf.00062.int>

Gallez, F. (2018). The Contribution of Construction Grammar to Translation Teaching: A Case Study on the Transfer of German Path and Property Resultatives into French. "8th International GCLA-Conference "Applied Cognitive Linguistics", Universität Koblenz-Landau (Koblenz). [Dial.uclouvain.be. http://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal:203916](http://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal:203916)

Goldberg, A. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press.

Goldberg, A. (2009). The nature of generalization in language. *Cognitive Linguistics*, 20(1), 93–127.

Guo, P., & Chen, J. (2021). Study on Translation Strategies of News Headlines from the Perspective of Chesterman's Translation Ethics. *Open Journal of Modern Linguistics*, 11, 520–528. <https://doi.org/10.4236/ojml.2021.114039>

Hilpert, M. (2021). *Ten Lectures on Diachronic Construction Grammar*. Leiden. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004446793>

Hoffmann, T. (2022). *Construction Grammar*. Cambridge University Press.

Ivanytsia, I. (2020). Translation of German Language Participial Constructions into Ukrainian Based on Official and Business Discourse Texts. *SWorldJournal*, 04–04, 104–108. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2020-04-04-055>

Iwama, K., & Kano, Y. (2019). Multiple News Headlines Generation using Page Metadata. *ACLWeb: Association for Computational Linguistics*. (pp. 101–105). <https://doi.org/10.18653/v1/W19-8612>

Jiang, C., & Wen, X. (2022). Constructional network at work in second language acquisition. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 7(1). <https://doi.org/10.1186/s40862-022-00140-x>

Jiang, X. (2019). Challenges and Strategies in the Translation of News Headlines: A Cross-Cultural Perspective. *Studies in Literature and Language*, 19(1), 37–41. <https://doi.org/10.3968/11275>

Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press.

Mateu, J. (2012). Conflation and incorporation processes in resultative constructions. In Telicity, Change, and State: A Cross-Categorial View of Event Structure. *Oxford Studies in Theoretical Linguistics*, 1 ed. (pp. 252–278). <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199693498.003.0010>

O'G'Li, K. E. E., & Qizi, X. N. O. (2022). Translation strategies of English news headlines in the mass media. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(6), 195–200.

Potapenko, S. (2021). Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*, 105, 02001. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>

Romero, J. R., & Ormazabal, J. (2019). The formal properties of non paradigmatic 'se'. *Borealis – An International Journal of Hispanic Linguistics*, 8(1), 55–84. <https://doi.org/10.7557/1.8.1.4704>

Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In Allan Collins & Edward E. Smith (eds.), *Readings in Cognitive Science, a Perspective from Psychology and Artificial Intelligence*. (pp. 312–322). Morgan Kaufmann Publishers.

Thunes, M. (2017). The concept of "translation unit" revisited. *Bergen Language and Linguistics Studies*, 8(1), 241–259. <https://doi.org/10.15845/bells.v8i1.1331>

Tuhai, O. (2022). Subject Control Infinitive Constructions in Early Modern English. *World Journal of English Language*, 12(1), 367. <https://doi.org/10.5430/wjel.v12n1p367>

Zanettin, F. (2021). News Media Translation. In *News Media Translation*. Cambridge University Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 15.11.23

Прорецензовано / Revised: 30.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Oleksii DEIKUN, Applicant

ORCID ID: 0000-0001-7363-4811

e-mail: deop@ukr.net

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

PATTERNS OF UKRAINIAN TRANSLATION OF ENGLISH ITEM-BASED CONSTRUCTIONS: A CASE OF NEWS HEADLINES

The aim of the article is to identify the patterns of Ukrainian translation of English item-based constructions in the BBC headlines. Item-based constructions are a combination of form and function/meaning that is fixed within a particular language being entrenched in the long-term human memory. This aim is achieved by the application of constructionist methodology comprising three stages: selection & comparing, classification and correlation. The method of comparative translational analysis is meant to correlate the item-based constructions of the original with those in the translation as well as to single out translational patterns into Ukrainian. The novelty of the paper consists in the findings that the translation of item-based constructions of English BBC News headlines into Ukrainian follows four main patterns: lowering the status of the Latinized item-based construction in translation; expanding a Latinized construction in rendering; lexicalization or grammaticalization of its Cyrillic equivalent in translation. Within the lowering pattern, a Latinized item-based construction of the original is moved in the translation to the lead or various sections of the news text without any changes. The pattern of

expanding the Latinized item-based construction of the original in the translation means that it remains unchanged in the translation being supplemented with one or more components represented by a proper name or an apposition. According to the lexicalization pattern, the Ukrainian equivalent of the original item-based construction is supplemented by one changeable component, usually represented by the anthroponym denoting a celebrity or replaced by a lexicalized construction with a generalized meaning. According to the grammaticalization pattern, the item-based construction of the original, performing a classifying function unavailable on the BBC Ukraine is translated by a grammaticalized equivalent evoking the CONTAINER image-schema.

Keywords: *translational pattern, English item-based construction, headline, BBC News, BBC Ukraine.*

Ольга ЯКОВЛЕВА, здобувач, викладач
ORCID ID: 0000-0002-6535-784X
e-mail: yakovlevolga21@gmail.com
Вроцлавський університет,
Вроцлав, Польща

Юліанна ЦВЕТКОВА, д-р юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-7557-7048
e-mail: yulianna.tsvietkova@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ В ІВРИТІ: СПОСОБИ ТА ВПЛИВ ІНШИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Досліджено особливості формування правових термінів у процесі відродження івриту та перетворення його на державну мову сучасно-го Ізраїлю. Правова система Ізраїлю створювалася протягом ХХ ст., а правовий термінологічний апарат івриту ґрунтувався на стародавніх джерелах, створення або пристосування класичних івритських слів для визначення сучасних правових термінів стало науковим викликом. У статті доводиться, що під час формування правової термінології на івриті не створювалися нові лексеми, а застосовувалися слова зі стародавніх текстів із певним переосмисленням їхнього змісту. Хоча за основу багатьох базових термінів були взяті поняття саме з англійської правової системи, разом із тим, під час створення термінів акцент робився не тільки на формальній назві англійських правових інститутів та її етимології, але процес відбувався значно глибше, з урахуванням змісту та механізмів реального правозастосування.

***Ключові слова:** термінотворення в івриті, відродження івриту, правова термінологія, правова система Ізраїлю.*

Порушувана проблема. Відродження івриту є унікальним процесом в історії сучасних мов, який супроводжувався відновленням ізраїльської державності після тисячоліть існування єврейського народу в умовах критичної асиміляції, в оточенні

іншомовного населення. Процес відродження івриту почався задовго до створення незалежної держави Ізраїль, де ця мова одразу була проголошена державною. Але проблема щодо впровадження цілої низки слів, зокрема тих, що пов'язані із функціонуванням правової системи, повною мірою постала тільки з ХХ ст., тобто часу, коли ці терміни почали застосовуватися на практиці правозастосування. При тому, що сама правова система ішуву (єврейських поселень Палестини до проголошення незалежності Ізраїлю) розвивалася під значним впливом інших правових систем, рецепіюючи з них правові інститути, викликає дослідницький інтерес співвідношення процесів відродження сучасного івриту, правової системи Ізраїлю та створення її юридичних термінів; способи формування юридичної термінології в сучасному івриті; аналіз того, юридичні терміни яких саме правових систем бралися за зразок при створенні юридичної термінології сучасного івриту; а також наскільки новостворені івритські юридичні терміни відповідали етимології назв, змісту та обсягу наявних правових інститутів. Розв'язання цього наукового завдання може створити ґрунт для аналогічних досліджень створення української правової термінології, дає можливість ознайомитися з успішним досвідом в цій сфері інших держав, що є особливо актуальним для сучасних українських науковців у контексті перспектив адаптації термінології українського законодавства у перспективі європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, які розкривають сучасний рівень осмислення наукової проблеми. Оскільки проблематика нашого дослідження перебуває на межі сучасної лінгвістики і правознавства, дослідження та праці, на які ми спиралися під час його написання можна поділити на три групи. До першої групи варто віднести літературу енциклопедичного, довідкового та нормативного характеру, що використовувалися для отримання формальної інформації про зміст та значення термінів, формулювання правових норм, етимологію слів на івриті, латині та англійській мові. Зокрема йдеться про "Etymological Dictionary of Latin Language" Ф. Е. Дж. Валпі, "The professional dictionaries and words in general use" of the Language Committee and the Hebrew Language Academy (https://terms.hebrew-academy.org.il/munnah/115990_1%2c115990_1,

https://terms.hebrew-academy.org.il/munnah/13910_1%2c13910_1), "A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English" Е. Клейна, "Большой иврит-русско-ивритский словарь" Б. Подольського, Кримінальний кодекс Ізраїлю (1977), "Online Etymology Dictionary of Modern English" (<https://www.etymonline.com/word/felony>; https://www.etymonline.com/word/mis-?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_16237) Р. Барнхарта та інших.

До другої групи належать мовознавчі дослідження, присвячені формуванню івритського термінологічного апарату, зокрема способам словотворення, його історичному і змістовому наповненню. Серед таких праць можна назвати статті Ф. А. Ломбардо, Д. Клайнса, Б.-Ц. Йеміні. Інформація з них хоча напряму й не стосувалася правничої термінології, але давала нам можливість, застосовуючи методи словникових дефініцій, етимологічного, словотвірного та компонентного аналізу, дедуктивний і формально-порівняльний методологічний апарат, визначити особливості творення юридичних термінів у сучасному івриті.

До третьої групи джерел, які ми активно використовували під час проведення дослідження, відносимо праці відомих юристів, присвячені особливостям становлення і розвитку англо-американської правової сім'ї та правової системи Ізраїлю. Особливої уваги серед них заслуговують дослідження Е. Рівлін, В. Оксамитного, М. Гартман, М. Маркарян. Їхні праці забезпечили наше дослідження правознавчою інформаційною та аналітичною базою.

Водночас треба зазначити, що аналіз цієї літератури продемонстрував брак сучасних досліджень, що поєднали б мовознавчий та юридичний аспект формування івритської терміносистеми, вплив на неї юридичних термінів інших правових систем, шляхи її створення тощо. **Розв'язанню цієї частини загальної проблеми** й присвячена наша стаття.

Метою статті є встановити співвідношення процесів відродження сучасного івриту, правової системи Ізраїлю та створення її юридичних термінів; визначити способи формування юридичної термінології в сучасному івриті; з'ясувати юридичні терміни яких саме правових систем бралися за зразок у створенні юридичної термінології сучасного івриту, а також наскільки ново-

створені івритські юридичні терміни відповідали етимології назв, змісту та обсягу наявних правових інститутів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна ізраїльська правова система формувалася із середини ХХ ст. як поєднання англійського, оттоманського та аутентичного національно-релігійного єврейського права (Rivlin, 2012; Гартман, 2016, с. 113–114) після двохтисячолітнього періоду відсутності єврейської державності. Цей процес відбувався паралельно з відновленням і впровадженням іврити як нової державної мови Ізраїлю (адже до проголошення незалежності Ізраїлю державними мовами Палестини були османська та англійська). Одним із найважливіших завдань цього процесу було формування власного термінологічного апарату. Водночас лінгвісти, активісти та державні діячі наполягали на тому, щоб багатство юридичної термінології ХХ ст., з одного боку, не було втрачено через історичну архаїчність початкової лексики, на ґрунті якої формувався новий модерний іврит; а з іншого боку, – щоб була дотримана базова концепція формування модерного іврити з мінімальним запозиченням іншомовних слів (Lombardo, 2006, р. 8–12; Clines, 2015; Clines, 2017, р. 227; Clines, 2020). У результаті утворилася практика створення нових слів, зокрема й правових термінів, на основі вже наявних коренів і лексичних, морфологічних моделей. Конструювання нових понять для усіх сфер наукового, суспільно-побутового і державного життя відбувалося шляхом добору найбільш близьких аналогів у вже наявному словнику іврити із пристосуванням новостворених термінів до змісту іншомовного поняття. Результатом цієї титанічної роботи стало формування унікального термінологічного апарату, який відображав особливості історії, світогляду та правосвідомості достатньо мононаціонального, але дуже мультикультурного населення новоствореної держави Ізраїль.

Логічно, що для розвитку юридичної термінології ізраїльського права, у якому на той момент активно використовувалося англійське загальне право *Common Law* (Маркарян, 2020, с. 64–66; Шульженко, & Маркарян, 2018, с. 35–36), були рецепційовані не тільки зміст багатьох англійських правових інститутів, які

достатньо відрізняються від правових інститутів інших правових систем, але й їх назви.

Для демонстрації зазначеної практики розглянемо формування назв окремих найбільш яскравих правових інститутів ізраїльського права, що потрапили туди з англійської правової системи.

Існують дві основних моделі формування нової термінології у праві при рецепіюванні правових інститутів. Першою і найбільш популярною в західній традиції права моделлю є пряме запозичення терміна (у випадку тотожної абетки) або транслітерація (при застосуванні іншої абетки). Другою, значно складнішою моделлю є створення нових термінів із використанням наявної лексики в мові реципієнта. І саме друга модель використовується в івриті у більшості випадків, що через початкову унікальність назв та інститутів англійського права (порівняно з іншими правовими системами західної традиції права) дає нам можливість прослідкувати філологічні основи цієї правової рецепції.

Одним з яскравих і доволі унікальних термінів англійського права є поняття *tort*. За своїм змістом це поняття відповідає прийнятому в більшості правових систем держав світу поняттю делікту – правопорушення, що завдає шкоди. І назва, і зміст останнього прямо запозичені з римського права: *dēlictum* – *помилкова дія* (Valpy, 1828, с. 118), і саме в такому вигляді воно використовується в українській, французькій, німецькій та інших мовах (Трощенко, 2015). До того ж у всіх випадках сучасного тлумачення поняття делікт акцент ставиться саме на вчиненні *дії* та на її помилковості чи випадковості, відсутності умислу, але не на злісності. В англійській же мові поняття *tort* тлумачиться з акцентом на результат: "зло, викривлення яке утворилося в результаті дій" (Valpy, 1828, р. 479). Під час дослідження відповідного терміна в ізраїльському праві ми бачимо застосування слова תּוֹרָט (авла) (Hebrew Language Academy, https://terms.hebrew-academy.org.il/munnah/115990_1%2c115990_1). Відомий знавець біблійних текстів та автор словників івриту Ернест Клейн наголошує, що це слово існує в біблійному івриті, де тлумачиться як "вчинене зло" (Klein, 1987, р. 466), аналогічно до англійського терміна підкреслюючи шкідливий результат.

Наступним прикладом є один із найяскравіших правових інститутів англійського права – інститут трасту, тобто особливої форми довірчої власності, при якій право розпорядження розпорошується. Цей інститут є настільки характерним та унікальним, що більшість національних правових систем не перекладає це поняття (Würdinger, 1951; Ronovská, Pihera, & Dobrovolná, 2023), застосовуючи пряме запозичення терміна trust з англійської мови або транслітерацію. Однак ізраїльська правова система і тут іде шляхом добору власної лексеми. Термін מַנְהֵלָה (нееманут) (Hebrew Language Academy, https://terms.hebrew-academy.org.il/munnah/13910_1%2c13910_1) застосовується в цивільному праві Ізраїлю для цього інституту, при тому, що зміст цього правового інституту повністю запозичений з англійського права і застосовується в ізраїльському праві з другої чверті ХХ ст., тобто з часів перебування цієї території під Британським мандатом Ліги Націй (Hofri-Winogradow, 2019). Саме слово מַנְהֵלָה утворюється суфіксальним способом від слова מַנְהֵל (нееман), яке означає не тільки "відданий" і "вірний", але й ще й "повірений" та "піклувальник" (Подольский), що значно більше описує зміст цього правового інституту та особливості його реалізації, ніж навіть оригінальне англійське слово Trust. Адже на практиці реалізується цей інститут через передання майна в руки спеціального піклувальника – розпорядника, якому довіряє власник майна. В івриті поняття מַנְהֵל має спільний корінь зі словом מַאֲמִין (маамін) і перекладається як "той, хто вірить" (Подольский).

Характерною рисою англійського права є поділ кримінальних правопорушень на три категорії за ступенем тяжкості, які визначаються не розміром покарання, як це прийнято у Кримінальних кодексах інших держав західної традиції права, а за важкістю посягання і наслідків. Так, англійське право визначає такі категорії кримінальних правопорушень, як treason (тризон), felony (фелонія) і misdemeanor (місдімінор). Аналіз Кримінального кодексу Ізраїлю 1977 р. ст. 5 гл. 4 демонструє нам комбінацію з рецепції англійської моделі класифікації кримінальних правопорушень у поєднанні з романо-германською: так, визначаються три категорії, назви яких апелюють до англійської

системи, але кваліфікуються вони вже розміром покарання (що є запозиченням із романо-германської правової сім'ї). Так, найсуворішим правопорушенням Кримінальний кодекс Ізраїлю гл. 7 ст. 2 визначає "... діяння щодо загрози суверенітету..., початок воєнних дій... допомогу ворогу на війні... службу у військах противника...", посягання на територіальну цілісність тощо (רוק הַעוֹשִׂין, תשל"ז, 1977). Усі ці злочини за своєю природою є злочинами державної зради, тобто treason у розумінні англійського права. Термін treason походить від латинського терміна tradere – здатися ворогу, тобто здійснити дію на користь ворога держави, отже, змістово він ґрунтується на концепції, що зазначена дія не може бути внутрішньодержавною, вона заздалегідь орієнтована "за межі державних кордонів". Романо-германська модель поділу кримінальних правопорушень визначає як найсуворіші злочини "проти держави та державного ладу", але без акцентуації на зовнішньодержавний аспект (так, наприклад, за Кримінальним кодексом України "повалення державного ладу" може відбуватися і не на користь зовнішнього ворога, а мати ознаки внутрішньодержавного заколоту). Ми бачимо, що в ізраїльському праві застосовується саме англійська модель. Кримінальний кодекс Ізраїлю називає це правопорушення терміном הַגֵּזֶל (бґіда) (гл. 7 ст. 2) (רוק הַעוֹשִׂין, תשל"ז, 1977) і перекладається в сучасному івриті ще й як "зрада" (Подольский). Воно утворене від дієслова הִגַּד (багад) зраджувати кого-небудь, а етимологічно походить від відомого ще з часів Танаху слова (бегед) одяг, отже "зраджувати" – "перевдягнутися", поміняти свій одяг на чужий (Klein, 1987, с. 62), що знов підводить нас до аспекту зовнішньодержавної орієнтованості цього правопорушення.

Другою категорією кримінальних правопорушень в англійському праві є felony, яке тлумачиться як злочин із завданням помірної або значної шкоди охоронюваним цінностям. Етимологічно це слово походить від давньофранцузького і галло-римського слова fellonem – зла, диявольська дія, жорстокість, безчесна дія (сайт "Online Etymology Dictionary", <https://www.etymonline.com/word/felony>). Кримінальний кодекс Ізраїлю ст. 5 гл. 4 наводить аналог цього поняття הַשָּׂעָה (пеша) – злочин, що карається позбавленням волі на строк більше 3 років (רוק הַעוֹשִׂין, תשל"ז, 1977).

Слово *אשף* є давньосемітським, й як на арамейській, так і на угаритській мові означає повстання (проти правил), порушення (Klein, 1987, р. 535). Отже, тут ми спостерігаємо підшукування для застосування в сучасному івриті слова зі стародавнім коренем, подібного за змістом до того, що використовується в англійській мові, із повним збереженням самого змісту правового інституту.

Третьою категорією кримінальних правопорушень у англійському праві є *misdemeanor* – хибний проступок, часто ненавмисний. Це слово складається з двох частин *mis-* та *demeanor*, де перше є старогерманським префіксом, що означає "поганий, невірний, неправильний" (сайт "Online Etymology Dictionary", https://www.etymonline.com/word/mis-?ref=etymonline_crossreference#/etymonline_v_16237), а друга – іде до пізньолатинського і давньофранцузького *depenure* – поводити себе певним чином щодо чогось, керуватися тощо. Кримінальний Кодекс Ізраїлю визначає цей вид кримінальних правопорушень як злочин, за який передбачено покарання від 3-х місяців до 3-х років, або штраф (העונשין, תשל"ז חוק, 1977), тобто злочин незначної тяжкості чи завдання шкоди, що змістово відповідає англійському *misdemeanor*. В івриті для цього інституту застосовується слово *און* (авон), яке в сучасному івриті перекладається як "гріх" або "правопорушення незначної тяжкості" (Klein, 1987, р. 466) та утворюється від дієслова *און* (іва) – спотворення, збочення. У давньосемітських мовах, зокрема в арамейській, це дієслово означає "відхилитися, звертати з шляху", діяти викривлено, девіантно (у кримінально-правовому сенсі) (Klein, 1987, р. 466). Вибором цього слова для позначення такого виду кримінального правопорушення як *misdemeanor* підкреслюється, що йдеться про дію, яка є відхиленням від чинних норм і патернів поведінки, прийнятих у суспільстві. Але це слово не несе в івриті жорсткої негативної конотації, застосовуючись скоріше в контексті загальної негативної оцінки особи та її дій.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити такі **висновки:**

1. Відродження сучасного івриту відбувалося паралельно зі створенням правової системи Ізраїлю, формуванням його суспільства

і державного апарату, а отже викликало потребу в доповненні терміносистеми новими актуальними юридичними термінами.

2. У процесі формування юридичної термінології для правової системи Ізраїлю в сучасному івриті не виникла потреба в створенні абсолютно нових лексем. Найвних слів зі стародавніх (зокрема, біблійних) текстів вистачило, щоб шляхом їх застосування, добору і переосмислення сформувані сучасний правовий термінологічний апарат, який би описував актуальні правові поняття ХХ ст. Це дозволило не застосовувати пряме запозичення термінів, яке є типовим процесом у рецепіюванні права в інших державах.

3. Попри те, що на формування правової системи Ізраїлю, крім англійського Загального права Common Law, мали вплив османське та романо-германське право, за основу добору багатьох базових термінів були взяті поняття саме з англійської правової системи.

4. Під час створення термінів акцент робився не тільки на формальній назві англійських правових інститутів та її етимології, але процес відбувався значно глибше, з урахуванням змісту і механізмів реального правозастосування. Це привело до того, що івритські юридичні терміни правової системи Ізраїлю повністю відображають і зміст, і обсяг відповідних правових інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гартман, М. Т. (2016). Проблеми розуміння єврейської правової системи та основні її ознаки. *Підприємництво, господарство і право*, 9, 109–115.

Маркарян, М. В. (2020). Англо-американська правова сім'я: поняття та основні ознаки. *Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права"*, 64–66.

Подольський, Б. (б. д.). ИРИС: *Большой иврит-русско-ивритский словарь д-ра Баруха Подольского и программы для изучения иврита*. <https://www.slovar.co.il/>

Трощенко, І. О. (2015). Інститут недоговірних зобов'язань у європейській правовій системі від часів римського права до регламенту Рим II. *Paradigm of Knowledge*, 2(5). <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/453/631>

Шульженко, Ф. П., & Маркарян, М. В. (2018). Еволюція англійського права: історико-правовий дискурс. *Правове регулювання економіки*, 17, 29–39.

Clines, D. (2015). The Decalogue as the Prohibition of Theft. *New Perspectives on Old Testament Prophecy and History*, 293–305. https://doi.org/10.1163/9789004293274_023

Clines, D. (2017). Towards a Science of Comparative Classical Hebrew Lexicography. *From Ancient Manuscripts to Modern Dictionaries*, 12, 227–246. <https://doi.org/10.31826/9781463237073-014>

Clines, D. (2020). *New Words in Classical Hebrew*. University of Sheffield.

Hofri-Winogradow, A. (2019). Law of Trusts. *The Israeli Legal System*. (Ed.). Christian Walter et al. Hart Publishing, 125–136.

Klein, E. A. (1987). *Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English*. The Beatrice and Arthur Minden Foundation and the University of Haifa.

Lombardo, P. A. (2006). *The Ancient and Modern Hebrew Language: A Short History, Contrast, and Comparison*. Iowa, USA: Iowa State University.

Rivlin, E. (2012). Israel as a Mixed Jurisdiction. *McGill Law Journal – Revue de droit de McGill*, 57, 4, 781–790. <https://lawjournal.mcgill.ca/wp-content/uploads/pdf/5394977-574.art.Rivlin.pdf>

Ronovská, K., Pihera, V., & Dobrovolná, E. (2023). Rights of beneficiaries: building foundations and trusts, a Czech perspective. *Trusts & Trustees*, 29, (6 July), 509–515. <https://academic.oup.com/tandt/article/29/6/509/7198215>, <https://doi.org/10.1093/tandt/ttad049>

Valpy, F. E. J. (1828). *Etymological Dictionary of Latin Language*. A. J. Valpy, Red Lion Court, Fleet street.

Würdinger, H. (1951). The German Trust. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, № 33, 3-4, 31–40.

העונשין, תשל"ז חוק. (1977, 2). https://he.wikisource.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%A7_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9F%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%93_%D7%A1%D7%99%D7%9E%D7%9F_%D7%94

REFERENCES

Clines, D. (2015). The Decalogue as the Prohibition of Theft. *New Perspectives on Old Testament Prophecy and History*, 293–305. https://doi.org/10.1163/9789004293274_023

Clines, D. (2017). Towards a Science of Comparative Classical Hebrew Lexicography. *From Ancient Manuscripts to Modern Dictionaries*, 12, 227–246. <https://doi.org/10.31826/9781463237073-014>

Clines, D. (2020). *New Words in Classical Hebrew*. University of Sheffield.

Gartman, M. T. (2016). Problems of Understanding of the Jewish Legal System and its Main Peculiarities. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i parvo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 9, 109–115 [in Ukrainian].

Hofri-Winogradow, A. (2019). Law of Trusts. *The Israeli Legal System*. Hart Publishing, 125–136. <https://doi.org/10.5771/9783845290232-125>

Khok, ha-onashi. (n.d.) Penal Law of Israel 1977. https://he.wikisource.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%A7_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9F#%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%93_%D7%A1%D7%99%D7%9E%D7%9F_%D7%94 [in Hebrew].

Klein, E. (1987). *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English*. Haifa, Israel: The Beatrice and Arthur Minden Foundation and the University of Haifa.

Lombardo, P. A. (2006). *The Ancient and Modern Hebrew Language: A Short History, Contrast, and Comparison*. Iowa State University.

Markarian, M. V. (2020). *The Anglo-American Legal System: Definition and Main Features*. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Aktualni problemy ekonomiky, finansiv, obliku ta prava" – International Scientific – Practical Conference "Actual Problems of Economy, Finances, Account and Law"*, 54–66 [in Ukrainian].

Podolskiy, B. (n. d.). *IRIS: Large Hebrew-Russian-Hebrew dictionary by Dr. Baruch Podolsky and programs for learning Hebrew* [in Russian]. <https://www.slovar.co.il/>

Rivlin, E. (2012). Israel as a Mixed Jurisdiction. *McGill Law Journal – Revue de droit de McGill*, 57(4), 781–790.

Ronovská, K., Pihera, V., & Dobrovolná, E. (2023). Rights of beneficiaries: building foundations and trusts, a Czech perspective. *Trusts & Trustees*, 29 (6, July), 509–515. <https://academic.oup.com/tandt/article/29/6/509/7198215>, <https://doi.org/10.1093/tandt/ttad049>

Shulzhenko, F. P., & Markarian, M.V. (2018). The Evolution of the English Law: Historiactical and Legal Discourse. *Pravove rehuliuвання ekonomiky – Legal Regulation of the Economy*, 17, 29–39 [in Ukrainian].

Troshchenko, I. O. (2015). *Non-contractual obligations in the European legal system from the times of Roman law to Rome II Regulation*. *Paradigm of Knowledge*, 2(5) [in Ukrainian]. <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/453/631>

Valpy, F. E. J. (1828). *Etymological Dictionary of Latin Language*. A. J. Valpy, Red Lion Court, Fleet street.

Würdinger, H. (1951). The German Trust. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 33(3/4), 31–40.

Отримано редакцією журналу / Received: 24.10.23

Прорецензовано / Revised: 12.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Olga YAKOVLEVA, Applicant, Lecturer
ORCID ID: 0000-0002-6535-784X
e-mail: yakovlevolga21@gmail.com
University of Wroclaw,
Wroclaw, Poland

Yulianna TSVIETKOVA, DSc (Law), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7557-7048
e-mail: yulianna.tsvietkova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

THE FORMING OF THE MODERN LEGAL TERMINOLOGY IN HEBREW: METHODS AND OTHER LEGAL SYSTEM INFLUENCE

The article is dedicated to the peculiarities of the legal terminology formation, which took place in the process of the restoration of the Hebrew language and its becoming the official state language of the modern Israel. The legal system of Israel has been created during XX century, after near two-thousand-year period of its existence without own state, being limited to the small community's common and religious law in different languages only. Thus, creation of the own state has demanded not only to adapt the legal institutes, but to develop new actual terminology in the new official state language. But the terminology complex of the Hebrew was based on the ancient language sources, so creation or adapting of the classic Hebrew words for the definition of the modern legal terms became a great scientific challenge.

In the article we conclude, that new lexemes were not created in the process of the Israel legal terminology formation, but the old texts words were chosen, usually with some rethinking and reinterpretation of its meanings. This approach provides the possibility to avoid direct borrowing of the terms, which is a typical process in the reception of law in other states.

Despite the fact that, in addition to the English Common Law, the formation of Israel's legal system was influenced by the Ottoman and Romano-Germanic law, concepts from the English legal system were taken as the basis for the selection of many basic terms.

The terms creation was not limited to formal denomination only. Often the process becomes more substantive, noticing the etymology, the content of the legal institute and the mechanisms of the practical law-enforcements. After this deep scientific work of the linguists and lawyers Hebrew terminology of the Israel legal system fully expresses the content and the scope of the concepts of the relevant legal institutes.

Keywords: *terminology creation in Hebrew, restoration of Hebrew, legal terminology, legal system of Israel.*

Анна БОРДОВСЬКА, здобувач

ORCID ID: 0000-0002-2867-0247

e-mail: abordovski@gmail.com

Національний університет "Львівська політехніка",
Львів, Україна

ПРАВОПИСНА ТА ЛЕКСИЧНА ВАРІАНТНІСТЬ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІЯЛІ ГРАКУ)

Здійснено розвід варіантності мовної норми в газетах різного політичного спрямування часів Другої світової війни в Генеральному регіонально анотованому корпусі української мови (ГРАКУ) та простежено вплив ідеології на формування мовної норми. Виявлено, що німецькі окупаційні й підпільні газети ОУН-УПА тяжіють до Правопису 1928 року, хоч простежується варіантність, а радянські – до Правопису 1933 року. Встановлено, що вибір того чи того варіанта залежав від політичної орієнтації видання. На лексичному рівні радянська періодика тяжіє до іномовних слів, а німецька та підпільна знову демонструють різні тенденції.

Ключові слова: український правопис, корпус, варіантність, мовна норма, мовна ідеологія, періодика.

Порушувана проблема. Проблема кодифікації українського правопису хвилює як дослідників, так і кожного носія мови. Зовнішня інтерференція й десятилітня асиміляція призвели до втрати унікальності деяких українських фонетико-морфологічних рис. З огляду на це цікаво дослідити, як ця інтерференція вплинула на варіантність мовної норми за часів Другої світової війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завдання вчених-мовознавців полягає в розробленні такої системи правил, які не викличуть несприйняття суспільства через звичку до усталених норм, але й повернуть носіїв до питомих джерел. У цьому руслі активно працювали такі науковці, як І. Вихованець, О. Пономарів, І. Фаріон та ін. (Вихованець, 2004; Пономарів, 2001b; Фаріон, 2004). Їм опонують О. Тараненко, П. Толочко та ін., обґрунтовуючи необхідність збереження статусу-кво (Тараненко, 1997; Толочко, 1998).

© Бордовська Анна, 2024

Попри наявні праці, проблема вдосконалення українського правопису ще й досі потребує подальшого дослідження.

Формулювання мети статті. Мета розвідки – дослідити варіантність української мовної норми в газетних текстах часів Другої світової війни (1939–1945) та простежити, як політичне спрямування видання впливало на вибір того чи іншого варіанта. Для цього ми проаналізували історію формування українського правопису, створили корпус газетних текстів та підраховали, до якого правопису тяжіли видання різної політичної орієнтації.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Історія формування українського правопису

Вплив різного штибу ідеологій на формування мовної норми не є винятково українським феноменом. Нещодавнє корпусне дослідження з діяхронно-квантитативним підходом до процесів стандартизації в давньогрецькій мові виявило, що античний, класичний та елліністичний періоди характеризуються широкою прийменниковою варіацією (утім, елліністичний період уже демонстрував певну уніфікацію через прийняття деяких стандартів Койне), а мова посткласичної Греції вже піддавалася різним стандартизаційним процесам та ідеологічним впливам. Римський же період знову демонструє варіацію, адже різні автори та тексти імітують ідеали античного та класичного періодів (аттикізм) (Rafiyenko, & Іїа А. Seržant, 2022, p. 187).

Цікавою є також розвідка про фонетичну варіацію серед шотландських членів британського парламенту, що, на думку деяких дослідників, є результатом наближення до норм англійської літературної вимови (англ. *Southern Standard British English (SSBE)*, *Received Pronunciation*, *Queen's English*, *BBC English*). Утім, результати аналізу політичних промов десяти шотландських депутатів протягом 2011–2012 рр. свідчать, що підняття голосної літери корелює з політичною ідентичністю, а саме належністю депутата до політичної партії: члени Шотландської лейбористської партії вимовляють звук /æ/ з вищим піднесенням, ніж члени Шотландської національної партії (Hall-Lew, Friskney, & Scobbie, 2017).

Розуміння правопису як невід'ємного складника української ідентичності читаємо у В. Німчука (Німчук, 1990, с. 3), у Г. Явор-

ської (Яворська, 2000, с. 233) і в багатьох інших українських мовознавців. Утім, як влучно понад 150 років тому зауважив Михайло Максимович, українські патріоти довколо цього питання *"ходять, але не сходяться"* (Максимович, 1880).

Про суспільну значущість питання формування української мовної норми свідчить нещодавнє збурення суспільства навколо нової редакції правопису від 2019 р. Симптоматичним є обурення українського суспільства щодо повернення деяких питомих форм, вписаних у "харківському" чи "скрипниківському" правописі, та нарікання на західноукраїнські примхи (Ільченко, 2021).

Насправді ж норми "скрипниківки" базуються на великоукраїнській фонетичній правописній традиції, яка складно торувала свій шлях у Галичині. На Західній Україні мав перевагу етимологічний принцип і проіснував у Галичині до 1893 року через стійку писемну церковну традицію (у храмах навіть священники виголошували полум'яні промови проти фонетичного правопису (Огієнко, 2001). Не останню ролю в цьому відігравав Михайло Максимович, великий знавець мови й поборник етимологічного правопису. Натомість на захист фонетичного правопису на Галичині стала незначна кількість інтелектуалів, зокрема Руська трійця – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевський, Яків Головацький. У передмові до літературного альманаху *"Русалка Дністрова"* (1837) читаємо: *"пиши як чуєш, а читай як видиш"*, що є постулатом сербського мовознавця Вука Караджича: *"Пиши као што говориши, а читай као што је написано"* (Барчук, 2012, с. 28). Кульмінації орфографічна війна на Галичині зазнала з появою праці *"Руська граматика"* Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера, яка остаточно закріпила фонетичний принцип. Про правописні баталії В. І. Сімович відгукується так: *"правописна боротьба в Галичині, на Буковині й на Закарпатті мала за підставу глибоке коріння – тут же йшлося про назверхній вигляд українського слова як самостійного, окремого від російського – вона ж тісно в'язалася з національною боротьбою [...], тим то це подія не тільки культурного, педагогічного чи вузько філологічного, але й – національно-політичного значення"* (Сімович, 1984, с. 196–197).

Ще раз наголосимо, що осердям формування фонетичного принципу українського правопису, а отже, й сучасних норм, була саме Велика Україна. Батьком нового українського правопису є виходець зі Слобожанщини Олександр Павловський (1773–1822), автор *"Грамматики малороссійскаго нарѣчія"* (1818). Підтримали вченого харківці Г. Квітка-Основ'яненко та П. Гулак-Артемовський. Удосконалення правописних принципів, що їх виписав О. Павловський, знайшло своє віддзеркалення в *"кулішівці"* (1856), за напрацювання якої москвофіли нарекли П. Куліша *"політичним сепаратистом"*. Окремо треба також виділити працю таких видатних українських мовознавців, як Павло Житецький, Кость Михальчук, Павло Чубинський та ін., які були редакторами журналу *"Записки Юго-Западнаго отдела Географическаго Общества"* і ще більше наблизили правопис до сучасного його вигляду. Звісно, титанічна культурна праця вчених, що гуртувалися довкола *"Географическаго Общества"*, не могла не лякати російський уряд, тому наказом М. Юзефовича від 18 травня 1876 р. українці були змушені повернутися до *"ярижки"*. Утім, дослідники й надалі працювали над спробами реформувати правопис. 1877 року світ побачила *"драгоманівка"*, а 1886 – *"желехівка"* (яка значно сприяла утвердженню фонетики в Галичині). Лише з революцією в Росії 1905 року падають заборони на правопис, і Борис Грінченко напрацьовує правопис *"Словаря української мови"* (Огієнко, 2001).

Нарешті, коли постав уряд УНР, міністр освіти Іван Стешенко доручив правописне питання Іванові Огієнку. А тому рівно через 100 років після виходу граматики Павловського, 1918 р., І. Огієнко написав *"Головніші правила українського правопису"*, які доповнював і доопрацьовував український мовознавець, поліглот Агатангел Кримський – *"Найголовніші правила українського правопису"* (1921). На початку ХХ ст. над правописною проблематикою також працював Євген Тимченко – *"Управління українського правопису: Desiderata в справі нашого правопису"* (1925) та *"До проєкту українського правопису"* (1926). Варто також згадати упорядника найповнішого *"Правописного словника"* (1914 р., 7-е вид. 1930 р.) Григорія Голоскевича. Зусиллями вищезазначених вчених, а також В. Ганцова, О. Синяв-

ського та ін. постав Правопис 1928 року – перший соборний академічний правопис української мови (Яворська, 2000).

1933 року "*комунізатори*" правопису С. Косіор, В. Затонський, А. Хвиля, Н. Каганович, П. Постишев внесли 120 поправок до нього, максимально наблизивши норми до російських та зробивши "*скрипниківку*", як слушно стверджує О. Пономарів, "*часткою нашого розстріляного відродження*" (Пономарів, 2001b). 1999 року зародився новий проєкт правопису, де провідні українські мовознавці – Василь Німчук, Іван Вихованець, Катерина Городенська – намагалися повернути питомі українські норми, утім, безрезультатно (Фаріон, 2004).

Наслідки послідовного зросійщення правопису ми й досі бачимо, навіть у новій редакції правопису від 2019 р. Переважно, якщо зміни й відбулися, то лише половинчасто. На фонетичному рівні є такі зміни: варіантне написання **u** у словах *ирій* і *ірій* та *урод* і *ірод*; вибіркове написання **z** і **r** на місці **h** і **g**, напр. *госпіс*, але *хобі*; варіантне написання **m** на місці грецької тети, напр. *анатема* і *анафема*; вибіркове написання **v** на місці **w**, напр. *вікенд*, але *Уельс*; варіантне написання **av** на місці дифтонга **au**, напр. *авдиторія* і *аудиторія*; вибіркове написання **ai** на місці дифтонга **ei**, напр. *Віттгенштайн*, але *Швейцарія*. На морфологічному рівні спостерігаємо варіантне написання кінцевого **-u** в іменниках на **-ть** після приголосного та словах *кров*, *любов*, *осінь* у родовому відмінку однини, напр. *солі* і *соли*, *гідності* і *гідности* (Мазніченко та ін., 2019).

Текст Українського правопису 2019 також містить низку огріхів, як-от: одіозні історизми, лексеми на позначення неактуальних понять, росіянізми та кальки з російської тощо (Пугач, 2019). Ще однією проблемою вважаємо засилля немотивованих фемінітивів (напр. *філологиня*, *дияконеса*), продиктоване радше ліволіберальним духом часу з притаманною йому політичною коректністю на всіх рівнях (Архангельська, 2019; Городенська, 2023; Хомич, 2022). А тому правопис і досі потребує значного доопрацювання, повернення до питомих джерел, щоб надати носіям правдиву мовну картину світу та консолідувати їх, аніж слугувати яблуком розбрату.

2. Створення підкорпусів німецької, радянської та підпільно періодики часів Другої світової війни

Українська преса років Другої світової війни представлена різними виданнями окупаційних режимів на території України, а також національно-визвольного руху, тому є цікавим джерелом для дослідження варіантності мовної норми. Як правило, певні політичні сили тяжіли до певних правописних норм, що робить перспективним дослідження "змагання" мовних норм із тогочасними ідеологіями. Така проблематика потребує корпусного підходу.

У корпусі ГРАК-16 (Генеральний регіонально анотований корпус української мови) була колекція воєнної періодики обсягом 2 621 333 токенів, з якої на німецькі видання припадало 1 659 458 токенів, а радянські – 961 875 токенів. До підкорпусу також потрапили післявоєнні газети 1945 р. На матеріалі цих видань було зроблено дослідження, яке вже показало, що радянські газети послідовно вживали норми Українського правопису редакції 1933 р., а німецькі містили правописні варіанти і згідно з Українським правописом 1929 р., і 1933 р. (Бордовська, 2023). Ми підготували повнішу версію корпусу з використанням онлайн-архіву української періодики *Libraria* (LIBRARIA, <https://libraria.ua>) та електронної бібліотеки *Diasporiana* (Diasporiana, <https://diasporiana.org.ua/>), ця нова версія була удоступнена в 17-й версії ГРАКу. Зараз відповідний підкорпус у ГРАКу має обсяг 6 681 608 токенів, містить німецькі (4 895 221 токенів), радянські (1 548 357 токенів) та підпільні (238 030 токенів) газети і журнали з різних регіонів (див. рис. 1).

У підкорпусі воєнної періодики чітко простежуємо кількісну домінацію німецьких газет, що, на нашу думку, диктується логікою просування лінії фронту, адже 1941–1944 рр. – роки німецької окупації на території України, а це тривалий відтинок воєнного часу. Так, радянські газети випускали протягом меншого відрізка часу, тому й відповідний підкорпус має менший обсяг (хоча допускаємо, що вони також могли публікуватися за кордоном, як, до прикладу, журнал "*Перець*", який теж є в корпусі). І дійсно, бачимо, що співвідношення обсягу за роками видання газет у підкорпусі таке (див. рис. 2).

Рис. 1. Діаграма співвідношення обсягу підкорпусів німецьких окупаційних, радянських та підпільних газет і журналів 1939–1945 рр.

Рис. 2. Співвідношення обсягу підкорпусу воєнної періодики відповідно до наповнення кожного року

До підкорпусу німецьких окупаційних газет увійшли такі видання: "Краківські вісті" (Краків – 1940–1944), "Львівські вісті" (Львів – 1941–1944), "Бобринецький голос" (Бобринець, Кіровоградщина – 1942–1943), "Самбірські вісті" (Самбір, Львівщина – 1941), "Бережанські вісті" (Бережани, Тернопільщина – 1941–1942), "Українське життя" (Бориспіль, Київщина – 1941), "Українські щоденні вісті" (Львів – 1941), "Вільне Слово" (Дрогобич, Львівщина – 1941) "Нова Україна" (Харків – 1944), "Голос Підкарпаття" (Львів – 1943–1944), "Золотоніські вісті" (Золотоноша, Черкащина – 1943), "Переяславські вісті" (Переяслав-Хмельницький, Київщина – 1943), "Рідна Нива" (Пирятин, Полтавщина – 1943), "До перемоги" (Львів – 1944), "Український доброволець" (1943–1944), "За Україну" (1945), "Тризуб" (1945). Кількісно вони співвідносяться так (див. рис. 3):

Рис. 3. Співвідношення кількості токенів кожного видання в підкорпусі німецьких газет

До підкорпусу радянських газет і журналів увійшли такі видання: "Вільна Україна" (Дніпро – 1939–1941, 1943–1945), "Вільне

життя" (Кіцмань, Чернівеччина – 1945), *"Вісті ВУЦВК"* (Харків – 1940), *"Нафтовик Борислава"* (Борислав, Львівщина – 1945), *"Червоний Перемишль"* (Перемишль, Дрогобиччина (нині Підкарпатське воєводство в Польщі) – 1940–1941), *"Червоний прапор"* (Львів – 1945), *"Радянська Україна"* (редакція перемішувалася відповідно до руху військ Південно-Західного фронту – 1945), *"Червона Україна"* (1939), *"За більшовицькі темпи"* (Болахів, Івано-Франківщина – 1945), *"Червоний прапор"* (Самбір, Львівщина – 1945), *"Перець"* (Київ – 1941, 1943). Кількісно вони співвідносяться так (див. рис. 4).

Рис. 4. Співвідношення кількості токенів кожного видання в підкорпусі радянських газет

До підкорпусу газет і журналів ОУН-УПА увійшли такі видання: *"За українську державу"* (1944–1945), *"За самостійну Україну"* (Івано-Франківськ – 1943), *"Самостійник"* (1943–1944), *"Ідея і Чин"* (1942–1945). Кількісно вони співвідносяться так (див. рис. 5).

Рис. 5. Співвідношення кількості токенів кожного видання в підкорпусі підпільних газет

3. Аналіз варіантності мовної норми в корпусі газет часів Другої світової війни

3.1. Варіантність на правописному рівні

3.1.1. Літера *г* у словах іншомовного походження. Довоєнні нормативні джерела засвідчують різні тенденції. У Правописі 1928 р. читаємо: "**§ 55.** Чуже *h* передаємо нашим *г*, що ж до чужого *g*, то в новіших запозиченнях його треба передавати через *г*, у запозиченнях же засвоєних давніше, особливо з грецької мови, віддаємо нашим *г*: Англія, газ, газета, гама, гегемонія, фігура..., але агент, агітація, Гвінея, Гете..." (Скрипник, 1929, с. 64). Натомість у Правописі 1933 р. маємо: "**§ 76.** Іншомовні *h* і *g* однаково передаються (незалежно від вимови) знаком *г*, напр.: а) гармонія, Гюго; б) авангард, Гете" (Хвиля, 1933, с. 60). Попри те, що літера *г* була репресована, варто зазначити, що один із видатних кодифікаторів українського правопису Іван Огієнко обґрунтовує недоречність такої норми як несоборної та вказує на її поширення суто в Галичині через польські впливи, ще до появи Українського правопису 1933 (Огієнко, 1990, с. 165–166).

У підкорпусах газет періоду Другої світової війни виявлено випадки застосування різних норм у варіантах *пропаганда* і *пропаганда*: *Спиняючись докладно на спробах англійської пропаганди, Гітлер відмітив, що вона зовсім не дійова* (Вісті ВУЦВК, 1940); *І тому особливо, коли йде про поширювання газет, то вдячне їй легке завдання має пропаганда друкованого слова!* (Краківські вісті, 1940); *Щоб прискіпити перемогу нашої революційно-визвольної боротьби, ми повинні активніше розгорнути нашу пропаганду, сильніше запалювати народ вогнем революційних ідей* (За українську державу, 1944).

3.1.2. Йотація голосних *a* (*ia*) у словах іншомовного походження. Звернімося знову до довоєнних нормативних джерел. У Правописі 1928 року читаємо: *"Завсіди пишемо в чужих словах і... після всіх приголосних перед голосними та й, при чім чуже ia передаємо через ія: матеріал; ie через іє: гієна; іи через ію: тріюмф"* (Скрипник, 1929, с. 66). Правопис 1933 р. скасовує ці норми: *"Завсіди пишеться в іншомовних словах і: [...] б) після всіх приголосних перед голосними та й: матеріал, соціалізм [...] (причім завсіди пишеться ia, iy, ie, ea, крім позиції в кінці слова)"* (Хвиля, 1933, с. 61).

У підкорпусах газет періоду Другої світової війни виявлено випадки застосування різних норм у варіантах *соціалізм* і *соціалізм*: *Гримить могутнє "ура" з уст воїнів країни соціалізму* (Вільна Україна, 1940); *"Сталінський соціалізм", як каже лист, мав з дійсним соціалізмом стільки спільного, що особиста диктатура Сталіна із суттю диктатури пролетаріату* (Самбірські вісті, 1941); *Тут діяли закони, що зродилися в період будови соціалізму в одній країні* (Ідея і Чин, 1945).

3.1.3. Передача німецького дифтонга *ei*. Правопис 1928 року засвідчує: *"§ 71. Німецький (і голяндський) дифтонг ei в нових запозиченнях передаємо через ай, після л – яй (а не ей): Айшитайн, Айхенвальд, Вайнгольд, Гайне..."* (Скрипник, 1929, с. 69). Правопис 1933 р. заперечує ці норми: *"§ 83. Німецький (і голландський) дифтонг ei передається через ей: Енитейн, Ейхенвальд, Гейне, Лепціг, Швейцарія, Рейн..."* (Хвиля, 1933, с. 63).

У підкорпусах газет періоду Другої світової війни виявлено випадки застосування різних норм у варіантах *рейхскомісар* і *райхскомісар*: *Питання про те, які організації слід розглядати*

як політичні, розв'язується рейхскомісаром, і його рішення має характер судового рішення (Вільна Україна, 1940); У присутності представників Райхсміністра пропаганди, Райхскомісара і генерального комісара гебітскомісар Маргенфельд поклав перший вінок (Бобринецький голос, 1943); Натомість в райхскомісаріяті Україна вся влада належить до райхскомісара і цілого його апарату (Ідея і Чин, 1942).

3.1.4. М'яке л у словах іншомовного походження. У Правописі 1928 року читаємо: "М'яке Л. 2. В інших випадках новіші запозичення з західно-європейських мов віддаємо м'яким л: а) ля – аероплян, баляда, балянс..." (Скрипник, 1929, с. 63). Натомість у Правописі 1933 року маємо: "§ 75 Слова іншомовного походження з *l* передаються: 1. *l* непом'якшеним (л, ла, ло, лу): арсенал, артикул, бал, інтеграл..." (Хвиля, 1933, с. 60).

У підкорпусах газет періоду Другої світової війни виявлено випадки застосування різних норм у варіантах *план* і *плян*: На ряді підприємств підготовка до виборів супроводжується виробничим піднесенням, достроковим виконанням виробничих планів (Вільна Україна, 1940); Се вимагає змобілізування всіх наших сил і розумного одноцілого пляну в ужитті їх (Краківські вісті, 1942); Вихідною базою для здійснення московських імперіялістичних планів є Україна, з її природними багатствами (Ідея і Чин, 1943).

У табл. 1 представлена загальна кількість правописних варіантів у газетах 1939–1945 рр. різного політичного спрямування.

Таблиця 1

Співвідношення кількості правописних варіантів у газетах різної політичної орієнтації

Правопис 1933 р. / 1928 р.	Кількість вживань		
	у корпусі німецьких газет	у корпусі радянських газет	у корпусі газет ОУН-УПА
<i>пропаганда/пропаганда</i>	418/238	191/0	48/22
<i>соціалізм/соціалізм</i>	21/84	117/0	1/42
<i>рейхскомісар/райхскомісар</i>	11/56	4/0	0/12
<i>план/плян</i>	414/696	1284/0	120/29

Отже, вибір того чи іншого правописного варіанта в газетах періоду Другої світової війни був не випадковим та значною мірою залежав від політичної орієнтації видання. Утім, якщо ра-

дяньська преса була більш послідовною в послуговуванні Правописом 1933 року, то німецька та підпільна допускали значну варіантність, навіть у межах одного видання (пор.: *Але Німеччина не є колонією та німці не є китайськими невільничими "кулями"* (Краківські вісті, 1940); *Німеччині відібрали заморські колонії, спутали її в її заморській торгівлі* (Там само)).

3.2. Варіантність на морфологічному рівні

3.2.1. Морфологічна зміна роду іменників. Правописний словник Г. К. Голоскевича, укладений за нормами 1928 року, фіксує жіночий рід іменників із закінченнями на *-а*: *кляса, фльота, парада, резерва* (Голоскевич, 1929). Правопис 1933 року вводить примусову маскулінізацію: "*§ 86. Нижче подані і деякі інші подібні до них ішиномовні слова уживаються в такій (узвичаєній) формі: а) клас, флот, парад, резерв...*" (Хвиля, 1933, с. 63).

У підкорпусах газет періоду Другої світової війни виявлено випадки застосування різних норм у варіантах *клас* і *кляса*: *Вплив війни дуже дошкульно відбився на робітничому класі* (Вільна Україна, 1940); *Цей корабель належав до тієї кляси набережних сторожевих крейсерів, які почали службу в 1937 р.* (Львівські вісті, 1942); *Знищуючи всі форми експлуатації кляси клясою, створимо в Україні справедливий суспільний лад* (Ідея і Чин, 1943).

У табл. 2 представлена загальна кількість варіантів жіночого та чоловічого роду певних іменників у газетах 1939–1945 рр. різного політичного спрямування.

Таблиця 2
Співвідношення кількості варіантів жіночого та чоловічого роду певних іменників у газетах 1939–1945 рр. різного політичного спрямування

Правопис 1933 р. / 1928 р.	Кількість вживань		
	у корпусі німецьких газет	у корпусі радянських газет	у корпусі газет ОУН-УПА
<i>аналіз/аналіза</i>	15/52	45/0	0/6
<i>клас/кляса</i>	105/485	373/1	7/18
<i>парад/парада</i>	8/5	17/0	1/0
<i>резерв/резерва</i>	9/23	5/0	3/0
<i>синтез/синтеза</i>	1/9	2/0	0/1
<i>флот/фльота</i>	77/200	127/0	0/0

Отже, підпільні та німецькі видання тяжіють до норм, встановлених Правописним словником Голоскевича, тоді як радянські послідовно маскулінізують окремі іменники.

3.2.2. Засвоєння запозичених іменників на -о в українській мові. Радянська репресивна мовна політика також намагалася змінити засвоєння запозичених іменників на **-о** в українській мові. Правопис 1928 року регулював перелік відмінюваних і невідмінюваних слів: "*§ 76. Відмінюються чужі іменники так, як відповідні українські. Зокрема, відмінюються як іменники ніякого (середнього – А. Б.) роду слова: авто, бюро, депо, кіно, мотто, пальто, піаніно, трюмо, саго, цицера. Зовсім не відмінюються такі слова: []... 4. брутто, нетто, порто, сольо, тріо, франко, сальдо, радіо (від радіо можливо й радіом) і т. ін.*" (Скрипник, 1929, с. 70). Правопис редакції від 1933 р. відповідного параграфу не містить. Утім, вже Правопис 1940 р. чітко регламентує: запозичених іменників із кінцевим **-о** не відмінюють (Грунський, 1940, с. 92). Цікаво простежити корпусним методом, як ці зміни відбилися на воєнній періодиці. Нещодавне корпусне дослідження граматичного засвоєння запозичених іменників із кінцевим **-о** в українській мові на матеріялі різностильових текстів із різних регіонів України й діаспори, написаних із кінця ХІХ ст. до початку ХХ ст., простежило, що варіантність була притаманною для всього досліджуваного періоду (Шведова, 2020). Цікаво, чи така ж тенденція зберігатиметься в нашому випадку. Для пошуку ми обрали такий перелік іменників: *авто, бароко, бюро, вето, відео, гестапо, депо, доміно, євро, казино, какао, кіно, кредо, піаніно, псевдо, радіо, рококо, сопрано, танго, фортепіано, фото.* У табл. 3 представлена загальна кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на **-о** в радянських газетах 1939–1945 рр.

З радянськими газетами все цілком однозначно: послідовне невідмінювання запозичених іменників на **-о**. Звісно, у корпусі трапляються вживання слів у називному і знахідному відмінках, тому кількісні показники про закінчення **-о** є не на 100 % інформативними. Утім, підрахунок вживання слів у називному і знахідному відмінках природно відпадає через відсутність інших

закінчень. Цікаво, що результат пошуку в підкорпусі дав два результати *автом*, проте це недосконалість корпусу, що тлумачить крапку винятково як завершення речення, а не скорочення слова: *Зобов'язати всіх домовласників, управдомів, а також керівників організації, де є недіюча або знята ними телефонна апаратура, – негайно здати дирекції автом. телеф. станції м. Львова* (Вільна Україна, 1940). Однак два випадки відмінювання таки трапилися – один в орудному відмінку однини: *В п'ятницю по обіді свинячий вереск вперше передаватиметься радіом* (Перець, 1943); та один у знахідному відмінку множини: *Львівська державна філармонія купує смокінги, фортепіани, піаніна* (Вільна Україна, 1940).

Таблиця 3

Кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на -о в радянських газетах 1939–1945 рр.

Лексема	Кількість форм іменників із кінцевим -о	Кількість форм іменників із закінченнями -а, -у, -ом, -і, -ів, -ам, -ами, -ах
<i>авто</i>	7	0
<i>бароко</i>	1	0
<i>бюро</i>	501	0
<i>гестапо</i>	38	0
<i>депо</i>	123	0
<i>доміно</i>	5	0
<i>какао</i>	2	0
<i>кіно</i>	70	0
<i>піаніно</i>	7	1
<i>радіо</i>	179	1
<i>рококо</i>	3	0
<i>сопрано</i>	2	0
<i>танго</i>	4	0
<i>фіаско</i>	1	0
<i>фортепіано</i>	28	0
<i>фото</i>	32	0

Газети ОУН-УПА потребують підрахунок вживання слів у різних відмінках. Також важливо брати до уваги різні право-

писні варіанти тих самих слів. У табл. 4 представлена загальна кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на **-о** в газетах ОУН-УПА часів Другої світової війни.

Таблиця 4

Кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на -о в газетах ОУН-УПА часів Другої світової війни

Лексема	Кількість форм іменників із кінцевим <i>-о</i> (усі відмінки, крім наз. та знах./загальна кількість)	Кількість форм іменників із закінченнями <i>-а, -у, -ом, -і, -ів, -ам, -ами, -ах</i>
<i>авто</i>	4/14	23
<i>бюро</i>	1/1	2
<i>гестапо, гестапо</i>	15/24, 12/19	9,5
<i>депо</i>	1/1	0
<i>кіно</i>	1/1	5
<i>псевдо</i>	0/5	7
<i>радіо</i>	8/21	0
<i>фото</i>	1/1	0

Цікаво, що простежуємо варіантність засвоєння притаманного часові історизму *гестапо* (що його не регулював ні Правопис 1929 р., ні Правопис 1933 р.), до того ж навіть у межах одного видання: *В Станиславові забраних з цих сіл людей допитували майже виключно поляки – працівники гестапо* (Ідея і Чин, 1944); *3 метою винищення українського народу йдуть вони на співпрацю не лише з більшовиками, але і з німцями (з гестапом і кримінальною поліцією)* (там само). В інших, визначених Правописом 1929 р., словах на кшталт *авто, кіно, псевдо*, зберігається майже непохитне відмінювання. Лише *радіо* не відмінюють зовсім.

Підкорпус німецьких газет має великий обсяг, що унеможливорює підрахунок вживання слів у тих чи інших відмінках вручну. Утім, загальні тенденції однаково можна простежити. У табл. 5 представлена загальна кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на **-о** в німецьких газетах.

Німецькі газети також засвідчують незначну варіантність із суттєвим тяжінням до норм Правопису 1928 року, особливо в

словах, визначених відповідним переліком (навіть у словах *авто, бюро, кіно* наявні форми з кінцевим *-о* вжиті переважно в називному і знахідному відмінках). Слово *радіо* знову послідовно не відмінюють. На нашу думку, засвоєння варіюється від слова до слова через психолінгвістичний чинник одомашнення частоживаних та близьких слів, що й виливається в ортографічну інтерпретацію. Відомий український мовознавець Б. Ажнюк досліджує це явище на прикладі ойконіма Торонто, утім, цей принцип працює й з апелютивами, як до прикладу, відбулося з *пальтом* (Ажнюк, 1999, с. 376–379).

Таблиця 5

Кількість варіантів засвоєння запозичених іменників на -о в німецьких газетах

Лексема	Кількість форм іменників із кінцевим <i>-о</i>	Кількість форм іменників із закінченнями <i>-а, -у, -ом, -і, -ів, -ам, -ами, -ах</i>
<i>авто</i>	133	332
<i>бароко</i>	8	37
<i>бюро</i>	291	249
<i>вето</i>	2	8
<i>гестапо</i>	1	0
<i>депо</i>	5	1
<i>доміно</i>	2	2
<i>євро</i>	1	0
<i>какао</i>	3	1
<i>кіно</i>	71	85
<i>кредо</i>	5	2
<i>піаніно, піяніно</i>	2,5	0,7
<i>псевдо</i>	1	3
<i>радіо</i>	404	3
<i>рококо</i>	10	0
<i>сопрано</i>	3	101
<i>танго</i>	4	4
<i>фортепіяно, фортеп'яно</i>	4,0	85,1
<i>фото</i>	18	0

Отже, безапеляційну непохитність у невідмінюванні запозичених іменників на *-о* демонструє лише радянська правописна традиція, послідовно нав'язуючи свою систему цінностей, через мову зокрема. Ю. Шерех-Шевельов зазначає, що позаяк у російській мові відмінювання цих слів вважалося звичайною профанацією, то існувало лише в позалітературній традиції, а на українську мову накинута літературна російська норма як норма освічених кіл (Шерех, 1998, с. 240–241). Звісно, таку непохитність "червоні" демонстрували на всіх мовних рівнях, і позамовних також.

3.3. Варіантність на лексичному рівні

Запозичення іншомовних слів є важливим з огляду на збагачення лексичного складу мови. Утім, більшість дослідників стверджують, що кожне запозичення повинне мати мотивацію, як-от брак власної лексеми на позначення певного поняття. Зрештою, це поняття може бути цілком відсутнім у мові-реципієнті, себто бути культурною реалією мови-джерела. Так, невмотивовані запозичення видаються чужорідним тілом у мовному організмі. З огляду на це, логічно припустити, що українська публіцистика, яка має яскраво виражене патріотичне, а в нашому випадку національно-визвольне спрямування, тяжітиме до власне українських слів. Така гіпотеза також потребує корпусного підходу. Ми обрали синонімічні ряди з корпусного дослідження лексичної варіантності в пресі 1920–1940-х років, левову частку серед яких становлять саме воєнні терміни (Шведова, 2021). Табл. 6 ілюструє співвідношення кількості питомої й запозиченої лексики в газетах 1939–1945 рр. різної політичної орієнтації.

Отже, можна стверджувати, що до питомої лексики більше тяжіли німецькі газети та газети ОУН-УПА, а радянські – до запозиченої, що цілком збігається з їхньою ідеологією інтернаціоналізації. Як слушно зазначає український мовознавець О. Пономарів, *"протягом багатьох років боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» на мовному фронті одним із найтяжчих злочинів наших мовознавців уважалося те, що вони хотіли замінити іншомовні слова «штучно вигаданими» українськими і*

в такий спосіб збити народ з магістрального шляху будівництва комунізму на манівці хуторянства" (Пономарів, 2001 а).

Таблиця 6

Співвідношення кількості питомої й запозиченої лексики в газетах 1939–1945 рр. різної політичної орієнтації

Запозичення / питоме слово	Кількість вживань		
	у корпусі німецьких газет	у корпусі радянських газет	у корпусі газет ОУН-УПА
<i>авіація, авіація/летунство</i>	344,688/735	1275,0/0	0,4/7
<i>аеродром/летовище</i>	172/345	312/0	0/2
<i>вокзал/двірець</i>	33/208	128/1	0/0
<i>лозунг/гасло</i>	43/473	103/11	10/100
<i>реферат/доповідь</i>	616/256	10/573	1/9
<i>журнал/часопис</i>	389/1601	270/2	7/24
<i>екзамен/іспит</i>	2/377	69/192	0/2
<i>контратака/проти наступ</i>	96/270	41/0	0/3
<i>офензива/наступ</i>	248/1992	1/261	24/76
<i>пілот/летун, літун</i>	79/343,171	9/0,4	0/2,0
<i>прогрес/поступ</i>	17/202	22/8	1/7
<i>фактор/чинник</i>	44/476	19/4	3/78

Утім, бачимо й цікаву тенденцію до вжитку іншомовних слів серед німецьких газет на кшталт "*Краківські вісті*", що видавалася в Польщі, напр. *реферат*, а не *доповідь*. Ця тенденція збереглася серед діяспори, а відтак модним стало беззастережно копіювати мову діяспори. Звідси, до прикладу, сьогодні маємо сталу словосполуку *політик старої генерації* замість *політик старого покоління*.

Висновки

Агресивна мовна політика "*червоних*" забезпечила стійке вживання норм Українського правопису 1933 року в радянській пресі та похитнула правопис у німецьких та підпільних виданнях. Перспективи подальших досліджень полягають у поповненні колекції газетами різних регіонів і років для створення

більш репрезентативного і збалансованого корпусу та глибшого аналізу варіантності мовної норми.

Подяка. Сприяння поповненню колекції видань часів Другої світової війни в ГРАКУ завдячуємо Єнському університетові імені Фрідріха Шиллера за фінансування, студентам катедри прикладної лінгвістики Одеського університету імені І. І. Мечникова за пильне вичитування газет і збереження автентичного правопису та Марії Шведовій за допомогу на кожному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ажнюк, Б. (1999). *Мовна єдність нації: діаспора й Україна*. Рідна мова.

Архангельська, А. (2019). *Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику*. Видавничий дім Дмитра Бураго.

Барчук, М. (2012). Фонетико-правописні особливості вокалізму в літературній мові галичини середини XIX ст. *Мовознавчий вісник*, 14–15, 27–36.

Бордовська, А. (2023). Варіантність мовної норми в газетах часів Другої світової війни. *Мовний простір сучасного світу: Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених* (м. Київ, 26 травня 2023 р.). НаУКМА, 39–43.

Вихованець, І. (2004). Ненаукові пристрасті навколо українського правопису. *Українська мова*, 2, 3–24.

Голоскевич, Г. (1929). *Правописний словник*.

Городенська, К. (2023). Принципи і методологія українського правопису. *Українська мова*, 1, 32–49.

Грунський, М. К. (1940). (Ред.) *Український правопис*. Радянська школа.

Льченко, Дмитро. (2021, 28 січня). ОАСК скасував нову редакцію правопису. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/28/7281517/>
Мазніченко, С. І., Македон, В. Є., Шарабанова, С. В., & Яловнича, І. Л. (2019). (Ред.) *Український правопис*. Наукова думка.

Максимович, М. (1880). *Собрание сочинений*. В 3-х т. О правописанні Малоросійського язика: Письмо къ Основьяненку. Т. III, 312–328.

Німчук, В. (1990). Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г. *Мовознавство*, 6.

Огієнко, І. (1990). *Нариси з історії української мови: система українського правопису*.

Огієнко, І. (2001). *Історія української літературної мови*. М. С. Тимошик (упоряд.). Наша культура і наука.

Пономарів, О. (2001а). *Культура слова: мовностилістичні поради*. 2-ге вид. Львів.

Пономарів, О. (2001b). Правопис: хто проти? *Свобода*, 17, 21.

Пугач, В. (2019). Від "Граматки" П. Куліша до "Українського правопису" 2019 року: соціокультурний контекст кодифікації. *Література та культура Полісся. Серія "Філологічні науки"*, Т. 96, № 13, 78–89.

Сімович, В. (1984). *Літери і політика (п'ятдесят років фонетичного правопису в Галичині і на Буковині)*. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/82742>

Скрипник, М. (1929). (Ред.). *Український правопис*. Державне видавництво України.

Тараненко, О. (1997). Лінгвістичний і соціальний комплекс проблем навколо сучасного українського правопису. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції "Українського правопису"*. УНВЦ "Рідна мова"; Довіра, 12–18.

Толочко, П. (1998). *Що або хто загрожує українській мові*. Оріяни.

Фаріон, І. (2004). *Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір*. Монастир Свято-Іванівська Лавра; Свічадо.

Хвиля А. (1933). (Уклад.). *Український правопис*. Радянська школа.

Хомич, Т. (2022). Неофімінативи в сучасному українськомовному дискурсі в контексті мовної норми. *Педагогічні обрії*, 2 (122), 41–45.

Шведова, М. (2020). Граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові: корпусне дослідження. *Українська мова*, 2, 13–30.

Шведова, М. (2021). Лексична варіантність в українській пресі 1920–1940-х років і формування нової лексичної норми (корпусне дослідження). *Мовознавство*, 1, 16–35.

Шерех, Ю. (1998). Так нас навчали правильних проізношень. *Пороги і запоріжжя*, 3, 203–249.

Яворська, Г. (2000). *Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова. Культура. Влада*. НАН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні.

Hall-Lew, L., Friskney, R., & Scobbie, James M. (2017). Accommodation or political identity: Scottish members of the UK Parliament. *Language Variation and Change*, 29(3), 341–363.

Rafiyenko, D., & Pija A. Seržant. (2022). Ideology and identity in grammar: A diachronic-quantitative approach to language standardization processes in Ancient Greek. In: Müller, Johannes. (Ed.), *Connectivity Matters! Social, Environmental and Cultural Connectivity in Past Societies* (pp. 187–210). Sidestone Press.

РЕСУРСИ

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). (Ред.). М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, М. Возняк, М. Крук та ін. 2017–2023. uacorpus.org
Diasporiana. Електронна бібліотека. <https://diasporiana.org.ua/>
LIBRARIA. Архів української періодики онлайн. <https://libraria.ua/>

REFERENCES

Arkhanhelska, A. (2019). *Femina cognita. Ukrainian woman in the word and dictionary*. Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

Azhniuk, B. (1999). *Linguistic unity of the nation: diaspora and Ukraine*. Ridna mova [in Ukrainian].

Barchuk, M. (2012). Phonetic and orthographic features of vocalism in the literary language of Galicia in the middle of the 19th century. *Movoznavchyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats*, 14-15, 27–36 [in Ukrainian].

Bordovska, A. (2023). Variation of the language norm in newspapers during the Second World War. *Movnyi prostir suchasnoho svitu: Tezy dopovidei Vseukrainskoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh (m. Kyiv, 26 travnia 2023 r.)*. NaUKMA [in Ukrainian].

Farion, I. (2004). *Is spelling a language corset? Ukrainian spelling as a cultural and political choice*. Monastyr Sviato-Ivanivska Lavra; Svichado [in Ukrainian].

Hall-Lew, L., Friskney, R. & Scobbie, James M. (2017). Accommodation or political identity: Scottish members of the UK Parliament. *Language Variation and Change*, 29(3).

Holoskevych, H. (1929). *Spelling dictionary* [in Ukrainian].

Horodenska, K. (2023). Principles and methodology of Ukrainian spelling. *Ukrainska mova*, 1, 32–49 [in Ukrainian].

Hrunskyy, M. K. (1940). *Ukrainian spelling*. Radianska shkola [in Ukrainian].

Ilchenko, Dmytro. (2021, January 28). OASK canceled the new edition of the spelling. *Ukrainska pravda* [in Ukrainian]. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/28/7281517/>

Khomych, T. (2022). Neofeminatives in modern Ukrainian discourse in the context of the language norm. *Pedahohichni obrii*, 2 (122), 41–45 [in Ukrainian].

Khvyliya, A. (1933). *Ukrainian spelling*. Radianska shkola [in Ukrainian].

Maksymovych, M. (1880). On the spelling of the Ukrainian language: a letter to Osnovyanenko. Vol. 3 [in Ukrainian].

Maznichenko, Ye. I., Makedon, V. Ye., Sharabanova, S. V., & Yalovnycha, I. L. (2019). *Ukrainian spelling*. Nukova Dumka [in Ukrainian].

Nimchuk, V. (1990). About graphics and spelling as elements of ethnic culture: the history of g. *Movoznavstvo*, 6 [in Ukrainian].

Ohiienko, I. (mytropolyt Ilarion) (1990). Essays on the history of the Ukrainian language: the system of Ukrainian spelling [in Ukrainian].

Ohiienko, I. (mytropolyt Ilarion). (2001). *History of the Ukrainian literary language*. Uporiad., avt. ist.-biohr. narysu ta prymit. M. S. Tymoshyk. *Nasha kultura i nauka* [in Ukrainian].

Ponomariv, O. (2001a). Word culture: Linguistic advice: Education. manual. 2-he vyd., stereotyp. Lybid [in Ukrainian].

Ponomariv, O. (2001b). Spelling: Who's Against? *Svoboda*, 17 [in Ukrainian].

Puhach, V. (2019). From P. Kulish's "Grammar" to "Ukrainian Spelling" in 2019: the sociocultural context of codification. *Literatura ta kultura Polissia*, 96. Serii "Filolohichni nauky", 13, 78–89 [in Ukrainian].

Rafiyenko, D. & Ilja A., Seržant. (2022). Ideology and identity in grammar: A diachronic-quantitative approach to language standardization processes in Ancient Greek. In: Müller, Johannes (ed.), *Connectivity Matters! Social, Environmental and Cultural Connectivity in Past Societies* (pp. 187–210). Sidestone Press.

Sherekh, Yu. (1998). This is how we were taught the correct pronunciation. *Porohy i zaporizhzhia*. 1998. 3 [in Ukrainian].

Shvedova, M. (2020). Grammatical acquisition of borrowed nouns with final -o in Ukrainian: a corpus study. *Ukrainska mova*, 2, 13–30 [in Ukrainian].

Shvedova, M. (2021). Lexical variability in the Ukrainian press of the 1920s–1940s and the formation of a new lexical norm (corpus study). *Movoznavstvo*, 1, 16–35 [in Ukrainian].

Simovych, V. (1984). Letters and politics (fifty years of phonetic spelling in Galicia and Bukovina). *Zbruch* [in Ukrainian].

Skrypnyk, M. (1929). *Ukrainian spelling*. Derzhavne vyd-vo Ukrainy [in Ukrainian].

Taranenko, O. (1997). Linguistic and social complex of problems surrounding modern Ukrainian spelling. *Ukrainskyi pravopys: tak i ni: Obhovorennia novoi redatsii "Ukrainskoho pravopysu"*. UNVTs "Ridna mova": Dovira [in Ukrainian].

Tolochko, P. (1998). What or who threatens the Ukrainian language [in Ukrainian].

Vykhovanets, I. (2004). Non-scientific passions around Ukrainian spelling. *Ukrainska mova*, 2, 3–24 [in Ukrainian].

Yavorska, H. (2000). Prescriptive linguistics as discourse: language, culture, power [in Ukrainian].

RESOURCES

Diasporiana. Electronic library. <https://diasporiana.org.ua/>
General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC)] /
M. Shvedova, R. fon Valdenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko,
M. Vozniak, M. Kruk ta in. 2017–2023. <https://uacorpus.org>.
LIBRARIA. Archive of Ukrainian periodicals online. <https://libraria.ua/>
Отримано редакцією журналу / Received: 24.11.23
Прорецензовано / Revised: 02.12.23
Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Anna BORDOVSKA, Applicant
ORCID ID: 0000-0002-2867-0247
e-mail: abordovski@gmail.com
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine

THE SPELLING AND LEXICAL VARIATION IN NEWSPAPERS AND MAGAZINES PUBLISHED DURING THE SECOND WORLD WAR (BASED ON GRAC)

The article examines the cases of correlation between language standardization and ideology. The theoretical part of the study explores the history of the Ukrainian spelling establishment. Then, the subcorpora of German, Soviet and underground periodicals have been created in General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language. In the practical part of the paper, an analysis of language norm variation in newspapers of different political orientation published during the Second World War in the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language has been carried out, and the influence of ideology on the formation of language norms has been traced. The analysis concerns some phonetic and morphological peculiarities of the Ukrainian language. It was found that the German occupation newspapers and underground newspapers of OUN-UPA gravitate towards the Spelling of 1928, although some variability can be traced, and the Soviet ones gravitate towards the Spelling of 1933. It was established that the choice of a variant depended on the political orientation of the publication. At the lexical level, Soviet periodicals gravitate towards foreign words, while German and underground periodicals again show different tendencies.

Keywords: Ukrainian spelling, corpus, variability, language norm, language ideology, periodicals.

Марина КОСТЮК, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-5499-0308

e-mail: marynakostiuk@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

КОРПУС-БАЗОВАНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ *ФРАНЦІЯ*

Здійснено комплексний корпус-базований аналіз концепту ФРАНЦІЯ. Матеріалом для пропонованого дослідження слугували приклади з Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК). Визначено основні джерела, де зустрічається лексема ФРАНЦІЯ та інші лексичні репрезентанти цього концепту. Концепт є частотним здебільшого у публіцистичних текстах. У статті особлива увага приділена контекстам, у яких реалізується концепт ФРАНЦІЯ. Визначено та проаналізовано 10 основних тематичних підгруп: ФРАНЦІЯ – ПРЕСТИЖ; ФРАНЦІЯ – ПРИХИСТОК; ФРАНЦІЯ – ІСТОРІЯ; ФРАНЦІЯ – ПРАВО; ФРАНЦІЯ – ПОЛІТИКА, ФРАНЦІЯ – МОВА; ФРАНЦІЯ – ЕКОНОМІКА; ФРАНЦІЯ – СПОРТ; ФРАНЦІЯ – ЇЖКА; ФРАНЦІЯ – СТИЛЬ. Під час дослідження були виявлені основні прикметники та дієслова, які реалізують концепт ФРАНЦІЯ у корпусі ГРАК. Зазначено, що вербалізатори концепту часто пов'язуються із образами відомих політиків та назв країн.

Ключові слова: *концепт, корпусна лінгвістика, колокати, контекст, корпус ГРАК, лексика, Франція.*

Порушувана проблема. Україна сьогодні взяла курс на європейську інтеграцію, набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Беззаперечною необхідністю є розвиток відносин із країнами-членами Європейського союзу та з Францією зокрема. Актуальними й надалі залишаються питання комунікації, які пов'язані з використанням іноземної мови та розумінням культури іншої країни. А тому важливим є узагальнення та систематизація знань про світ узагалі та про мовну картину світу зокрема. Науковці намагаються сформуванати певні парадигми

слів, схеми, ментальні карти, які б допомогли встановити певні логічні зв'язки між поняттями, передумови розвитку, причини появи чи зникнення мовних реалій. Саме тому поняття концепту та концептуальної картини світу якнайкраще допомагають представити комплексне бачення важливого знання, уявлення чи досвіду. Так, наприклад, концепт ФРАНЦІЯ видається нам важливим, тому що має низку складових характеристик, які знаходять своє відображення в українській мовній картині світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Концепт – один із ключових термінів когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології, а його лінгвістичний аналіз є один із способів пізнання модусів взаємодії мови і мислення. Концептуальна система – це динамічне утворення, система поглядів та спосіб розуміння. У свідомості людини вона слугує для обробки інформації про світ та накопичує цю інформацію в узагальненому вигляді. Концепти вербалізуються словами, словосполученнями та реченнями і відтворюються в мовленні автоматично при наявності певних асоціацій у комунікативній ситуації. Різні аспекти концептів досліджують українські науковці: Т. Вільчинська (Вільчинська, 2009), О. Воробйова (Воробйова, 2011), О. Левко (Левко, 2017), І. Голубовська (Голубовська, 2004), Н. Слухай (Слухай, 2002), О. Селіванова (Селіванова, 2007) та інші.

З огляду на сучасний соціально-політичний контекст, варто звернутися до вивчення концептів, пов'язаних передусім з країнами Європи, їх культурою та цінностями. Концепт ФРАНЦІЯ займає особливе місце в українській мовній картині світу. Серед різних векторів дослідження концептів відносно новим є дослідження їх за допомогою корпусів. Дослідниця О. Демська-Кульчицька визначає корпус текстів як стандартно організоване зібрання репрезентативних для певної мови писемних або усних текстів, призначених для лінгвістичного аналізу та опису. Ці тексти відібрані та впорядковані згідно з експліцитними екстра- та інтралінгвальними критеріями (Демська-Кульчицька, 2005). Основними характерними ознаками корпусу текстів є: емпіричний підхід до синтезу мовних даних; створення великого за обсягом корпусу тексту як основи для дослідження лінгвістич-

ного аналізу; залучення комп'ютерних технологій для розбору матеріалу; аналіз частоти використання слів і словосполучень певної тематики. Тобто корпус у лінгвістиці – це зібраний і оброблений масив текстів, який використовується для вивчення мови. Наразі існує велика кількість корпусів. Наприклад, частотними є такі корпуси української мови: Генеральний регіонально анований корпус української мови (ГРАК), Корпус текстів української мови, Лабораторія Української, Український веб-корпус Лейпцизького університету, Польський автоматичний веб-корпус української мови (ПАВУК) та багато інших.

Корпусна лінгвістика є важливою галуззю сучасної лінгвістичної науки, яка допомагає відібрати усні та письмові тексти, проаналізувати їх. Пошук у корпусі даних дозволяє за будь-яким словом побудувати конкорданс – список всіх вживань цього слова. Досліджуваний інструмент корпусної лінгвістики приділяє увагу конкордансу, відносній та абсолютній частотності слів, ключовим словам, багатокomпонентним групам, контекстуальному вживанню слів. Тому, реалізацію будь-якого концепту можна прослідкувати у базі корпусів, що зараз є більш перспективним у проведенні досліджень. Крім того, саме корпусна лінгвістика дає можливість об'єктивно проаналізувати концепти та визначити їх місце серед інших. Саме тому особливою **актуальності**, на нашу думку, в контексті зазначеної проблематики набувають дослідження, присвячені вивченню концептів із використанням комп'ютерних технологій та наявних корпусів.

Об'єктом дослідження є вербалізація концепту ФРАНЦІЯ на основі корпусу української мови ГРАК. **Предметом** дослідження є визначення змісту концепту ФРАНЦІЯ та аналіз мовних одиниць, що реалізують цей концепт.

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні концепту ФРАНЦІЯ в корпусі української мови ГРАК та визначення його ролі в українській мовній картині світу.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати частотність лексичної одиниці, яка репрезентує концепт ФРАНЦІЯ в українському корпусі ГРАК;
- визначити основні джерела, де зустрічається лексема Франція;

- виявити лексичні репрезентанти концепту ФРАНЦІЯ;
- проаналізувати виокремлені лексеми в їхньому концептуальному оточенні;
- визначити позитивні та негативні контексти реалізації концепту ФРАНЦІЯ в українському корпусі ГРАК;
- визначити місце концепту ФРАНЦІЯ в мовній картині світу.

Матеріалом для цього дослідження було обрано Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) як великий репрезентативний корпус української мови. Корпус охоплює період з 1816 по 2022 рік і містить понад 130 тис. текстів різних жанрів та близько 30 тис. авторів. Корпус ГРАК – це пошукова база, яка складається з великої кількості текстів, зібраних таким чином, щоб там були тексти різних часів, різних авторів, різних регіонів, різних жанрів, а також лінгвістичний програмний інструментарій, який дозволяє працювати з цим матеріалом. У корпусі можна не тільки шукати слово чи точну форму, але і граматичну форму, поєднання слів граматичних форм, різні складні синтаксичні конструкції і отримувати статистичну інформацію, важливу для лінгвістичних досліджень (Шведова, & Січінава, 2013).

Виклад основного матеріалу. Аналіз концептів через призму корпусної лінгвістики дозволяє визначити загальне бачення певної реалії мовцями. З огляду на сучасний політичний контекст, концепту ФРАНЦІЯ підлягає детальному аналізу. Корпус української мови є необхідним інструментом для дослідження, адже дає можливість дослідити реалізацію цього концепту у мовній картині світу. Аналіз концепту ФРАНЦІЯ здійснювався на платформі корпусу ГРАК, генерального регіонально анотованого корпусу української мови. Саме цей корпус дозволив провести корпус-базоване лінгвістичне дослідження концепту Франція та виявити основні шляхи реалізації цього концепту в українській мовній картині світу. Для аналізу було обрано період з 1991 по 2022 рік. Саме період незалежної України – період становлення дипломатичних відносин з Францією, повернення до деяких важливих сторінок історії, коли Україна та Франція виринали разом при згадці Анни Київської, Григорія Орлика, Сержа Лифаря, Василя Сліпака, Симона Петлюри,

Володимира Винниченка, Нестора Махна, Проспера Меріме, Оноре де Бальзака. Проведений загальний кількісний аналіз частотності вживання лексеми Франція, яка є іменем концепту ФРАНЦІЯ в українському корпусі ГРАК, за цей період становила 189 тис. 178 результатів, з них більшість результатів саме у публіцистичних текстах – 171 016 результатів. Широке представлення цього концепту в українському корпусі ГРАК свідчить про розширення міжнародних зв'язків між двома державами та допомоги Франції Україні під час російсько-української війни.

Корпус ГРАК дозволив шукати лексичні репрезентанти концепту ФРАНЦІЯ у конкордансі. Конкорданс – це перелік усіх прикладів пошукового слова або фрази, знайдених у корпусі, з інформацією про джерело (Генеральний регіонально анотований корпус української мови). Ми проаналізували найбільш частотні випадки вузького оточення вживання лексеми Франція на базі інструмента *Collocates*. Виділяючи найбільш частотні колокати біля лексеми ФРАНЦІЯ, можна ефективно і надійно аналізувати контексти та встановлювати певні взаємозв'язки. У корпусі ГРАК праві та ліві колокати лексеми Франція є різноманітними та ведуть до певної інтерпретації концепту. Так, найчастішими лівими колокатами лексеми Франція є займенники, прийменники та іменники. Наприклад: *кращих стрільців Франції, для ворогів Франції, зброя походить із Франції, вислано до Франції, французи у Франції, на терені Франції, за велич Франції, у цьому регіоні Франції, в статуях, що уособлюють Францію, збірна Франції, у володіннях Франції* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови). Праві колокати є менш частотними. Серед прикладів знаходимо контексти, що пов'язані з певними історичними подіями, які часто є негативними. Наприклад: *Франція не хотіла відпустити Алжир; Франція досі не позбулася імперського мислення* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Аналіз вузького оточення лексеми Франція дозволив нам визначити 10 основних прикметників, які реалізують концепт ФРАНЦІЯ: *ціла, уся, вельможна, могутня, республіканська, люба, сентиментальна, освічена, абсолютиська, мила*. Крім того, ми визначили 10 дієслів, які найчастіше актуалізують

лексему Франція: *закупити у Франції, контактувати з Францією, повертатися до Франції, зостатися у Франції, служив Франції, залишатися у Франції, виступати у Франції, брати участь у конкурсах у Франції, вирушити до Франції, відвідати Францію*. Тобто більшість прикладів є асоціативами з позитивною конотацією. Франція постає як могутня держава з великими можливостями.

Корпус-базований аналіз концепту ФРАНЦІЯ на матеріалі корпусу ГРАК дозволяє нам проаналізувати образний компонент, який об'єктивується у формі концептуальних метафор. Джерелом для цих метафор виступають певні тематичні групи, пов'язані з історичними подіями та культурою Франції. Нами визначено 10 основних тематичних груп, які реалізують аналізований концепт.

Перша група – ФРАНЦІЯ – ПРЕСТИЖ вербалізується насамперед дієсловами і іменниками та відображає позитивне ставлення українців до Франції як висококультурної та розвиненої країни. Наведемо декілька прикладів з корпусу: *французька культура є одним з найбільш проявлених феноменів; концерти у Франції, учні з Франції, повернулися до Франції, навчався у Франції, відпочинку у Франції, піднесення культури у Франції, у кращих музеях Франції, відставати від Франції, великих красивих міст Франції* (Генеральний регіонально анований корпус української мови).

Друга група – ФРАНЦІЯ – ПРИХИСТОК. Тематика цієї групи пов'язана передусім як з історичними подіями, так і з сучасною ситуацією, оскільки Франція надає тимчасовий захист для українців. Наведемо приклади: *вирушити до Франції, утік до Франції, виїхати до Франції, заробітки у Франції* (Генеральний регіонально анований корпус української мови).

Наступна найчастотніша група – ФРАНЦІЯ – ІСТОРІЯ. Виявлені приклади свідчать про висвітлення у публіцистиці подій, пов'язаних з революцією у Франції та періодом визвольної боротьби: *імператор і володар Франції, прикордонних областей Франції, викреслити з історії Франції, аристократам Франції, бачив сина маршалом Франції, зміцнити у Франції монархічний лад, вельможних родів Франції, королеві Франції*,

революція у Франції, визволення Франції, визвольна боротьба у Франції, барони Франції, Столітня війна у Франції, релігійні війни у Франції, історію абсолютистської Франції (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Францію називають "колискою європейської інтеграції", правова система якої є структурованою та дієвою. Тому, у корпусі виявили багато прикладів, що пов'язані з законами та правом. Це дозволяє виділити четверту групу: ФРАНЦІЯ – ПРАВО. Наведемо приклади з корпусу: *закони Франції, громадська думка у Франції, двопалатний парламент Франції, Національні Збори у Франції, префектури Франції, Прованс залишається специфічним регіоном Франції, синьо-біло-червоний триколон Франції, загальнонаціональний страйк у Франції* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Наступною групою є ФРАНЦІЯ – ПОЛІТИКА, яка в корпусі вербалізується лексемами "президент" та "конституція": *керівник Франції, Президент Франції, йдеться про політику зближення з Францією, опір Франції, у повоєнних конституціях Франції, уряд Франції, загальноєвропейська політика Франції* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Важливою і досить частотною групою у корпусі виявилася група ФРАНЦІЯ – МОВА. Частотність вживання лексеми "мова" (французька), яка є лексичним репрезентантом концепту ФРАНЦІЯ в українському корпусі ГРАК, за визначений період становила 1814 результатів. Приклади свідчать про важливість французької мови, як невід'ємної частину французької нації: *Єдина французька мова стала ключем для формування єдиної французької нації; Французька мова ніколи не замінить мені рідної, однак це мова моєї пристрасті; Але й після цього французька мова ще довго функціонувала в державному житті Англії, Французькій мові у Франції нічого не загрожує; вміти розмовляти французькою* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови). Цікавим явищем, яке ми побачили у корпусі, є транслітерація французького слова "français" українською мовою як "франсе". Це свідчить про те, що французька мова є досить популярною для українців і підтверджує бачення ними Франції як престижної країни. Наведемо декілька прик-

ладів з корпусу: *Же не парль на франсе; Це улюблене місце весільних фотосесій і фото в Instagram "а-ля Франсе"; "ЛЯ франсе" – то інше діло: Стіл дали, несуть меню; Прогундосив: – Ля франсе! – Зрозуміло, зрозуміло!; Які треба було чекати, співачка серйозно спитала: – Парлеву франсе?; Всереду скажу на франсе, що я Пауль* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Національний інститут статистики та економічних досліджень Insee оголосив про історичний результат економічного зростання у Франції у 2021 році. Франція за економічними показниками займає лідируюче місце серед європейських держав. Восьма група у корпусі включає аспекти, що пов'язані з розвиненою економікою Францію – ФРАНЦІЯ – ЕКОНОМІКА: *широкі можливості для торгових взаємин із Францією, на догоду Франції, Міжнародній торговій палаті у Франції, за активного сприяння Франції* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Виявлено також багато прикладів, які репрезентують групу ФРАНЦІЯ – СПОРТ: французька федерація футболу зібралася; французька збірна придбала для футболістів; французький ПСЖ, французький клуб (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Французька кухня, так звана "висока кухня" також відображена у корпусі ГРАК. Тож можемо сформувати групу ФРАНЦІЯ – ЇЖА. Так, наприклад, у корпусі є наступні приклади: *французьке вино; улюблені круасани з мигдалем; французьке жарке; винороби Франції, пасовиська Франції* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Французи часто вважають засновниками моди та стилю. Тож, наступною групою є ФРАНЦІЯ – СТИЛЬ. Наведемо декілька прикладів з корпусу: *Із Франції мода на зацукровані фіалки, оксамитова рожева французька сукня; засадничі моменти французької моди; французький модельєр П'єр Карден* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Часто лексема "Франція" зустрічається поруч з лексемами на позначення інших європейських держав: Швеція, Швейцарія, Польща, Німеччина та інші. Найчастіше зустрічається лексема

"Німеччина". Це пов'язано із сусідством країни та з розвитком дипломатичних відносин між Німеччиною і Францією. Наведемо декілька прикладів: *переговори у форматі відеоконференції президентів Франції та Німеччини; разом із Францією Німеччина продовжуватиме наполягати на постійному вирішенні конфлікту на сході України; чи підтримає таку позицію Франції Німеччина, яка невдовзі головуватиме у ЄС?; прийнята декларація лідерів України, Франції Німеччини; Меркель заявила, що разом з Францією Німеччина і надалі працюватиме над вирішенням конфлікту; разом із Францією Німеччина стала однією з двох ключових західних країн* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови). Частотність прикладів свідчить про спільне бачення Франції та Німеччини шляхів вирішення воєнних конфліктів.

На особливу увагу заслуговує аналіз контекстів, у яких зустрічаються лексеми "Франція" та "Україна". Це пов'язано з наданням допомоги Франції Україні. Найбільше подібних прикладів у корпусі ГРАК з'явилися починаючи з 2021 року, що свідчить про зміцнення дипломатичних стосунків між Францією та Україною. Наведемо декілька прикладів з корпусу: *спільних ворогів Франції й України, тісне співробітництво з Францією; між Україною і Францією заключено договір співпраці, Дні української культури у Франції, ставлення Франції до України* та інші. Історичний зв'язок Франції та України також представлений у корпусі. Ми знайшли багато прикладів у газетах та журналах, пов'язаних з іменем Анни Ярославни, королеви Франції. Наведемо декілька прикладів: *Анна Ярославна, королева Франції, київська княжна; шлюб Анни Ярославни з королем Франції; відкриття пам'ятника київській князівні й королеві Франції Анні Ярославні* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Крім того, реалізація концепту ФРАНЦІЯ була проаналізована через програму визначення основних колокатів (*Collocates*). Для цього аналізу ми обрали публіцистичні та художні тексти, датовані з 1991 по 2022 рік. Виявили основні 30 колокатів, які репрезентують лексему Франція у контексті та сам концепт. Наведемо список колокатів: *Німеччина, Макрон (Еммануель),*

Франсуа (Олланд), Президент, Італія, Британія, МЗС, Іспанія, Меркель, Саркозі, Чемпіонат, Лідери, Париж, Посол, Лідери, Збірна, Вибори, ПСЖ, Фінанси, Посольство, Канада, Уряд, Леді, Великій, Матч, Україна, Протести, Влада, Візит. Виявилось, що колокати пов'язані насамперед з темою політики, міжнародних зв'язків та спорту.

Окремо було проаналізовано концепт ФРАНЦІЯ та його реалізація у публіцистичних текстах за період 2021–2022 роки. У корпусі ГРАК було показано 29 859 результатів, які стосуються здебільшого політики та військової сфери. Наведемо декілька прикладів: *лідери Німеччини і Франції, президент Франції, конституційний суд Франції, зусилля Франції, переговори Франції та інших країн, угода між Урядами України та Франції, Франція передасть Україні, буде постачати, отримає від Франції, доказ беззаперечної підтримки Франції, Головне управління озброєнь Франції, країни-партнери, зокрема Франція, озброєння сухопутних військ Франції, мобільна лабораторія ДНК від Франції, гарантії безпеки, які Франція може надати, морський патрульний літак Франції, міністерка закордонних справ Франції, під командуванням Франції, лідерство Франції і бажання допомогти Україні, навчання у Франції, спеціальна техніка від Франції, зобов'язання Франції* [3]. Список колокатів також змінився. Визначено 15 колокатів за цей період: *Лекорню (Міністр збройних сил Франції); Crotale (енітний ракетний комплекс малої дальності); МАМВА (системи протиповітряної оборони); Колонна (Катрін Колонна – французька дипломатка та політична діячка); Себастьєн Лекорню; CAESAR (французька 155-мм самохідна артилерійська установка); Rafale (французький багаточільовий винищувач); CAU (CAESAR); Макрон; передасть; поставлено; надходить; Німеччина; Британія; передачу; озброєння.* Отримані результати свідчать про висвітлення українськими ЗМІ питань з військової тематики та дипломатії.

Крім зазначених лексем, треба зупинитися на інших лексичних репрезентантах концепту ФРАНЦІЯ. Зустрічаються вживання слова "France", тобто "Франція" французькою у корпусі: власні назви, зокрема назви газет, журналів, телевізійних чи радіо телеканалів, авіакомпаній, тощо (*Air France, France Press;*

France 24; France 2; Агенція France Press; France Football; Gazette de France; France info; Ouest France). Лексема "Париж" та "Paris" вербалізують концепт ФРАНЦІЯ у корпусі ГРАК, Приклади: *Paris Fashion Week; французький ярмарок – Livre Paris; Vogue Paris; Paris Match; Hotel de Paris; французький банк Nationale de Paris*.

Також, у корпусі зустрічається вживання патріотичного гасла *Vive la France!* ("Хай живе Франція!"), що перегукується з українським "Слава Україні!". Наведемо приклад, взятий з корпусу ГРАК: *Чимало людей у коментарях пояснювало, що вжите хорватськими футболістами гасло "Слава Україні!" споріднене з гаслами з інших культур, як-от "Vive la France!" або "God Bless America"* (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Висновки й перспективи досліджень. Проведений загальний кількісний аналіз частотності вживання лексем Франція, французька мова, Париж, France, Paris, які репрезентують концепт ФРАНЦІЯ у корпусі ГРАК, свідчить про те, що цей концепт є частотним насамперед у публіцистичних текстах. Це вказує на зміцнення політичних відносин між Україною і Францією. Особливо відносини посилилися з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. За результатами проведеного аналізу нами визначено 10 основних тематичних підгруп: ФРАНЦІЯ – ПРЕСТИЖ; ФРАНЦІЯ – ПРИХИСТОК; ФРАНЦІЯ – ІСТОРІЯ; ФРАНЦІЯ – ПРАВО; ФРАНЦІЯ – ПОЛІТИКА, ФРАНЦІЯ – МОВА; ФРАНЦІЯ – ЕКОНОМІКА; ФРАНЦІЯ – СПОРТ; ФРАНЦІЯ – ЇЖА; ФРАНЦІЯ – СТИЛЬ. Виходячи з кількісних і якісних характеристик проаналізованих засобів вираження концепту ФРАНЦІЯ, можна зазначити, що велика кількість репрезентацій на лексичному рівні говорить про значущість цього концепту в свідомості українців. Отже, спираючись на дані корпусного аналізу (на основі корпусу української мови ГРАК) і їх інтерпретацію, можна говорити про численну і багатогранну вербалізацію концепту ФРАНЦІЯ в українській мовній картині світі. Перспективи подальших досліджень убачаємо у здійсненні пошуку реалізації концепту ФРАНЦІЯ та інших концептів у інших корпусах, зокрема іспанських та

французьких. Все це дасть можливість порівняти різні мовні картини світу та буде сприяти подальшому розвитку взаємовідносин між державами Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вільчинська, Т. П. (2009). *Розвиток концептосфери сакрального в українській поетичній мові XVII–XX ст.* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова". Вид-во Тернопільського ун-ту. https://www.studmed.ru/v-lchinska-t-p-rozvitok-konceptosferi-sakralnogo-v-ukra-nsk-y-poetichn-y-mov-xvii-xh-st_7b86550a619.html

Воробйова, О. П. (2011). Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник Київського національного університету*, 14(2), 53–64.

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) (2017–2023). (Ред.). М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рісін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. <https://uacorpus.org>

Голубовська, І. О. (2004). *Етнічні особливості мовних картин світу*. Логос.

Демська-Кульчицька, О. (2005). *Основи Національного корпусу української мови*. ІУМ НАН України.

Левко, О. (2017). Аксиологічні концепти ранньохристиянської та ранньовізантійської доби: лінгвокультурологічний вимір. *Концепти і концептосистеми: динамічний виміри*. (Ред.). І.О. Голубовська, Л.В. Клименко. Логос.

Селіванова, О. О. (2007). Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу. *Нова філологія. Збірник наукових праць*. ЗНУ, 27, 49–56.

Слухай, Н. В. (2002). Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовнокультурного феномена. *Мовні і концептуальні картини світу*, 7, 462–470.

Шведова, М. & Січінава, Д. (2013). Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія. *Українське мовознавство*, 43, 95–103.

REFERENCES

Demska-Kulchytka, O. (2005). Basics of the National corpus of the Ukrainian language. Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC)] / M. Shvedova, R. fon Valdenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolaenko. Kyiv, Lviv, Yena, 2017–2023 [in Ukrainian]. <https://uacorpus.org>

Holubovska, I. O. (2004). Ethnic peculiarities of linguistic worldimages. *Logos* [in Ukrainian].

Levko, O. (2017). Axiological concepts of the early Christian and early Byzantine era: linguistic and cultural dimension. *Kontsepty i kontsepty-systemy: dynamichnyy vymiry*. *Logos* [in Ukrainian].

Selivanova, O. O. (2007). Theoretical foundations and research possibilities of conceptual analysis. *Nova filolohiia*. ZNU [in Ukrainian].

Shvedova, M., & Sichinavfa, D. (2013) Corpus linguistics and lexical-grammatical typology. *Ukrayinske movoznavstvo*, 43, 95–103 [in Ukrainian].

Slukhai, N. V. (2002). Modern linguistic theories of the concept as a linguistic and cultural phenomenon. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 7, 462–470 [in Ukrainian].

Vilchynska, T. P. (2009). The development of the conceptual sphere in Ukrainian poetic language of XVII–XX century. Extended abstract of Doctor's thesis [in Ukrainian].

Vorobyova, O. P. (2011). Conceptology in Ukraine: achievements, problems, assessments]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu*, 14(2), 53–64 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 21.11.23

Прорецензовано / Revised: 01.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Maryna KOSTIUK, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-5499-0308

e-mail: marynakostiuk@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

CORPUS-BASED ANALYSIS OF THE CONCEPT FRANCE

The article focuses on a corpus-based analysis of the concept FRANCE. The analysis of concepts through the lens of corpus linguistics allows us to determine the general perception of a particular reality. Given the current political context and the development of diplomatic relationships, the concept FRANCE becomes significant and requires analysis. As the material for our study, we chose the corpus of Ukrainian language GRAK. General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC) is a large

representative collection of texts in Ukrainian accompanied by a program that enables customization of subcorpora, searching words, grammatical forms and their combinations as well as post-processing of the query results. For this analysis, journalistic and literary texts dated from 1991 to 2022 were selected. The lexeme "France", representing the concept FRANCE, appeared 189,178 times in GRAK between 1991 and 2022 with the majority of occurrences found in journalistic texts. Besides, other lexical representatives of the concept FRANCE were analyzed, such as "French", "Paris", "France". The article pays particular attention to the contexts in which the concept FRANCE is realized. Ten main thematic groups related to the concept FRANCE were identified and analyzed: FRANCE – PRESTIGE; FRANCE – REFUGE; FRANCE – HISTORY; FRANCE – LAW; FRANCE – POLITICS; FRANCE – LANGUAGE; FRANCE – ECONOMY; FRANCE – SPORT; FRANCE – FOOD; FRANCE – STYLE. Key adjectives and verbs that verbalize the concept FRANCE in the corpus were found. These words often evoke images of well-known politicians and the names of European countries. Moreover, crucial collocates were determined. Thirty collocates representing the lexeme France were identified: Germany, Macron (Emmanuel), Francois (Hollande), President, Italy, Britain, Ministry of Foreign Affairs, Spain, Merkel, Sarkozy, Championship, Leaders, Paris, Ambassador, Team, Elections, PSG, Finance, Embassy, Canada, Government, Lady, Great, Match, Ukraine, Protests, Authority, Visit. These collocates predominantly align with themes of politics, international relations and sports. The extensive usage of the concept FRANCE in Ukrainian corpus indicates a strengthening of political relations between Ukraine and France.

Keywords: *concept, corpus linguistics, collocates, context, Corpus of Ukrainian GRAK, lexicon, France.*

UDC 81'42:27-23

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.1.05>

Halyna ODYNTSOVA, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-0808-1522

e-mail: odyntsova@ukr.net

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

Tetiana KONDRATIEVA, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-2092-051X

e-mail: kondratievatb@gmail.com

Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

CONCEPTUAL DICHOTOMY "WORD OF GOD – HUMAN WORD" IN THE BIBLICAL DISCOURSE

The article deals with the study of the concept "word" as a basic one in the Holy Scripture. The Bible as a precedent text has always attracted researchers' attention and still remains topical. It provokes interest as it renders sacral conceptual paradigm to the fullest. The article deals with cognitive linguistic modeling of the mentioned concept in the Biblical discourse, considering binary opposition "word of God – human word".

Cognitive meanings of the nuclear and peripheral concept zones, which are represented in the forms of notional, figurative and evaluative information, have been revealed in the course of study. Its nucleus contains factual and conceptual information, within which two components are characterized: linguistic and theological. The nomens "group of sounds", "a language unit", "speech", "language", "talk" and "conversation" represent the linguistic nature of a word. The lexemes "Logos", "Gospel", "the expressed or manifested mind and will of God", "Jesus Christ" and "Holy Scripture" verbalize the theological component.

A range of senses of the concept "word" has been singled out and analyzed, which often constitute whole microcontexts in the Biblical discourse. The peripheral zone of the concept "word" has been analyzed, that is represented as imagery and value information. The value information has been constructed on the opposition of the positive and negative connotations of the concept "word". The imagery information naturally complements the notional one mostly by using the conceptual metaphor.

© Одинцова Галина, Кондратьєва Тетяна, 2024

The concept "word" in the Biblical discourse has been interpreted through comparison of dichotomies "sacral – profane", "eternal – temporary", "ideal – real", "transcendental – immanent", which manifest the extreme opposition "Word of God – human word".

Keywords: Bible, word, logos, concept, binary opposition, nuclear and periphery zone.

Background

A cognitive approach to comprehending the world is gaining vast popularity in recent humanities research. Attention is mainly focused on the role of the subject in the process of reality discovery. The process is based on language, thinking and objective reality as a unity. In cognitive linguistics it is represented by the study of concept and peculiarities of its representation. Consequently, two pictures of the world are distinguished: conceptual and language. The conceptual picture of the world is represented in the human consciousness by a generalized set of notions and visions of the surrounding world, which are called concepts. The verbalized knowledge of the conceptual world forms the language picture of the world.

The objectivizing of concepts in the language picture of the world is performed through various means, among which word is the most significant one.

Word is the linguistic existence of concept, reproduced by human's consciousness through their personal perception and comprehension. If we imagine that a word has a body and a soul, then as a language sign it performs its "body" function, i.e. serves as a means of nomination and communication etc.

As a representant of reality fragments, word simultaneously is a concept itself. Moreover, it is the basic one. As a concept, word is a universal phenomenon and it is studied through linguistic, psychological, logical, theological, philosophical, and other paradigms. Such close attention to word is determined by its synergetic nature, its "soul".

The study of word is actively carried out in different discourses. However, in the Bible it is viewed as the fundamental reason for existence. The study of the Bible discourse remains topical at any times and in many cultures. Application of concept approach to analysis of the lexeme "word" in the Biblical discourse allows integrating the deep sense, which equals it with other spiritual phenomena.

The purpose of the study is to characterize the content and structure of the concept "word" in biblical discourse, taking into account the semantic structure of its core and peripheral zones.

Literature review. The appearance of cognitive linguistics as a scientific school triggered a new approach to analysis of lexical units. G. Lakoff (Lakoff, 1987) and R. Langacker (Langacker, 1987) formulated its fundamentals in their works. Later these ideas were further developed in the studies by many linguists-cognitivists, which resulted in the appearance of different branches of this science. Despite some contradictions in scientists' views, they mostly focus on the description of concept, which is widely interpreted.

In the context of our research, we view concept in the unity relation "reality – knowledge – consciousness – language" and ground it on its generalized definition: "concept is something that names the essence of the notion, a synonym of meaning". Critical review of scientific papers (Martyniuk, 2011; Selivanova, 2008) allows outlining the main ideas regarding concept, which include the following features:

1) concept is a part of knowledge about the world. In research papers a phrase "a quant of knowledge" is correlated with it, "a minimal structural unit of knowledge", "a vision of a fragment of world", "a bunch of ideas, notions, knowledge, associations, experience", etc.;

2) concept is a unit of human cognitive activity, which can be proved by the following definitions: "constants of consciousness", "informational cognitive structure of consciousness", "a global cognitive unit that is a quant of structured knowledge", etc.;

3) concept is reflected in language. To describe a concept in the process of linguistic cognitive study, scholars recommend using different means of its verbalization, such as direct nomination of concept; contextual synonyms; metaphorical nominations; free word combinations, which nominate some features typical of the concept; associational nominations; dictionary articles in encyclopedias or reference books (informational explicit texts), etc.

Special attention should be paid to the problem of concept structure. We adhere to the views of the linguists (Poliuzhyn, 2015; Selivanova, 2006) who defend the nucleus-periphery principle of concept structure, according to which the nucleus is the dictionary definition of a lexeme,

and periphery is the subjective experience, different pragmatic components of a lexeme, connotations and associations. They divide all information into notional, figurative and evaluative components of a concept, where notional is associated with its nucleus, while figurative and evaluative information present concept periphery.

Word in the Biblical discourse has been a subject for researches (Horkusha, 2004; Ivasyshyna, & Rudenko, 2019; Mekh, 2011) from the point of view of psycholinguistics, linguistic and cultural studies, theological and cognitive studies. In our paper, the integral concept "word" is viewed as a binary opposition "Word of God – human word" and is analyzed from the cognitive linguistics perspective, applying the methods and instruments of conceptual analysis.

Methods

As the methodological basis for the article, we used scientific works about methods of language unit learning on the basis of conceptual analysis. Different approaches to the object of study in cognitive linguistics determined several variable methods. Therefore, the choice of methods depends directly on the aim and tasks, set by a researcher for describing their concept.

We also referred to the method of learning language units based on conceptual analysis. However, a holistic approach to analysis of concept "word" determined the choice of several research methods, used both in cognitive and traditional linguistics.

In our paper, the following methods have been used:

- descriptive analysis method for describing concept characteristics as a set of its immanent features;
- distributional analysis (contextual, key words method) for studying the combinability of lexeme "word" with other units in context;
- dictionary definitions analysis has been used for defining the semantic structure of concept nucleus and its synonymic equivalents;
- the history of concept origin and development of its meaning diachronically has been studied applying etymological reconstruction method;
- a continuous sampling method has been used to prove analysis objectivity of research results. 1364 contextual usages of the lexeme "word" and its contextual representants tongue (208), lips (132), mouth (487) mentioned in the Bible (Holy Bible..., n. d.) served as factual material;

– cognitive interpretation method for revealing the meaning of the analyzed concept, its periphery zone in particular.

Application of several methods allows modeling lingual and cognitive structure of concept "word" in Biblical discourse with maximum completeness.

Results

The lexeme "word" is the name for concept "word" and the main means of its verbal nomination. As the concept nucleus, it reveals factual notional information immanent to it, which implies the linguistic fixation of the concept, its description, definition and comparative characteristics with the adjacent concepts.

The analysis of the lexeme "word" in lexicographical definitions (Cambridge International Dictionary; Longman Dictionary, n. d.) shows its polysemy and allows distinguishing between its linguistic and theological components on the notional level. The following semantic representants are most typical for the word as a unit of linguistics: group of sounds; a language unit; speech, language; talk, conversation. These nomens fix the real, immanent perception of word as a unit of human speech. The theological nature of word is represented by the following components: Logos; Gospel, expressed or manifested mind and will of God; Jesus Christ; Holy Scripture. In the sacral dimension, the word of transcendent God serves as a means of intentional influence on the human consciousness and renders His will and desire.

In the ancient Greek language, word was expressed by the term "logos" (Gr. λόγος). The phenomenon of word-logos has been studied by separate philosophers, theologians (Heraclitus, Socrates, Plato, Aristotle, Philo of Alexandria and others), as well as by whole historical philosophical schools and movements (sophists, stoics, neoplatonists, etc.). They were trying to comprehend the role of word as a special substance in the general laws of world existence, in the processes of thinking and cognition. The essence of logos is so immense and multidimensional, that the ancient Greek language dictionaries contain more than 30 definitions (Shynkaruk, 2002, p. 341), among which "word", "sense", "notion", "idea", "thought", "basis", etc.

This proves the idea that word is a materially embodied language sign, which anchors a particular meaning and, at the same time, it is a constant of spiritual life. Therefore, the cognitive essence of the notional

component of concept "word" is rather specified and supplemented, than opposed through correlational pairs "sacral – profane", "transcendental – immanent" and thus acquires wider sense.

The sense interpretation of the content components "Word of God – human word" as an integrated concept "word" is most vividly revealed on the level of image and information. In the Biblical discourse, the main attention is focused on the importance of Word of God as the highest essence. God reveals Himself to the human through His name and His word. The conceptual characteristics of word as the Divine Logos are presented in the text of the Holy Scripture to the fullest extent.

It should be stressed, that the word is referred to as an abstract notion, connected with thinking, feeling and moral. Therefore, its verbalization requires special preciseness in selection of linguistic means. C. Bally emphasized, that "we liken the abstract notions to the object of the world of senses, as it is the only way for us to comprehend them and introduce them to others" (Balli, 1961, p. 221). The textual analysis of the Bible proves that for the multi aspect characterization of the Word of God various means of its lingual embodiment have been used, sometimes applying comparison, as well as symbols and associations with the world of senses. The lexical units are combined into lexical and semantical complexes and often form whole micro contexts, which construct the cognitive model of the analyzed concept.

The content component "Word of God" reveals a set of conceptual meanings in the Biblical discourse. In the wide sense, it is the whole *Bible*. "In comprehension of the Bible as the Word of God ... lies the idea about the great importance of the Bible in a human's life, based on its authors' authority as the representatives of God and the ultimate power of its major Author, God Himself" (Ryken, Willhoit, & Longman, n. d.). As we learn from the text of Holy Scripture, "all scripture is given by inspiration of God" (2 Timothy 3:16). God chose word for communication with the human, "for doctrine, for reproof, for correction, for instruction" (2 Timothy 3:16), therefore "man shall not live by bread alone, but by every word that proceedeth out of the mouth of God" (Matthew 4:4). The knowledge of Word of God is a human's guide in everyday life, everyone may verify his or her thoughts, words and deeds with it.

Word in God's mouth is the *creative power*, concentrated spiritual energy, that has created the Universe (John 1:1-3; Hebrews 11:3; Psalms 33:6; Psalms 147:18; 2 Peter 3:5).

As the eternal God exists beyond the time, His word is *eternity*, the actuality beyond time (Matthew 24:35; 1 Peter 1:25; Psalms 119:89; Isaiah 40:8; Mark 13:31). God supports everything by His word as it is *spirit and life* (John 6:63; John 6:68; 1 John 1:1; Philippians 2:15-16; Psalms 119:50), *power and authority* (Luke 4:32; Luke 4:3; Hebrews 1:3).

The ultimate Logos reveals Himself through the word, which is also the ultimate *truth*, the final sense (John 17:17; Ephesians 1:13; 1 Kings 17:24; Psalms 119:172; James 1:18). It contains God's *wisdom and knowledge* (1 Corinthians 12:8; Colossians 3:16; Proverbs 23:12), hidden not from but for the human, who is expected to search for it and try to understand deeper.

Word in Biblical discourse verbalizes God's will. It is His *commandment* expressed through words (Proverbs 7:1; Chronicles 16:15; Deuteronomy 32:46; 1 John 2:7; Lamentations 2:17; Deuteronomy 6:6; Psalms 105:8). In the form of testament, it serves as the law, a kind of treaty between God and human, the violation of which by a human implies punishment. At the same time on the part of God his commandment is the *promised word*, which cannot be broken (1 Kings 8:56; Isaiah 55:11). God confirms the righteousness of His Word by *the oath* (Isaiah 45:23; Hebrews 7:28; Ezekiel 12:25).

Jesus Christ, the Second Person of the Trinity, the Son of God is the embodiment of the Old Testament Word of God in the New Testament (John 1:1; John 1:14; 1 John 5:7; Revelation 19:13). While in the Old Testament the Word of God appeared as a *vision or revelation* (Genesis 15:1; Numbers 22:38; Numbers 24:16), in the New Testament, however, John the apostle states the following: "That which was from the beginning, which we have heard, which we have seen with our eyes, which we have looked upon, and our hands have handled, of the Word of life" (1 John 1:1).

The continuation of Jesus' doctrine is *the preaching* of His *Gospel* (Acts 8:4; Hebrews 13:7; Acts 8:25; Colossians 1:5), that is the word of *faith* (Romans 10:8; Romans 10:17), *joy and rejoicing* (Jeremiah 15:16; Psalms 119:50; 1 Thessalonians 4:18; Hebrews 13:22), *grace* (Acts 20:32; John 1:14). The ultimate aim of Word of God is

salvation of those who listen to it and follow it (Ephesians 1:13; Acts 13:26; James 1:21).

The figurative component of the Divine Logos as the structural element of the concept most often acquires new meaning due to the conceptual metaphor. In cognitive linguistics, it is connected with the thinking process. According to G. Lakoff and M. Johnson's idea, which has become the basis for the research, "... metaphor is pervasive in everyday life, not just in language, but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we think and act, is fundamentally metaphorical in nature" (Lakoff, & Johnson, 1980, p. 387). Metaphor is one of the means of comprehension of any object.

Metaphorically interpreted Word of God is compared to *fire* (Jeremiah 23:29; Jeremiah 5:14), that devours the transgressors.

Word is the *seed*, which is called to grow a fruit (Luke 8:11; Mark 4:14; 1 Peter 1:23). As it acts in the spiritual world, its fruits are also from the spiritual sphere: "But the fruit of the Spirit is love, joy, peace, longsuffering, gentleness, goodness, faith, meekness, temperance" (Galatians 5:22-23).

Like *light and lantern*, the Word illuminates the way to those who accept it (Psalms 119:105; 2 Peter 1:19). To walk in the light of the Word of God means to lead the blessed life that every human is called for.

Word of God is the *medicine* for the ill, it cures the ailing and throws away all the evil (Psalms 107:20; Luke 7:7; Matthew 8:8; Matthew 8:16).

As a spiritual *weapon*, the word is like *the sword*, that penetrates into human life and helps in the spiritual battle (Ephesians 6:17; Hebrews 4:12): "For the word of God is quick, and powerful, and sharper than any two-edged sword, piercing even to the dividing asunder of soul and spirit, and of the joints and marrow, and is a discernor of the thoughts and intents of the heart" (Hebrews 4:12).

The eternal and ideal Word of transcendental God is opposed in the Bible to ordinary, profane *human word*.

The representant lexemes *tongue*, *lips* and *mouth* are the concept forming nomination units of human word. A set of conceptual meanings can be distinguished within this binary opposition in the Biblical discourse.

A human's word is tantamount to his or her *deeds*. All the deeds come from the heart, and "for out of the abundance of the heart the mouth speaketh" (Matthew 12:34). Therefore "by thy words thou shalt be justified, and by thy words thou shalt be condemned" (Matthew 12:37).

Human words, unlike God's, which are always true, may be either true or false. Each word uttered by a human every time is the confirmation of one of the "true – false" opposition elements. The true words represent *righteousness*, and the false words are the embodiment of *ungodliness* (Proverbs 10:11,20,32; Proverbs 12:13,17,19, 22; Proverbs 13:5; Proverbs 16:13; Psalms 15:2-3). Whatever a human chooses to say will have consequences, because "death and life are in the power of the tongue" (Proverbs 18:21). Those who are careful with the words, will find good, while the wicked words are equal to sin (Proverbs 12:13; Psalms 59:12). Therefore, we find a warning in Ecclesiastes "Suffer not thy mouth to cause thy flesh to sin" (Ecclesiastes 5:6).

Every deed is proved by the word and *witnesses* its validity (Job 15:6; Genesis 42:16). Sometimes to be more sure "at the mouth of two witnesses, or at the mouth of three witnesses, shall the matter be established" (Deuteronomy 19:15).

In the Biblical discourse, word is the *promise and oath* that a human gives to God (Judges 11:36; Deuteronomy 23:21). Who makes it, "he shall not break his word" (Numbers 30:2), as it is "a freewill offering... which thou hast promised with thy mouth" (Deuteronomy 23:23).

The analysis of the Biblical continuum allows admitting, that within the "human word" component along with the opposition "*righteousness – ungodliness*", there is another internal one, that objectivizes the notions "*wisdom – foolishness*" as character traits. Words from the mouth of a wise are "useth knowledge aright" (Proverbs 15:2), "gracious" (Ecclesiastes 10:12), "teacheth addeth learning" (Proverbs 16:23), "wisdom" (Proverbs 10:13, 31). While vice versa, lips of the fool "swallow up himself" (Ecclesiastes 10:12), "near destruction" (Proverbs 10:14), "poureth out foolishness" (Proverbs 15:2), "frowardness" (Proverbs 10: 32). If words abound, it is the sign of foolishness in the Bible (Ecclesiastes 5:3, 7; Proverbs

13:3), which often hides the sin: "In the multitude of words there wanteth not sin: but he that refraineth his lips is wise" (Proverbs 10:19).

Conceptual metaphor also serves as a means to create figurative characteristics of human word. Similar to the Word of God it is the fruit, and "a man shall eat good by the fruit of his mouth" (Proverbs 13:2; 12:14; 18:21). Apostle Peter asks: "If any man speak, let him speak as the oracles of God" (1 Peter 4:11). The right words reflect God's wisdom and His will. They have been metaphorically interpreted in the Biblical discourse: "Pleasant words are as an *honeycomb*, sweet to the soul, and *health* to the bones" (Proverbs 16:24); "The mouth of a righteous man is a *well of life*" (Proverbs 10:11); "A wholesome tongue is a *tree of life*" (Proverbs 15:4); "The tongue of the just is as *choice silver*" (Proverbs 10:20); "A word fitly spoken is *like apples of gold in pictures of silver*" (Proverbs 25:11); "The words of a man's mouth are as *deep waters*" (Proverbs 18:4). "...the tongue of the wise is *health*" (Proverbs 12:18).

Wrong words also bring the fruits: "In all labour there is profit: but the talk of the lips *tendeth* only to penury" (Proverbs 14:23). The negative connotation of such words is represented by a set of metaphors: "... and how long shall the words of thy mouth be like a *strong wind*?" (Job 8:2) "There is that speaketh like the piercings of a *sword*" (Proverbs 12:18; Psalms 55:21; 57:4); "Their tongue is as an *arrow shot out*" (Jeremiah 9:8); "And the tongue is a *fire*, a world of iniquity ... it is an unruly *evil*, full of deadly poison" (James 3:6,8) Carefulness with words is the sign of a human's spiritual maturity, awareness of all its power, importance and consequences: "If any man offend not in word, the same is a perfect man" (James 3:2).

The evaluative component as another structural component of the concept "word" is vividly represented in the Biblical discourse. The language explication of the evaluative component is relevant to notional and figurative characteristics of concept and naturally complements them. The evaluative element objectivizes the emotional intention of a word as a unit of thinking and reflects its peripheral conceptual characteristics. This aspect implies the involvement of evaluating meaning of a concept name, which is marked by the axiological attributes. The textual analysis of the Bible proves that the accentuation of the evaluative element of the concept "word" is also based on opposing its positive and negative

connotations. As a rule, God's word has positive evaluation, as well as the word of the righteous, who are "God's image and likeness" (Genesis 1:26); good words (1 Kings 12:7; 2 Chronicles 10:7; 2 Thessalonians 2:17; Hebrews 6:5; Jeremiah 29:10); acceptable words (Ecclesiastes 12:10); pleasant words (Proverbs 15:26; 16:24); pure words (Psalms 12:6); comfortable words (Zechariah 1:13; 2 Maccabees 15:11); peaceable words (1 Maccabees 1:30; 7:10); friendly words (1 Maccabees 7:27); loving words (1 Maccabees 10:3; Ephesians 15:8); glorious words (Ephesians 16:4); unspeakable words (2 Corinthians 12:4); sound words (2 Timothy 1:13); great words (Daniel 7:11; 7:25); heart words (Isaiah 59:13); engrafted word (James 1:21); fair words (Jeremiah 12:6); right words (Job 6:25); soft words (Job 41:3); sweet words (Proverbs 23:8); words are true and faithful (Revelation 21:5; Titus 1:9). The given lexemes are the contextual synonyms in the Biblical discourse.

Their antonyms are the words with the negative evaluative meaning, which characterize those, who do not follow God's commandments: evil words (Judith 8:9); enticing words (1 Corinthians 2:4; Colossians 2:4); flattering words (1 Thessalonians 2:5); vain words (2 Kings 18:20; Ephesians 5:6; Exodus 5:9; Isaiah 36:5; Job 16:3); wicked words (2 Maccabees 10:34); feigned words (2 Peter 2:3); swelling words (2 Peter 2:18); malicious words (3 John 1:10); blasphemous words (Acts 6:11; 6:13); corrupt words (Daniel 2:9); lying words (Isaiah 32:7; Jeremiah 7:4; 7:8; 29:23; Sirach 51:5); ill word (Judith 8:8); grievous words (Proverbs 15:1).

Conceptual nomens *lips*, *mouth* and *tongue* also actualize the evaluative component of the concept "word". However, they form dichotomies "positive – negative" only within the opposition "human word". Their verbal representants also demonstrate synonymy-antonymy contextual relations. The following utterances render positive evaluative meaning: joyful lips (Psalms 63:5); lip of truth (Proverbs 12:19); lips of knowledge (Proverbs 14:7); feigned lips (Psalms 17:1); righteous lips (Proverbs 16:13); faithful mouth (Sirach 34:8); wholesome tongue (Proverbs 15:4); soft tongue (Proverbs 25:15); fairspeaking tongue (Sirach 6:5); pleasant tongue (Sirach 40:21).

These lexical units explicate negative evaluative meaning: lying lips (Proverbs 10:18; 12:22; 17:7; Psalms 31:18; 120:2); false lips (Proverbs 17:4); unclean lips (Isaiah 6:5); stammering lips (Isaiah

28:11); perverse lips (Proverbs 4:24); burning lips(Proverbs 26:23); flattering lips (Psalms 12:2; 12:3); froward mouth (Proverbs 4:24; 6:12; 8:13); flattering mouth (Proverbs 26:28); unrighteous mouth (2 Maccabees 14:36); open mouth (Isaiah 9:12); wide mouth (Isaiah 57:4); naughty tongue (Proverbs 17:4); froward tongue (Proverbs 10:31); lying tongue (Proverbs 6:17; 12:19; 21:6; 26:28; Psalms 109:2); deceitful tongue (Psalms 52:4; 120:2; Zephaniah 3:13); false tongue (Psalms 120:3); backbiting tongue (Proverbs 25:23; Sirach 28:14; Sirach 28:15); double tongue (Sirach 5:9; 5:14; 6:1); naughty tongue (Proverbs 17:4); perverse tongue (Proverbs 17:20); ill tongue (Sirach 9:18); slanderous tongue (Sirach 51:2); unclean tongue (Sirach 51:5); unrighteous tongue (Sirach 51:6). This list proves true words of Apostle Jacob, who wrote: "But the tongue can no man tame...Therewith bless we God, even the Father; and therewith curse we men, which are made after the similitude of God. Out of the same mouth proceedeth blessing and cursing" (James 3:8-10).

Existence of a great number of cognitive structures with various verbal nomination, which objectivize the concept "word" proves its "nominative integrality" and special actuality in the Holy Scripture.

Discussion and conclusions

The analysis of the concept "word" in the Biblical discourse proves its significance in a human's spiritual life. The generalization of all contexts with the lexeme "word" as well as its nomens "lips", "mouth", "tongue" reflect nominative fullness of the concept and renders the conceptual wholeness of its essence.

The conceptual meanings of the integrated concept "word" are actualized more vividly through the dichotomy of the content components "Word of God – human word" on every structural level of its cognitive model. On the factual notional level, the components "Word of God" and "human word" embody respectively the theological and linguistics components of the lexeme "word", which mutually complement each other and characterize it as the nucleus of the concept.

Study of the dichotomy "Word of God – human word" on the figurative information level shows partial opposition of its components. Meanings that relate word with promise, oath, truth, wisdom, fruit, etc. are common to them. However, the same images occasionally have a different sense. For example, image of the Word of God as fire is perceived as purification, as it ruins all the evil.

While in a human's mouth "it is set on fire of hell" (James 3:6) and contaminates the whole body.

Dichotomies "righteousness – ungodliness", "wisdom – foolishness", which characterize God and those, who live in harmony with Him on the one side, and those, who do not follow God's commandments on the other, are joined by a totally antonymous correlative connection. Conceptual meanings of the figurative level are constructed on the basis of metaphorical relations and contain spiritual symbols.

Numerous attributes, which form complete oppositions and focus attention on the qualitative characteristics of word as a moral and ethical category serve as the representants of the concept's evaluative characteristics. Figurative and evaluative information embody peripheral meanings of the concept.

The concept "word" in the Biblical discourse accumulates in itself deep cognitive meanings, which characterize it as a spiritual constant. It is the source of existence, a means of comprehending the essence of God. It establishes moral and ethical norms and its ultimate aim is the salvation of those who believe and follow it.

Prospects for further research can be seen in the analysis of other dual oppositions in the biblical discourse, in particular "sin – righteousness", "light – darkness", "love – hatred", "goodness – evil", etc.

REFERENCES

Bally, C. (1961). *French stylistics*. Nauka [in Russian]. [Балли, Ш. (1961). *Французская стилистика*. Наука].

Cambridge International Dictionary of English. (n. d.). Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/>

Holy Bible: King James Version. (n. d.). <https://bibleonline.ru/bible/kjv-dc/>

Horkusha, O. V. (2004). Role of the concept logos in general Christian paradigm. *Ukrainian religious studies*, 29, 39–47 [in Ukrainian]. [Горкуша, О. (2004). Роль концепта Логос в загальнохристиянській парадигмі. *Українське релігієзнавство*, 29, 39–47].

Ivasyshyna, T. A., & Rudenko, I. V. (2019). Nature of word in the context of Biblical discourse: psycholinguistic analysis. *Psycholinguistics*, 26(2), 157–174 [in Ukrainian]. [Івасишина, Т. & Руденко, І. (2019). Природа слова в контексті біблійного дискурсу: психолінгвістичний аналіз. *Психолінгвістика*, 26(2), 157–174].

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. University of Chicago Press.

Lakoff, G.P. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things*. The University of Chicago Press.

Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites*. Stanford University Press.

Longman Dictionary of Contemporary English. (n. d.). <https://www.ldoceonline.com/>

Martyniuk, A. P. (2011). Dictionary of main terms of cognitive discourse linguistics. Kharkiv Y. Karazin National University, Kharkiv [in Ukrainian]. [Мартинюк, А. П. (2011). *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна].

Mekh, N. O. (2011). *Linguocultureme LOGOS in scientific, religious and fictional world picture*. Yug [in Ukrainian]. [Мех, Н.О. (2011). *Лінгвокультурема ЛОГОС у науковій, релігійній та художній картинах світу*. Юг].

Poliuzhyn, M. M. (2015). Notion of concept and its structure. *Bulletin of East European Lesia Ukrainka National University. Philological Sciences. Linguistics*, 4, 212–222 [in Ukrainian]. [Полужин, М. (2015). Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 4, 212–222].

Ryken, L., Willhoit, J., & Longman, T. (n. d.). *Dictionary of biblical imagery*. <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/slovar-biblejskih-obrazov/>

Selivanova, O. O. (2008). *Modern linguistics: trends and problems*. Dovkillia-K [in Ukrainian]. [Селіванова, О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Довкілля-К.].

Selivanova, O. O. (2006). *Modern linguistics: terminological encyclopedia*. Dovkillia-K [in Ukrainian]. [Селіванова О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Довкілля-К.].

Shynkaruk, V. I. (2002). (Eds.). *Philosophical encyclopedic dictionary*. Abrys [in Ukrainian]. [Шинкарук, В. І. (2002). (Ред.). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис].

Отримано редакцією журналу / Received: 24.09.23

Прорецензовано / Revised: 14.10.23

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.23

Галина ОДИНЦОВА, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-0808-1522
e-mail: odyntsova@ukr.net
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

Тетяна Кондратьєва, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-2092-051X
e-mail: kondratievatb@gmail.com
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНА ДИХОТОМІЯ "СЛОВО БОЖЕ – СЛОВО ЛЮДСЬКЕ" В БІБЛІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Досліджено концепт "слово" як один із базових у Святому Письмі. Біблія як прецедентний текст привертає до себе увагу багатьох дослідників і не втрачає своєї актуальності. Для когнітивної лінгвістики вона представляє особливий інтерес, оскільки репрезентує сакральну концептосферу в усій її повноті. У статті зроблена спроба лінгвокогнітивного моделювання означеного концепту в біблійному дискурсі з урахуванням бінарної опозиції "Слово Боже – слово людське". У ході дослідження виявлено когнітивні смисли ядерної та периферійної зон концепту, які представлені у вигляді поняттєвої, образної та ціннісної інформації. Інтерпретацію концепту "слово" у біблійному дискурсі здійснено через зіставлення дихотомічних пар "сакральне – профанне", "вічне – тимчасове", "ідеальне – реальне", "трансцендентне – іманентне", які маніфестують полярні опозиції "Боже Слово – людське слово".

Ключові слова: Біблія, слово, логос, концепт, бінарна опозиція, ядерна і периферійна зони.

Ірина ДІЛАЙ, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-9626-290X
e-mail: iryna.dilay@lnu.edu.ua
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
Львів, Україна

ДІЄСЛОВО В МОВНІЙ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ КАРТИНАХ СВІТУ НОСІЇВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розглянуто особливості ментальних репрезентацій дієслова в концептуальній картині світу та їхнє віддзеркалення в мовній картині світу носіїв англійської мови. Окрема увага звернена на етимологію та значення номінації verb в англійській мові. Зокрема, з'ясовано її зв'язок із позначенням слова загалом, що має вияв у відповідних дериватах. Виявлено тенденцію до тлумачення дієслова через його синтаксичну функцію у науковій літературі. Встановлено ключову роль предикатно-аргументної структури, яка відображає мовну картину світу носіїв англійської мови. Натомість концептуальна структура дієслівного значення та його ментальні репрезентації дають уявлення про дієслово в концептуальній картині світу носіїв англійської мови. В наївній картині світу носіїв англійської мови спостерігаємо тенденцію до ототожнення дієслова з дією, вчинком.

Ключові слова: дієслово, англійська мова, ментальні репрезентації, мовна картина світу, концептуальна картина світу, наукова картина світу, наївна картина світу.

Порушувана проблема. У центрі уваги сучасної антропоцентричної парадигми пізнання перебуває *Homo verbalis* ("людина словесна"). *Homo verbalis* – це людина, яка оперує вербальним апаратом мовлення задля досягнення певної комунікативної мети; людина, яка з-поміж безлічі смислів обирає ті, які відповідають інтенції, або ж створює смисли через нові контекстуалізації. Окрім того, це мовно активна особистість, яка реалізує не лише комунікативну, але й пізнавальну, когнітивну функцію мови, яка використовує мову не лише як інструмент досягнення комунікативної мети, але й інструмент пізнання,

саморозвитку, творчості, самоствердження. Адже, з погляду антропоцентричної парадигми, мова – репрезентативна форма людської свідомості, засіб пізнання та інтелектуального конструювання світу, водночас мова – це продукт творчої особистості (Андрейчук, 2009, с. 273). *Homo verbalis* – динамічний образ мовної особистості, яка оперуючи мовними засобами, діє (*performs*): реалізує комунікативну мету, пізнає та конструює світ. Саме така активна словесна особистість підпорядковує собі не лише комунікативний процес, але й процес власного пізнання, є його альфою і омегою. *Homo verbalis* творить тексти як осмисленні вербалізації пізнаного або пізнаваного.

У мовній картині світу носіїв англійської мови вербалізації тісно пов'язані із дієсловом. На перший погляд, етимологія англійського позначення дієслова *verb* видається простим збігом із позначенням "слова" та відображає омонімію, запозичену з латини: як відомо, *verb*, від лат. *verbum* "слово". Хоча в сучасній англійській мові та інших європейських мовах цей термін позначає дієслово, лат. *verbum* має кілька значень та позначає:

1) слово – найменшу одиницю мови, яка може в ізоляції мати семантичне та прагматичне значення;

2) дієслово – частину мови, клас слів, який виражає дію або стан;

3) *Logos* – термін філософії, психології, риторики та релігії грецького походження, що позначає:

а) принцип впорядкованості та знання за Гераклітом,

б) "дискурс" згідно із софістами,

в) "розумний дискурс" або "аргумент" у риторичі згідно з Аристотелем,

г) загальний принцип побудови всесвіту за стоїками,

д) "божественне начало" в Євангелії від Івана, де Ісус Христос є втіленням *Логоса*. Термін, який досі викликає різні тлумачення, труднощі в перекладі Біблії. У Вульгаті в значенні "слово" вжито *verbum*, у романських перекладах *le Verbe* у французькій, у перекладі св. Якова і в св. Августина знаходимо "живе слово", у Мартіна Лютера було відкинуто *Zeitwort* ("дієслово") на користь *Wort* ("слово").

Свідоме чи несвідоме ототожнення дієслова зі словом (словом дії, "живим словом") змушує застановитись над такою ви-

падковістю чи не випадковістю та детальніше дослідити сутність дієслівної семантики загалом і ментальні репрезентації дієслова в носіїв англійської мови зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, дієслово – мовна універсалія; немає мов без дієслів та іменників. Дієслова зустрічаємо серед семантичних примітивів А. Вежбицької: *be, know, think, want, feel, see, hear, say, do, happen, move, live, die, touch, can* (Wierzbicka, 1996). Згідно з В. Крофтом, дієслово є центром мовного вираження, яке відображає базові механізми людського пізнання (Croft, 1990). Відомий американський когнітивіст С. Пінкер твердить, що дієслова – "вікно в людський розум" ("a window into human mind") (Pinker, 1989, p. XVI).

Аналіз дефініцій дієслова в авторитетних словниках англійської мови свідчить про те, що в центрі уваги лексикографів, окрім категоріального значення дієслова (позначення дії, стану тощо), є функція дієслова як предиката у реченні, пор. визначення:

1) *a word that characteristically is the grammatical center of a predicate and expresses an act, occurrence, or mode of being, that in various languages is inflected for agreement with the subject, for tense, for voice, for mood, or for aspect, and that typically has rather full descriptive meaning and characterizing quality but is sometimes nearly devoid of these especially when used as an auxiliary or linking verb* (Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus);

2) *a word (such as jump, think, happen, or exist) that is usually one of the main parts of a sentence and that expresses an action, an occurrence, or a state of being* (Britannica Dictionary).

Порядок слів в англійському реченні визначається поєднанням дієслова (V) з його аргументами у ролі підмета (S) та додатка (O): *SVO*. Таким чином дієслово в англійському реченні не лише є частиною, вираженням предиката, але й нерідко ототожнюється з предикатом. Показово, значна кількість підходів до вивчення предикатно-аргументної структури, яка лежить в основі композиційної семантики дієслова, розвинулась саме в англійському мовознавстві (Б. Левін, М. Раппапорт-Говав, Ч. Філлмор, Р. Джекендофф та ін.) (Jackendoff, 1990; Levin, & Rappaport Novav, 2005; Rappaport Novav, & Levin, 1998).

Сучасні когнітивні теорії пропонують нове розуміння ментальних репрезентацій дієслова. Згідно з Р. Ленекером, дієслово "профілює" процес (Langacker, 2002). Процес концептуалізується як послідовне сканування станів, які змінюються. Коли активація одного стану згасає, починається активація наступного стану. Це перегукується із декомпозиційною теорією дієслівного значення, згідно з якою усі дієслова можна розкласти на предикати стану, які за допомогою аспектуальних операторів, утворюють інші аспектуальні класи, наприклад: [BECOME [X <STATE>]] (Langacker, 2002). До того ж, згідно з Р. Ленекером дієслово є "темпоральною" предикацією, оскільки зміна станів відбувається у певному часовому проміжку (Langacker, 2002, р. 78–79). Р. Ленекер стверджує, що для визначення дієслова не настільки важливим є концептуальний зміст, який доволі важко передати, як те, як цей зміст конструюється та є доступним (Langacker, 2002, р. 81).

Детальну теорію дієслівного значення знаходимо у Б. Левін і М. Раппапорт-Говав (Levin, & Rappaport Novav, 2005; Rappaport Novav, & Levin, 1998). Дворівнева теорія значення дієслова запропонована Д. Кеммерером та Г. Кастілло (2010): на одному рівні відображається унікальність дієслівного значення, на другому рівні дієслівне значення є шаблонною репрезентацією усіх дієслів певного класу (Kemmerer, & Gonzalez-Castillo, 2010). Цей другий рівень має різні назви: *event structure template* згідно з Б. Левін і М. Раппапорт-Говав (Levin, & Rappaport Novav, 2005), *thematic core* згідно з С. Пінкером (Pinker, 1989), *логічна структура* згідно з Р. Ван Валіном (Van Valin, 2005). Д. Кеммерер та Г. Кастілло доводять, що різні ділянки лівої півкулі головного мозку відповідають за активацію цих двох рівнів дієслівного значення та сформулювали теорію втіленого пізнання (*Embodied Cognition Framework*), яка твердить, що семантичне знання тісно пов'язане із сенсомоторним та афективним досвідом (Kemmerer, & Gonzalez-Castillo, 2010). Підставою для цього було попереднє відкриття у нейронауці дзеркальних нейронів, які активуються у головному мозку не лише коли людина виконує дію, але й коли бачить або чує, як дію виконують інші (di Pellegrino et al, 1992). Таким чином нейрон "віддзеркалює" дію іншого, так, ніби

спостерігач сам її виконує. Саме завдяки дзеркальним нейронам людина може спрогнозувати етапи виконання та результат дії.

Отже, у дієслівній семантиці співіснує спільне категоріальне значення для всього класу слів (дія ("act", "action"), подія ("event", "occurrence"), процес ("process") або стан ("state", "mode of being"), які об'єднані у науковій англомовній літературі терміном "подієвість" ("eventuality")), та індивідуальне лексичне значення, яке накладає селекційні обмеження ("selectional restrictions") на заповнення слотів певної предикатно-аргументної структури. Наприклад, дієслово *assassinate* вимагає об'єкта, який позначає відому людину. С. Пінкер, зокрема, присвятив цілу монографію поясненню, чому в англійській мові можна сказати *He gave them a book*, але не **He donated them a book* (Pinker, 1989). Згідно із С. Пінкером (1989, 2007), дієслівні репрезентації формулюються шляхом обмеженого, універсального набору семантичних засобів, які включають базові концептуальні одиниці (події, стани, речі, місця, цілі, інтенції тощо), примітивні предикати (*act, go, be, change, have*), зв'язки між сутностями (каузація, сприяння, запобігання тощо), фізичні ознаки сутностей (жива / нежива, людина / нелюдина, злічувана / незлічувана тощо), часові поняття (точки чи відрізки у часовому проміжку) та ін. Існує так зване "тематичне ядро" ("thematic core") предикатно-аргументної структури: кожна предикатно-аргументна структура обирає обмежений набір дієслів, значення яких концептуально сумісне з нею (Pinker, 1989, р. XVI).

Окрім предикатно-аргументної структури, дослідники виділяють також концептуальну структуру дієслова, яка поєднує "поверхневу" предикатно-аргументну структуру з "глибинним" значенням (Baker, 2006, р. 7). Згідно з Р. Джекендоффом, значення англійського перехідного дієслова *drink* можна описати за допомогою аргументної структури $\{NP_i, NP_j\}$ та концептуальної структури CAUSE ($NP_i, GO (NP_j TO (IN(MOUTH of (NP_i))))$). У реченні *John drank the soda*, де $NP_i = John$, $NP_j = soda$, концептуальна структура внаслідок декомпозиції матиме вигляд: *John caused the soda to go into John's mouth* (Jackendoff, 1990). Водночас важливо зауважити, що концептуальна структура не завжди має повне вираження у предикатно-аргументній струк-

тури: *John ate* та *John ate pizza* мають одну концептуальну структуру, проте дві відмінні предикатно-аргументні структури (Baker, 2006, р. 4). Опущений об'єкт перехідних дієслів імпліцитно існує у концептуальній структурі.

Описане вище трактування семантики дієслова не обмежується англійською мовою, проте через аналітизм, характерний для англійської мови, структурні характеристики дієслова, тяжіння до іконічності між синтаксисом та семантикою (принцип проєкції (*Projection Principle*) Н. Хомського), значна увага до предикатно-аргументної структури, функції дієслова у реченні є значною мірою характерною для англійської мови.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Розглянуті дефініції дієслова та погляди дослідників про вагому роль англійського дієслова у реченні та у концептуальній структурі відображають трактування англійського дієслова у науковій картині світу. Наївна мовна картина світу відображає асоціації з дієсловом, а точніше зі словом *verb*, у носіїв англійської мови, які варто дослідити окремо. До того ж, вивчення дистрибуції дієслів загалом у корпусах англійської мови дає змогу повніше та об'єктивніше осмислити місце дієслова в мовній та концептуальній картинах світу носіїв англійської мови.

Формулювання мети статті. Мета цієї статті – дослідити представленість дієслова у мовній та концептуальній картинах світу носіїв англійської мови на основі корпусних даних. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати дериваційний потенціал англійського позначення дієслова *verb* та зв'язок його дериватів зі "словом"; 2) здійснити корпусний аналіз вживання слова *verb* та його дериватів; 3) визначити частотну представленість дієслова як частини мови в анотованих корпусах англійської мови. Аналіз здійснювався на основі Корпусу американського варіанта англійської мови (COCA) (The Corpus of Contemporary American English), Британського національного корпусу (BNC) (The British National Corpus), корпусу канадської англійської мови (Strathy) (The Strathy Corpus of Canadian English), корпусу вебресурсів iWeb (The iWeb Corpus).

Виклад основного матеріалу дослідження. Детальніше розглянемо дериваційний потенціал англійського слова *verb*, щоб

краще зрозуміти особливості ментальної репрезентації дієслова в носіїв англійської мови: наскільки укоріненими є асоціації між дієсловом та словом, чи деривати на зразок *verbal*, *verbalize* є випадком полісемії чи полілексемності (Cruse, 1995), які нові смисли набуває лексема *verb* в англійській мові та якою є їх мотивація. Примітно, що у лексикографічній практиці спостерігаємо включення обох смислів в одну словникову статтю, з позначкою лінгвістичного терміна для позначення асоціації з дієсловом, що свідчить про те, що їх схильні трактувати як випадок полісемії.

Словотвірна деривація кореня *verb* в англійській мові достатньо продуктивна. Латинський корінь *verb* зустрічаємо в англійській мові для позначення прислівника *adverb*, також у *proverb* ("прислів'я"), з ним утворюються різні частини мови:

1) іменники: *verbosity*, *verboseness* ("надмірна багатослівність"), *verbal* ("слово, яке поєднує характеристики дієслова та іменника або прикметника: герундій, інфінітив, дієприкметник", "словесна образа" у розмовному мовленні), *verbid* ("слово, яке поєднує характеристики дієслова та іменника або прикметника: герундій, інфінітив, дієприкметник", (*verbiage* ("усне або писемне мовлення, яке є довгим, нудним, зайвим"), *verbification* ("процес утворення дієслова"), *verbicide* ("навмисне спотворення смислу слова", "той, хто спотворює смисл слова");

2) прикметники: *verbal* ("словесний", "усний", "дієслівний або віддієслівний"), *non-verbal* ("безмовний", "безсловесний"), *verbose* ("надто багатослівний");

3) дієслова: *to verbalize* ("виражати словесно", "перетворювати слово на дієслово"), *to verbal* ("attribute a damaging statement to (a suspect), especially dishonestly", informal, British), *to verbify* ("to change into or employ as a verb"), *to verb* ("to use (a word and especially a noun) as a verb, to make a word into a verb", наприклад: *But it is by no means unusual for a noun to be verbed*) (Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus).

4) прислівники: *verbosely* ("багатослівно"), *verbatim* ("дослівно").

Окрім продуктивності словотвірних моделей, варто дослідити частотність вживання лексеми та її дериватів у репрезентативних корпусах англійської мови.

Розглянемо вживання слова *verb* та його дериватів у корпусах англійської мови: COCA, BNC, Strathy та iWeb. Насамперед встановимо та порівняємо частотність вживання леми *verb* та дериватів (*verb**) у корпусах англійської мови. Для цього використаємо нормалізовану частотність вживання слів-токенів на 1 млн слововживань (табл. 1). Корпусний аналіз виявив, що частота вживання *verb* та його дериватів не є великою та суттєво не відрізняється у корпусах.

Таблиця 1

Частотність *Verb* та *verb у COCA, BNC, Strathy, iWeb на 1 млн**

	COCA	BNC	Strathy	iWeb
<i>verb</i>	7	13,5	45	31
<i>verb*</i>	27	35	37	32

Окрім частотності, корпусні ресурси дають можливість за допомогою функції конкордації простежити безпосереднє вживання слів у контексті. Здійснений корпусний аналіз конкордансів вживання слова *verb* виявив дещо незвичний, типовий для англійської мови та складний для перекладу контекст вживання іменника *verb*. У назвах книг, рекламах, крилатих фразах зустрічаємо *verb* у складі дефініцій. Наприклад, у цитатах відомих людей, назвах книг, статей низка концептів тлумачиться через звернення до поняття дієслова:

1. **God** is a verb, not a noun (R. Buckminster Fuller).
2. But **love** is really more of an interactive process. It's about what we do not just what we feel. It's a verb, not a noun (Bell Hooks).
3. **Theatre** is a verb before it is a noun, an act before it is a place (Martha Graham).
4. Why indeed must '**God**' be a noun? Why not a verb – the most active and dynamic of ll (Mary Daly).
5. **Marriage** is not a noun; it's a verb. It isn't something you get. It's something you do. It's the way you love your partner every day (Barbara De Angelis).
6. A truly empowered woman turns her **values** into verbs. She understands what she values most, and she takes steps to bring that value to life (Margaret Trudeau).
7. You can't explain **Chanel**. It's a verb (G-Dragon).

8. *God Is a Verb: Kabbalah and the Practice of Mystical Judaism* (D. A. Cooper, 1998).

9. *God Is a Verb* (L. Keller, 2012).

10. *Cowboy Is a Verb: Notes from a Modern-day Rancher* (R. Collins, 2019).

11. *Research is a Verb: Exploring a New Information Literacy-Embedded Undergraduate Research Methods Course* (Canadian Journal of Information and Library Science, 34(4), University of Toronto Press, 2010).

12. *Democracy, the Verb: Pauli Murray's Poetry as a Resource for Ongoing Freedom Struggles* (Journal of Feminist Studies in Religion, 29(1), Indiana University Press, 2013, 148–155).

13. *Mother Is a Verb: An Unconventional History* (Sarah Knot, 2019) (BrainyQuote).

У корпусі COCA зустрічаємо такі випадки актуалізації моделі *X IS A VERB*, де *X* – іменник: *LOVE IS A VERB* (10), *LIFE IS A VERB* (2), *MIND IS A VERB* (1), *TEACHER IS A VERB* (1), *SOUP IS A VERB* (1), *RODEO IS A VERB* (1), *PINE IS A VERB* (1), *LATTE IS A VERB* (1), *INFORMATION IS A VERB* (1), *HEALTH IS A VERB* (1), *EXISTANCE IS A VERB* (1), *GOD IS A VERB* (1), *DEMOCRACY IS A VERB* (1), *CHRISTIANITY IS A VERB* (1), *ACT IS A VERB* (1). Фактично, таким чином оформлюється авторська концептуальна метафора (Lakoff, & Johnson, 2003), у якій *X* – цільовий домен, а *VERB* – домен-джерело, за допомогою якого описано цільовий домен. Ця модель стає доволі продуктивною, розвивається й надалі, є випадки, коли *X* – прикметник: *CREATIVE IS A VERB* (1) (The Corpus of Contemporary American English). Таке вживання фіксуємо в Корпусі американського варіанта англійської мови з початку XXI ст. переважно у секціях, пов'язаних з вебкомунікацією. У корпусі iWeb натрапляємо, зокрема, на такі актуалізації цієї моделі: *FAITH IS A VERB* (12), *MOTHER IS A VERB* (10), *ARCHITECTURE IS A VERB* (10), *LEADERSHIP IS A VERB* (3), *CHOICE IS A VERB* (3), *BEAUTY IS A VERB* (3), *CREATIVITY IS A VERB* (3) (The iWeb Corpus). У канадському корпусі Strathy зустрічаємо *FUTURE IS A VERB* (1) з тлумаченням автора: "Майбутнє – дієслово: ми створюємо

майбутнє, а не пасивно його сприймаємо" (Л. Янг) (The Strathy Corpus of Canadian English).

Зустрічаємо і заперечну форму моделі в популярних заголовках: *X IS NOT A VERB: Friend Is Not a Verb* (Ehrenhaft, 2010). Очевидно, *verb* асоціюється у такому вживанні з дією. Словники англійської мови не фіксують такого значення (смислу). Отже, можемо твердити, що контекст, аналіз корпусних даних дав змогу виявити новий смисл, т. з. контекстуально "розширене значення" ("extended meaning") слова *verb*, яке не лише ототожнюється з дією, вчинком, але й набуває певного метамовного статусу в складі таких креативних дефініцій. Проте така тенденція у вживанні не лише *verb*, а й моделі *X is (not) a verb* викликає також заперечення та несхвалення: "Заперечення проти вербалізації в англійській мові переважно мотивовані особистим смаком. Одієслівлені слова зазвичай легко зрозуміти. Коли слово, на зразок "друг", оголошується не дієсловом, то проблема не в тому, що це спантеличує, а в тому, що в критика викликає це сильне роздратування" (Е. МакКін) (BrainyQuote). Тут варто також зазначити, що в англійській мові високопродуктивними є утворення дієслів від інших частин мови, зокрема дієслівна конверсія, наприклад: *mother – to mother*.

Вибір саме іменника *verb*, а не *action*, *act*, *process* викликає потребу глибшого розуміння семантики цього слова, адже в контексті актуалізується не лише "нове" значення, але й уся концептуальна структура (схема, сценарій, фрейм) самого дієслова. *Urban Dictionary* подає таку дефініцію для *verb*: *a word indicating action or doing things* і додає такий приклад: *In this day and age anything can be a verb. "Verb...it's whatcha do!"* [22].

Корпусний аналіз дозволяє встановити загальну частотність вживання англійського дієслова як частини мови. Табл. 2 відображає частотність вживання дієслів у досліджуваних корпусах англійської мови.

Корпусний аналіз показав, що кожне дев'яте або десяте слово в корпусах – дієслово. Найбільшу дієслівну насиченість виявлено в СОСА (10,86 %). Натомість найбільше унікальних дієслів зафіксовано в корпусі Strathy (9 485). Загальна дистрибуція дієслів у досліджуваних корпусах мало відрізняється. Очевидно,

вагоміші відмінності варто очікувати у вживанні дієслів у різних мовленнєвих жанрах та регістрах.

Таблиця 2

Частотність дієслів у COCA, BNC, Strathy, iWeb

	COCA	BNC	Strathy	iWeb
Загальна кількість унікальних дієслів (<i>types</i>)	9 189	9 399	9 485	8 632
Загальна кількість дієслівних вживань (<i>tokens</i>)	108 818 347	9 827 956	4 772 959	1 447 898 301
Нормалізована кількість дієслів (на 1 млн)	115 857	102 940	112 269	114 802
Частка дієслів у корпусі (відповідно до нормалізованої частотності вживання), %	10,86	10,21	9,53	10,34

Хоча корпуси не є повним віддзеркаленням мовного вживання, проте, більшість дослідників погоджуються, що це максимально наближена об'єктивна модель природної мови, яка є у розпорядженні дослідників. Тому можна вважати, що статистичні корпусні дані та автентичні приклади вживання відображають вагомі аспекти мовної картини світу носіїв мови.

Висновки

Мовна картина світу є відображенням складних концептуалізацій, ментальних репрезентацій у носіїв мови. Представленість дієслова в мовній та концептуальній картинах світу носіїв англійської мови з одного боку не відрізняється від інших мов, з іншого відображає специфіку англійської мови.

Дієсловоцентричність (вербоцентричність) англійської мови характеризується особливою продуктивністю відповідних дериваційних моделей, які з одного боку, беруть за основу латинську етимологію слова *verb*, розширюючи його значення до "слова", а з іншого, навпаки, звужують значення *verb* до позначення дії, процесу, окремого вчинку в окремих сучасних вживаннях.

Окрім того, спостерігаємо загальну високу продуктивність дієсловотворення в сучасній англійській мові.

Корпусний аналіз вживання лексичних одиниць слугує об'єктивним інструментом встановлення значущості цих одиниць у мовній та, відповідно, концептуальній картинах світу. Зокрема, на таку значущість вказує виявлена висока частотність вживання дієслів у корпусах англійської мови: кожне дев'яте або десяте слово у досліджених корпусах – дієслово.

Перспективи наступних досліджень у цьому напрямку вбачаємо у побудові ментальної моделі англійського дієслова, яка б інтегрувала напрацювання з дієслівної семантики різних новітніх підходів, опираючись як на експериментальні результати, так і на емпіричні корпусні дані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Андрейчук, Н. І. (2009). Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики: ідеологія і програми досліджень. *Лінгвістичні студії*. ДНУ, 17, 273–278.

Baker, C. (2006). Lexical Semantics. *Encyclopedia of Cognitive Science*. Wiley, 1–11.

Croft, W. (1990). *Typology and universals*. (Cambridge Textbooks in Linguistics). Cambridge University Press.

Cruse, D. A. (1995). Polysemy and related and related phenomena from a cognitive linguistic point of view. *Computational Lexical Semantics*, ed. by P. Saint-Dizier, E. Viegas. CUP, 33–49.

Di Pellegrino, G., Fadiga, L., Fogassi, L., Gallese, V., & Rizzolatti, G. (1992). Understanding motor events: A neurophysiological study. *Experimental Brain Research*, 91, 176–182.

Jackendoff, R. S. (1990). *Semantic Structures*. MIT Press.

Kemmerer, D., & Gonzalez-Castillo, J. (2010). The Two-level Theory of verb meaning: An approach to integrating the semantics of action with mirror neuron system. *Brain and Language*, 112(1), 54–76.

Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press. (Original work published 1980).

Langacker, R. (2002). *Concept, Image, and Symbol: the Cognitive Basis of Grammar*. Walter de Gruyter.

Levin, B., & Rappaport Hovav, M. (2005). *Argument realization*. Cambridge University Press.

Pinker, S. (1989). *Learnability and cognition*. MIT Press.

Rappaport Hovav, M., & Levin, B. (1998). Building verb meanings. In M. Butt, & Geuder W. (Eds.). *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors*. (pp. 97–134). CSLI Publications.

Van Valin, R. D. (2005). *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge University Press.

Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. OUP.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

BrainyQuote. <https://www.brainyquote.com/quotes>.

Britannica Dictionary. <https://www.britannica.com/dictionary>.

Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus. <https://www.merriam-webster.com/>.

The British National Corpus (BNC). <https://www.english-corpora.org/bnc/>.

The Corpus of Contemporary American English (COCA). <https://www.english-corpora.org/coca/>.

The Web Corpus. <https://www.english-corpora.org/iweb>.

The Strathy Corpus of Canadian English. <https://www.english-corpora.org/strathy>.

Urban Dictionary. <https://www.urbandictionary.com/>.

REFERENCES

Andreichuk, N. I. (2009). Antropocentric paradigm of modern linguistics: ideology and research programmes. *Linguistic Studies*. 17, 273–278 [in Ukrainian].

Baker, C. (2006). Lexical Semantics. *Encyclopedia of Cognitive Science*. Wiley, 1–11.

Croft, W. (1990). *Typology and Universals*. (Cambridge Textbooks in Linguistics). Cambridge University Press.

Cruse, D. A. (1995). Polysemy and related and related phenomena from a cognitive linguistic point of view. *Computational Lexical Semantics*, P. Saint-Dizier, & E. Viegas. (Eds.). Cambridge University Press, 33–49.

Di Pellegrino, G., Fadiga, L., Fogassi, L., Gallese, V., & Rizzolatti, G. (1992). Understanding motor events: a neurophysiological study. *Experimental Brain Research*, 91, 176–182.

Jackendoff, R. S. (1990). *Semantic Structures*. MIT Press.

Kemmerer, D., & Gonzalez-Castillo, J. (2010). The Two-level Theory of verb meaning: An approach to integrating the semantics of action with mirror neuron system. *Brain and Language*, 112(1), 54–76.

- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. (Original work published 1980).
- Langacker, R. (2002). *Concept, Image, and Symbol: the Cognitive Basis of Grammar*. Walter de Gruyter, 2002.
- Levin, B., & Rappaport Hovav, M. (2005). *Argument Realization*. Cambridge University Press.
- Pinker, S. (1989). *Learnability and Cognition*. MIT Press.
- Rappaport Hovav, & M, Levin, B. (1998). Building verb meanings. *The Projection of Arguments*, M. Butt, & W. Geuder (Eds.). CSLI Publications, 97–134.
- Van Valin, R. D. (2005). *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford University Press.

SOURCES

- BrainyQuote. <https://www.brainyquote.com/quotes>.
- Britannica Dictionary. <https://www.britannica.com/dictionary>.
- Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus. <https://www.merriam-webster.com/>.
- The British National Corpus (BNC). <https://www.english-corpora.org/bnc/>.
- The Corpus of Contemporary American English (COCA). <https://www.english-corpora.org/coca/>.
- The iWeb Corpus. <https://www.english-corpora.org/iweb>.
- The Strathy Corpus of Canadian English. <https://www.english-corpora.org/strathy>.
- Urban Dictionary. <https://www.urbandictionary.com/>.

Отримано редакцією журналу / Received: 20.04.23

Прорецензовано / Revised: 06.05.23

Схвалено до друку / Accepted: 25.05.23

Iryna DILAI, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-9626-290X
e-mail: iryna.dilay@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

THE VERB IN THE LINGUISTIC AND CONCEPTUAL WORLDVIEWS OF ENGLISH LANGUAGE SPEAKERS

The paper studies the peculiarities of mental representations of the verb in the conceptual worldview and their reflection in the linguistic worldview of English language native speakers. Special attention is paid to the etymology and meaning of the word "verb" in the English language. In particular, its connection with the meaning "word" in general, which is manifested in the corresponding derivatives, is clarified.

A tendency to define the verb through its syntactic function in scientific literature has been revealed. The key role of the predicate-argument structure, which reflects the linguistic worldview of English language native speakers, has been established. At the same time, the conceptual structure of the verb meaning and its mental representations shed light on the place of the verb in the conceptual worldview of English language native speakers. In the naive worldview of the English speakers, a tendency to associate the verb with an action or an act can be observed.

High productivity of verbification in present-day English, as well as the overall high saturation of verbs in the English language corpora, estimated at 10.86 per cent, testify to the significance of the verb in English. The corpus analysis has been conducted based on the Corpus of Contemporary American English (COCA), the British National Corpus (BNC), the Strathy Corpus of Canadian English, and iWeb Corpus of modern web communication. The total distribution of verbs across the aforementioned corpora does not reveal any substantial variation. Nonetheless, the corpus data provide illuminating insights into the worldview of the native speakers of English.

The prospects of further research in this direction lie in the construction of a mental model of the English verb, which would integrate the approaches to verb semantics within different modern frameworks, employing both experimental findings and empirical corpus data.

Keywords: *verb, the English language, mental representations, linguistic worldview, conceptual worldview, scientific worldview, naive worldview.*

UDC 811.111'06'27'42(043.3)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.1.07>

Nadiia KABANTSEVA, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0000-0002-5566-407X

e-mail: kanadezhda1@gmail.com

International Humanitarian University
Odesa, Ukraine

Oksana NAZARENKO, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4697-6100

e-mail: nazoks13@gmail.com

National University "Odesa Law Academy"
Odesa, Ukraine

CONCEPTUAL FIELD OF SUBSPHERE "NATURAL WORLD" ON BASIS OF POLITICAL METAPHORS (UKRAINIAN AND ENGLISH)

The article is devoted to the conceptual field of the subsphere "Natural world" based on metaphors in political discourse in the Ukrainian and English languages. The frequency of political metaphors use in the research languages was studied. The special features of the subsphere "Natural world" in metaphors of political discourse in the Ukrainian and English languages are determined. The conceptual field's lexical-semantic content of the subsphere "Natural world" is analyzed. The peculiarities of the subsphere conceptual field, its division into concepts, and the connotative nuances of this subsphere on the material of the research languages are distinguished. The frames of the animal and plant world are determined, where metaphors reflect the specifics of political life, election procedures, ways of attracting voters, the nature of the interaction between political parties and voters, the processes of adopting laws, reforming and international interaction. Political metaphors in the field of geology and meteorology are also analyzed, where metaphors are actively involved in political rhetoric, reflecting the political life of the country as a whole, as well as political events abroad; metaphors are actively used to denote elements of the country's political life, which journalists present as changeable, poorly predicted, but at the same time dynamic and cyclical.

Keywords: *metaphor, political metaphor, political discourse, conceptual field, subsphere, natural world, living nature and abiocoen.*

© Кабанцева Надія, Назаренко Оксана, 2024

The variety of political metaphors is an integral part of the modern journalistic text, where the "environment" field has the most active use. A man models political reality by drawing an analogy with the world of living nature and abiocoen. Political metaphor's conceptual sphere in the journalistic discourse of the Ukrainian and English languages is filled with cultural and universal specificity. The analysis of the political metaphor's conceptual fields is the object of many domestic and foreign researchers on the works of whom we base in our research: O. M. Chadyuk (Chadiuk, 2005), O. I. Andreychenko (Andreichenko, 2011), H. P. Datsyshyn (Datsyshyn, 2005), O. O. Zhulavska (Zhulavska, 2011), A. Musolff (Musolff, 2006), I. Vestermark (Vestermark, 2007), A. Santa (Santa, 2002), J. Zinken (Zinken, 2003), J. M. Wei (Wei, 2001), A. Cienki (Cienki, 2008), S. Bratož (Bratož, 2014).

However, the analysis and comparative study of the political metaphor's conceptual fields of the subsphere "Natural world" in the fundamental original conceptual sphere "Environment" on material of the Ukrainian and English languages has not been investigated yet, which determines the *actuality* of the study.

The *purpose* of work is the subsphere "Natural world" comparative study as a component of the conceptual sphere "Outworld" of the concept sphere "Politics" based on the Ukrainian and English languages.

The purpose realization involves solving the following specific *tasks*:

- to analyze the study degree of the subsphere "Natural world" as a conceptual field of political metaphor in the Ukrainian and English languages;

- to determine the lexical-semantic content of the subsphere "Natural world" based on both study languages;

- to investigate the use frequency of given subsphere in the political discussion in Ukrainian and English;

- to compare and correlate the obtained statistical data between the Ukrainian and English languages.

The *object* of the research is political discourse based on the journalistic style in Ukrainian and English.

The *subject* of the research is the subsphere "Natural word" as a component of the conceptual sphere "Outworld" of the concept sphere "Politics" based on the Ukrainian and English languages.

In the given research, the following *methods* were used: the continuous sampling method for selection of factual material among Ukrainian-language and English-language texts from journalistic sources; the method of critical analysis and systematization of scientific literature made it possible to determine the theoretical foundations of metaphor research; the metaphor identification method made it possible to identify metaphorical lexical units; the linguistic-statistical method was used to verify statistical data; the descriptive-analytical (descriptive) method was used to systematize information about the subsphere "Natural world" as a conceptual field of the conceptual sphere "Outworld"; the comparative method made it possible to establish the similarities and differences of political metaphors in the subsphere "Natural world".

According to the research results, the concept sphere "Politics" in the Ukrainian and English languages includes the fundamental original conceptual sphere "Outworld". This sphere includes the external world phenomena, they exist beyond the man's will, which he can influence indirectly.

Therefore, within the framework of the fundamental original conceptual sphere "Outworld" in both Ukrainian and English languages, the most frequent subsphere "Natural world" is selected.

The subsphere "Natural world" consists of two concepts: "Living nature" and "Abiocoen". The concept "Living nature" ranks first in terms of frequency among concepts of the subsphere "Natural world" in both study languages (Ukrainian – 58.2 % and English – 59.4 %). The presented concept is verbalized through the semantic field, which generally consists of lexical units that name and characterize objects of flora and fauna, assimilating certain socially significant situations in the usual sense to animals and their behavior or plants, their characteristics and qualities, as well as features care for them.

The concept "Living Nature" semantic content is divided into two frames: "Animals" and "Plants". The first place among frames of the concept "Living nature" belongs to the frame "Animals" in both study languages (Ukrainian – 62.2 % and English – 63.5 %). It includes metaphors depicting nominations of animals' various classes, including domestic and wild animals, predators, mammals, birds, fish, reptiles, insects, rodents, invertebrates, etc., whose lifestyle is

reinterpreted in certain characteristics and qualities that are constantly appear (from the perspective of native speakers), for example:

(1) *It was there that the Kreml directed its **poisonous sting** of incitement to separatism and civil war.* (Саме туди й спрямував Кремль своє **отруйне жало** підбурювання до сепаратизма та громадянської війни). – In sentence (1), the metaphor "**poisonous sting**" is used. The metaphorical meaning of the phrase "poisonous sting" is based on its direct dictionary interpretation – "the sharp part of the poisonous insects' organ for defense or attack, with which they sting" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1979, p. 505). The metaphorical expression "poisonous sting" is figurative and, in the context of the given sentence, denotes harsh policy of the Russian leadership in inciting the residents of Donbas to separatism. The metaphor is negatively connoted, based on the meaning of lexeme "poisonous" and the association of exeme "sting".

(2) *Ukraine can become a "**European tiger**"* (Україна може стати "**європейським тигром**") – In the given example, the metaphor "european tiger" is used. The metaphorical meaning of the lexeme "tiger" is based on such qualities of this animal as speed, dexterity, ability to jump far. In this case, we are talking about the fact that Ukraine can make a revolutionary leap in reforming state mechanisms and the economic sector, which was carried out at one time by the "Asian tigers" – Japan, South Korea and Singapore. This metaphor has a positive connotation. Such a connotation is modeled by the specified qualities of a tiger.

(3) *When the old **lion weakens**, the young **jackals bare their teeth**, preparing to divide the prey..* (Коли **слабшає** старий **лев**, молоді **шакали вишкірюють зуби**, готуючись до переділу здобичі....) – In the given example, the use of a metaphor is observed, which is expressed by the complex subjunctive sentence, the metaphorical meaning of which is produced by the lexemes "lion", "jackal", which belong to the frame "Animals", as well as by the natural habits of jackals: "bare their teeth, preparing to divide the prey". The metaphorical meaning of the lexeme "jackal" is based on its figurative meaning – "greedy, predatory person" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1979, p. 396). The figurative meaning of the lexeme "lion" is "about a very brave, fearless person" (Bilodid,

Buriachok, & Vynnyk, 1973, p. 458), given in the dictionary does not coincide with the meaning assigned to it by the author of the article. In this case, we are talking about the "lions" from the first generation of the "Ukrainian political elite", which seized and distributed the national property among themselves after Ukraine left the USSR. And, therefore, the "young jackals" of today, in the opinion of the author of the article, are the continuation of the case of seizing state property and redistributing among themselves the already divided "old lions". This metaphor has a negative connotation. Such a connotation is modeled by the meaning of the lexeme "jackal", the expression "the old lion is weakening", as well as the described natural habits of jackals.

(4) "*They don't need this **drove***": *Ukrainians were reminded of the key problem of the de-occupation of Donbass* ("Їм ця зґрая не потрібна": *українцям нагадали про ключову проблему деокупації Донбасу*) – In the given example, the use of the metaphor "drove" is observed. In the metaphorical sense, "drove" is "a group of people who engage in shameful activities; a gang" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1971, p. 523). The specified metaphor is derogatory and has a negative connotation. Such a connotation is modeled by the lexeme "drove", which in the recipient's mind is often associated with a group of wild animals (wolves, jackals) that demonstrate coordinated collective behavior and pose a threat to humans.

(5) *Reuters: Among **political sharks**, Ukrainian pilot Savchenko to be a 'small **piranha**'*. – In the given example, two metaphors' use of the given slot is observed: "political sharks" and "a small piranha". The metaphorical meaning of the phrase "political sharks" is based on the direct dictionary interpretation of the lexeme "shark" – "a long-bodied chiefly marine fish with a cartilaginous skeleton, a prominent dorsal fin, and toothlike scales" (English Oxford Living Dictionaries). In the context of this sentence, "political sharks" refers to experienced political figures who predatorily exploit other people and the resources of their position for selfish purposes. The metaphorical meaning of the phrase "a small piranha" is modeled by the dictionary interpretation of the lexeme "piranha" – "a deep-bodied South American freshwater fish that typically lives in shoals and has very sharp teeth that are used to tear flesh from prey" (English Oxford

Living Dictionaries. <https://en.oxforddictionaries.com>). In a metaphorical sense, "a small piranha" denotes N. Savchenko's inexperience as a politician, but hints at the fact that more experienced politicians should be wary of her. Both metaphors convey negative connotations achieved due to the lexemes' semantics "shark" and "piranha".

The second place among the concept "Living nature" frames belongs to the frame "Plants" in Ukrainian (37.5 %) and English (36.5 %). This frame reflects the ancient archetypal perception of the world, which is based on the images of a plant, a tree and its components (roots, leaves, seeds, flowers, etc.) to characterize a person and his activities, for example:

(6) *The tragedy roots of the East and Crimea. (Коріння трагедії ходу та Криму)*. – In sentence (6), the metaphor "tragedy roots" is used. In a metaphorical sense, "roots" (from "root") are "the beginning, the origin of something", "the basis, source, main cause of something" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1978, p. 292). The metaphor "tragedy roots" carries a negative connotation, which is produced by the lexeme's metaphorical meaning "tragedy" – "great sorrow, misfortune, national or personal, caused by a sharp, irreconcilable conflict" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1973, p. 223).

(7) *A woman in politics: the burdock of stereotypes (Жінка в політиці: пен'яхи стереотипів)* – In the given example, the metaphor "burdock of stereotypes" is used. The metaphorical meaning is based on the direct dictionary interpretation of the lexeme "burdock" – "a weed of the compositae family with tenacious inflorescences and thorns" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1978, p. 512). The prickly, clinging head of the burdock, which has numerous thorns, is able to cling to people's clothes, animal fur, etc., and hold on to them firmly. Therefore, burdock root deteriorates the quality of livestock fur, besides, it is difficult to separate them from clothes and human hair. This property of burdock became the basis for the metaphorical transfer to generally accepted stereotypes, which were firmly imprinted in people's minds. In the context of the given sentence, we are talking about one of the most painful stereotypes regarding the distribution of social roles between men and women, in particular, that women have no place in politics. The

metaphor "the burdock of stereotypes" has acquired a negative connotation in the Ukrainian language, which is based on the meaning of the lexeme "burdock".

(8) *Judicial reform gives the first sprouts.* (Судова реформа дає перші наростки) – In the given example, the use of the metaphor "reform gives the first sprouts" is observed. In a metaphorical sense, a "sprout" is "a sign, the first manifestations that something has begun to develop" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1979, p. 75). In the context of the submitted sentence, it is about the fact that the unjust decisions of the judges, which were made by the old corrupt judges, were overturned by the panel of the Court of Appeal. This metaphor has a positive connotation. Such a connotation is modeled by its meaning associated with development, progress.

(9) *My prediction: Will Trump blossom or fail?* – In the given example, the metaphor's use "blossom" is observed, the meaning of which is based on its metaphorical dictionary interpretation – "mature or develop in a promising or healthy way" (English Oxford Living Dictionaries). In the context of the given sentence, we are talking about political future's forecast of President Trump. The author of the article tries to predict whether Trump will succeed in the position of President of the United States, or whether he will suffer a political defeat. The metaphor "blossom" is positively connoted based on its semantic meaning.

The concept "Abiocoen" ranks second in terms of frequency among concepts of the subsphere "Natural world" in both study languages (Ukrainian – 41.8 % and English – 40.6 %). This concept is verbalized through a semantic field, which generally consists of lexical units describing political reality in terms of geology and meteorology. The first place among frames of the concept "Abiocen" belongs to the frame "Geology" (Ukrainian – 66.7 % and English – 62 %) (see sentences (10), (11) and (12)):

(10) *The new political landscape of Ukraine.* (Новий політичний ландшафт України). – In example (10), the metaphor "political landscape" is used. The metaphorical meaning of the lexeme "landscape" is modeled by its direct dictionary interpretation – "the general appearance of the area; landscape; part of the earth's surface with a certain combination of relief, climate, soils, flora and fauna"

(Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1979, p.444). The general distribution of political forces in the country is presented as a political landscape. The main feature of the Ukrainian political system is its ability to change, and the desire for change, and, therefore, the movement due to multipartyism, is most often evaluated positively by the mass media. The text of the article talks about the fact that Ukraine elected a new parliament in extraordinary elections, in which the arrangement of political forces has changed significantly, and, therefore, the metaphor has a positive connotation.

(11) A *political storm* is approaching Italy (*На Італію насувається політичний шторм*) – In the given example, the use of the metaphor "political storm" is observed. The metaphorical meaning of the lexeme "storm" is modeled by its direct dictionary interpretation – "a strong storm, wind on the sea or lake and the great agitation of the water caused by them" (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1979, p. 542). The lexeme "storm" focuses the reader's attention on the unpredictable, threatening nature of the behavior of natural elements, which became a prerequisite for the emergence of a metaphorical image. Images of strong and stormy waves, catastrophic, destructive force, according to ancient ideas, fatal for sailors, are used to nominate openly negative phenomena in the political life of the country. By the "political storm" in Italy, the author refers to the referendum that has alarmed Europe, as it could not only lead to the resignation of the prime minister, but also threaten the stability of the euro, and therefore could lead to a financial crisis in the EU. This metaphor has a negative connotation. Such a connotation is produced by the meaning of the lexeme "storm".

(12) *So long, 2016: the year of the political earthquake*. – In the given example, the metaphor "political earthquake" is used. The metaphorical meaning is based on the direct and metaphorical dictionary meaning of the lexeme "earthquake" – "a shaking of the ground caused by movement of the Earth's crust" (English Oxford Living Dictionaries); "a great upheaval" (English Oxford Living Dictionaries). The metaphor "political earthquake" arose to describe major upheavals and upheavals in the world of politics. The text of the article states that 2016 was a year of great political upheavals: Brexit, the US elections, the growth of the terrorist

threat, the migration crisis in Europe, the war in Syria, etc. The metaphor has a negative connotation. Such connotation is modeled semantically and contextually.

The second place among frames of the concept "Abiocen" belongs to the frame "Meteorology" in the Ukrainian (33.3 %) and English (38 %) languages. This frame includes metaphors that refer to the atmosphere and its state, climatic, weather and meteorological conditions, as well as seasons (see sentences (13) and (14)):

(13) *The opposition "political spring" began on the streets of Kyiv. (На вулицях Києва розпочалася "політична весна" опозиції).* – In example (13), the metaphor "political spring" is used. The metaphorical meaning of the lexeme "spring" is modeled by its direct dictionary interpretation – "the season between winter and summer, which is characterized by the lengthening of the day, warming, the appearance of migratory birds, the flowering of plants, etc.." (Bilodid, Buriachok, & Vynnyk, 1973, p. 341). The metaphor "political spring" has a positive connotation, which is produced by background and associative knowledge, characterizing the situation in the country as a time of political and social upsurge, renewal and prosperity. The metaphor is positively connoted.

(14) *Drugs are a major campaign point in Michigan this political season.* – In the given example, the use of "political season" metaphor is observed. The metaphorical meaning is based on the direct meaning of the lexeme "season" – "each of the four divisions of the year (spring, summer, autumn, and winter) marked by particular weather patterns and daylight hours, resulting from the earth's changing position with regard to the sun" (English Oxford Living Dictionaries). A season is also called a period of the year characterized by the intensification of certain activities, in our case – political. Therefore, "political season" can be considered as the period of pre-election campaigning, the departure of deputies from long vacations, etc. In the context of the presented sentence, the metaphor "political season" refers to the election campaign, where the question of the feasibility of legalizing marijuana in the state of Michigan came to the fore. The metaphor has a neutral connotation, which is implemented semantically.

According to the obtained data, metaphors of the subsphere "Natural world" are widely used when describing political processes, where metaphors of the frame "Geology" occupy the first place in Ukrainian (66.7 %), in contrast to English, where the frame "Animals" takes the first place (63.5 %). The second place in terms of frequency of metaphors' use is occupied by the frame "Animals" in the Ukrainian language and the frame "Geology" in the English language (Ukrainian – 63.5 % and English – 62 %). The third place is taken by the frame "Plants" of the concept "Living Nature" in Ukrainian (37.5 %), in contrast to English, where the frame "Meteorology" of the concept "Abiocoen" (38 %). The frame "Meteorology" (33.3 %) takes the last place among the frames in Ukrainian, while in English – the frame "Plants" (36.5 %).

According to study results, the majority (57.9 % in Ukrainian and 71 % in English) metaphors of the subsphere "Natural world" convey a negative meaning. Positively connoted political metaphors take second place (37.8 % in Ukrainian and 24.6 % in English). Neutrally connoted political metaphors occupy the last place (4.3 % Ukrainian and 4.4 % English) (Fig. 1).

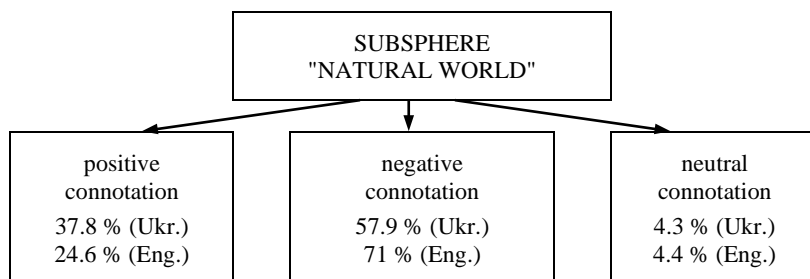

Fig. 1. Scheme of Percentage correlation of connotations in subsphere "Natural world"

Thus, a man models political reality by drawing an analogy with the world of living nature and abiocoen. Metaphors of living nature world are divided into two frames – "Animals" and "Plants". Metaphors of the frame "Animals" are actively involved in political rhetoric and generally reflect the typical characteristics of the animal

world, which are endowed with the image of one or another politician: habits, behavioral characteristics, qualities, etc. Metaphorical presentation of political reality, actualization of aggressive actions' images, fierce struggle inherent in political life, is successfully implemented with the help of zoomorphic metaphors. Metaphors of the frame "Plants" are also actively involved in political rhetoric, reflecting the specifics of political life, election procedures, ways of attracting voters, the nature of the interaction between political parties and voters, the processes of adopting laws, reforming and international interaction. Metaphors of abiocoen world are also divided into two frames – "Geology" and "Meteorology". They are actively involved in political rhetoric, reflecting country's political life as a whole, as well as individual elements of political life, political relations between countries, etc.

Further research plans include a comparative analysis of the following political metaphor's conceptual fields of the fundamental original conceptual sphere "Outworld", namely its subspheres "Sacred world" on the levels of frames, slots and subslots, as well as the determination of the connotative meanings of these conceptual fields on material of the Ukrainian and English languages.

REFERENCES

Andreichenko, O. I. (2011). Metaphorical expression of the concept sphere "politics" in modern journalistic discourse. Scientific notes of the Tavri National University named after V. I. Vernadskyi. Series "Philology. Social communications", 24(63), 4, 2, 81–86 [in Ukrainian]. [Андрейченко, О. І. (2011). Метафоричне вираження концептосфери "політика" в сучасному публіцистичному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського*. Серія "Філологія. Соціальні комунікації", 24(63), 4, 2, 81–86].

Bilodid, I. K., Buriachok, A. A., & Vynnyk, V. O. (1971). (Eds.). *Dictionary of the Ukrainian Language*. in 11 volumes. Naukova Dumka. Vol. 2 [in Ukrainian]. [Білодід, І. К., Бурячок, А. А., & Винник, В. О. (1971). (Ред.). *Словник української мови*: в 11 т. Наукова думка. Т. 2].

Bilodid, I. K., Buriachok, A. A., & Vynnyk, V. O. (1973). (Eds.). *Dictionary of the Ukrainian Language*. in 11 volumes. Naukova Dumka. Vol. 4 [in Ukrainian]. [Білодід, І. К., Бурячок, А. А., & Винник, В. О. (1973). (Ред.). *Словник української мови*: в 11 т. / Ред. кол. Київ : Наукова думка. Т. 4].

Bilodid, I. K., Buriachok, A. A., & Vynnyk, V. O. (1978). (Eds.). *Dictionary of the Ukrainian Language*. in 11 volumes. Naukova Dumka. Vol. 9 [in Ukrainian]. [Білодід, І. К., Бурячок, А. А., & Винник, В. О. (1978). (Ред.). *Словник української мови*. В 11 т. Наукова думка, Т. 9].

Bilodid, I. K., Buriachok, A. A., & Vynnyk, V. O. (1979). (Eds.). *Dictionary of the Ukrainian Language*. in 11 volumes. Naukova Dumka, Vol. 10 [in Ukrainian]. [Білодід, І. К., Бурячок, А. А., & Винник, В. О. (1979). (Ред.). *Словник української мови*. В 11 т. Наукова думка, Т. 10].

Bratož, S. (2014). Metaphors in Political Discourse from a Cross-Cultural Perspective. *IJEMS*, 7(1), 3–23.

Chadiuk, O. M. (2005). *Metaphor in the field of modern Ukrainian political communication* [Dissertation PhD (Philol.), Institute for Ukrainian Language; National Academy of Sciences of Ukraine] [in Ukrainian]. [Чадюк, О. М. (2005). *Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації* [Дис. канд. філол. наук, НАН України; Інститут української мови].

Cienki, A. (2008). The Application of Conceptual Metaphor Theory to Political Discourse: Methodological Questions and Some Possible Solutions. In *Political Language and Metaphor*. (Eds.). T. Carver & J. Pikalo (pp. 241–256). Routledge.

Datsyshyn, Kh. P. (2005). *Metaphor in Ukrainian political discourse (based on materials from contemporary periodicals)* [Dissertation Abstract, PhD (Philol.), Ivan Franko National University of Lviv] [in Ukrainian]. [Дацишин, Х. П. (2005). *Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики)* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка].

English Oxford Living Dictionaries. <https://en.oxforddictionaries.com>

Melnyk, S. M., Nazarenko, O. M., & Sikorska, V. Yu. (2023). Linguistic representation of the concept of "war" in modern Ukrainian media discourse. *Philological education and science: transformation and modern development vectors*. (pp. 446–467). Baltija Publishing [in Ukrainian]. [Мельник, С. М., Назаренко, О. М., & Сікорська, В. Ю. (2023). Мовна репрезентація концепту "війна" в сучасному українському медіа-дискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors*. (с. 446–467). Baltija Publishing.

Musolff, A. (2006). Metaphor scenarios in public discourse. *Metaphor and Symbol*, 21(1), 23–38.

Santa, Ana O. (2002). *Brown Tide Rising: Metaphors of Latinos in Contemporary American Public Discourse*. Austin.

Vestermark, I. (2007). *Metaphors in politics. A study of the metaphorical personification of America in political discourse*. Lulea University of

Technology Department of Languages and Culture. <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2007/080/LTU-CUPP-07080-SE.pdf>

Wei, J. M. (2001). The Pragmatics of Metaphor in Taiwanese Politics. *Virtual Missiles Metaphors and Allusions in Taiwanese Political Campaigns*. Lexington Books, 7(2), 21–26.

Zhulavska, O. O. (2011). Actualization of the concept of TERRORISM in modern British newspaper discourse. [Dissertation Abstract, PhD (Philol.), V. N. Karazin Kharkiv National University] [in Ukrainian]. [Жулавська, О. О. (2011). *Актуалізація концепту ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетному дискурсі* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна].

Zinken, J. (2003). Ideological imagination: Intertextual and correlational metaphors in political discourse. *Discourse & Society*, 14, 507–523.

Отримано редакцією журналу / Received: 07.11.23

Прорецензовано / Revised: 22.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Надія КАБАНЦЕВА, канд. філол. наук

ORCID ID: 0000-0002-5566-407X

e-mail: kanadezhda1@gmail.com

Міжнародний гуманітарний університет,
Одеса, Україна

Оксана НАЗАРЕНКО, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-4697-6100

e-mail: nazoks13@gmail.com

Національний університет "Одеська юридична академія",
Одеса, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ СУБСФЕРИ "ПРИРОДНИЙ СВІТ" НА БАЗІ ПОЛІТИЧНИХ МЕТАФОР (УКРАЇНСЬКА ТА АНГЛІЙСЬКА МОВИ)

Розглянуто та проаналізовано концептуальне поле субсфери "Природний світ" на базі метафор у політичному дискурсі в українській та англійській мовах. Вивчено частотність використання політичних метафор у мовах дослідження. Визначено особливі риси субсфери "Природний світ" у метафорах політичного дискурсу в українській та англійській мовах. Проаналізовано лексико-семантичне наповнення концептуального поля субсфери "Природний світ". Досліджено особливості поданого концептуального поля субсфери, його розподіл на концепти, виокремлено конотативні відтінки цієї субсфери на матеріалі

мов дослідження. Висвітлено фрейми тваринного та рослинного світу, де метафори відображають специфіку політичного життя, процедури виборів, способи залучення виборців, характер взаємодії політичних партій та виборців, процеси прийняття законів, реформування і міжнародної взаємодії. Також виокремлено політичні метафори у сфері геології та метеорології, де метафори активно залучаються до політичної риторики, відображаючи загалом політичне життя країни, а також політичні події за кордоном; метафори активно залучаються для позначення елементів політичного життя країни, яке журналісти представляють як мінливе, погано прогнозоване, але водночас динамічне і таке, що розвивається циклічно.

Ключові слова: метафора, політична метафора, політичний дискурс, концептуальне поле, субсфера, природний світ, жива та нежива природа.

Олександр СТРОКАЛЬ, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0002-9229-2711

e-mail: omstrokal@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ВЕРБАЛІЗАТОРИ ЧОРНОГО КОЛЬОРУ В ПОЕТИЧНОМУ МІФІ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО

Вступ. Лексеми на позначення кольорів виступають унікальним мовним матеріалом, у якому відображено колективний досвід людства та етносу. У поетичному тексті такі одиниці є виразниками авторського стилю. Мета – охарактеризувати особливості лінгвальної експлікації чорного кольору та пов'язаних із ним реалій на матеріалі поетичних текстів Олексія Довгого. Завдання – розглянути граматичні, семантико-стилістичні індивідуально-авторські характеристики уживання мовних одиниць на позначення міфологеми чорного кольору та низки образів, асоційованих із нею.

Методи. загальнонаукові (описовий із прийомами аналізу й синтезу, індукції і дедукції, класифікації і систематизації); спеціальні лінгвістичні (концептуальний аналіз, лінвостилістичний та лінгвопоетичний аналіз).

Результати. Наголошено на особливій ролі поетичних текстів у відображенні тим чи іншим автором світоглядних уявлень ліричного героя – представника відповідної етнокультури. Розглядані одиниці-експліканти було згруповано та проаналізовано за низкою граматичних, словотвірних і семантико-стилістичних ознак. У дослідженні зазначено, що низка мовних одиниць – вербалізаторів згаданої міфологеми – використовується митцем для створення як позитивно, так і негативно конотованих образів. З-поміж лексем із виразно позитивною семантикою автор статті виокремлює одиниці, які позначають образи рідної землі та вроду української жінки. Негативно марковані одиниці, як показало дослідження, уживаються митцем для експлікації мотиву смерті, загибелі, наруги чи війни. Також у поетичних контекстах О. Довгого згадані лексеми можуть використовуватися для репрезентації мотиву одвічної боротьби сил добра і зла, представленою в межах одного зображуваного поетом сюжету.

Висновки. Обґрунтовано важливість уживання в поетичному тексті лексем на позначення реалій чорного кольору. Акцентовано на

своєрідній біполярності актуалізованих відповідними колоремами художньо-авторських образів.

Ключові слова: *чорний колір, міфологема, символ, сакральний локус, мовна картина світу, поезія Олексія Довгого.*

Вступ

Поетичний текст виступає особливою формою вербальної презентації тієї чи іншої мистецької ідеї – у ньому в усій можливій повноті розкриваються не лише культурно і національно марковані асоціативно-образні ряди, а й знаходять своє унікальне мовне втілення загальнолюдські світоглядні константи. Сама природа римованих текстів, або текстів ритмізованих, пісенних, зумовлює виняткову організацію словесного матеріалу, яка відзначається більшою, на відміну від прози, лаконічністю, а тому багатшим смисловим і символічним наповненням, високим ступенем їхньої контекстуальної зумовленості тощо.

Починаючи від таких найдавніших форм народнопісенної творчості, як колядки, щедрівки, весільні пісні та інші, людство акумулювало в коротких ритмізованих текстах колективний досвід інтерпретації доквілля, свої вірування і традиції, національну, культурну та часто визначальну для двох попередніх географічну та геологічну інформацію про місце проживання певного етносу.

Загальновідомо, що в дохристиянських віруваннях, зокрема українського народу, світ сприймався як певний сакралізований локус, у якому взаємодіють цілком реальні для тогочасних людей божества та їхні персоніфіковані особливості. Світ природи, речей, погодних явищ мислився живим і активним суб'єктом, який повсякчас взаємодівав із людиною. Таким чином з'являлися найзначніші й найтонші уявлення про параметри існування відповідної спільноти: родові розрізнення у вигляді бінарних опозицій на кшталт свій / чужий, організуючі чинники, що освоюють простір і час, минуле й майбуття певної спільноти тощо (Ясь, 2009), а отже, формувався певний міфологічний світогляд. Принагідно зауважимо, що, на відміну від сучасного розуміння поняття "міфу" як чогось вигаданого, нереального чи казки, комплекс уявлень, оцінок та характеристик світу і його елементів, традиційно асоційований зі вказаним вище терміном,

первісною людиною усвідомлювався як її щоденна реальність у безпосередньому онтологічно-гносеологічному континуумі.

Згодом із появою наук: філософії, релігії, мистецтва та інших у соціуму з'являється можливість критичного осмислення набутих стародавнім суспільством знань та сформованих уявлень. Таким чином, на нашу думку, відбувається реінтерпретація ключових світоглядних констант уже як певних національних цінностей, культурних універсалій чи літературних образів – і на зміну глибині сакрального приходить варіативність символічного. Тобто можна сказати, формується так званий "вторинний міф", протиставлюваний архаїчному або ж традиційному.

Однак, починаючи від первісних уявлень і закінчуючи сьогоденням, ані первинний, ані вторинний міф не здатні існувати поза лінгвальною реальністю. Сформована на основі космологічних уявлень того чи іншого народу концептуальна картина світу вербалізувалася й разом із тим набула здатності поширюватися і передаватися наступним поколінням, формуючи тим самим уже мовну картину світу зі своїми символами, мовними формулами та зворотами.

Із появою писемних текстів та авторства мовна картина світу, яка до того більшою чи меншою мірою, однак загалом виступала певним репрезентантом колективної картини світу певного народу, набуває дедалі більш індивідуалізованих рис та ознак конкретного автора. Митець, можна сказати, творить власний художній хронотоп – авторський світ зі своїми правилами, законами, цінностями – свій "вторинний міф" або "міф авторський".

Водночас з огляду на інтегрованість будь-якого митця в культурний простір певного етносу, творче мовлення його не позбавлене лінгвальних експлікацій картини світу останнього, а тому виступає своєрідним художньо оформленим синтезом колективної та індивідуальної мовних картин світу. Так, творець художнього слова, а надто слова поетичного, переосмислюючи колективний досвід людства, реалії буття та цінності етносу, який він представляє, дошукує найоптимальнішої, найбільш доречної, на його думку, словесної форми, щоби максимально точно й вичерпно донести потенційному читачеві ідею чи настроєвість свого ліричного героя, особливості організації

художнього простору і часу. Дібрана митцем слова форма є тим диференційним лінгвальним маркером індивідуального стилю, який вирізняє його, робить унікальним, створює своєрідний реєстр рецепції осмисленої його ліричним героєм світоглядної парадигми певного народу.

Саме тому **актуальність** дослідження особливостей мовної експлікації індивідуально-авторської картини світу, на нашу думку, важко переоцінити, оскільки унікальний словесний простір авторського міфу репрезентує як узагальнений світоглядний досвід конкретного етносу, так і його оцінку ліричним героєм в контексті тієї культурно-історичної доби, у якій творив митець. Максимально репрезентативними, на нашу думку, тут виступають аксіологічні мовні одиниці, порівняння, алюзії та лексеми-експліканти ключових для ліричного героя понять, які традиційно називають концептами. Особливе місце з-поміж указаних одиниць, вважаємо, займають лексеми на позначення колористичних характеристик об'єктів та явищ, зважаючи на їхній глибокий символізм та давність появи. Як зазначає Т. Семашко, колорема є надзвичайно популярною групою слів для фахівців найрізноманітніших галузей знань, оскільки цей номінативний матеріал сформувався протягом всього історичного розвитку мови і еволюції людства, і є важливим для багатьох сфер людського суспільства (Семашко, 2011, с. 352).

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Як зазначалося вище, лексеми на позначення реалій, пов'язаних із кольором, мають давню історію, а тому тісно вплелися у людське повсякдення, у культуру того чи іншого етносу, стали неодмінним атрибутом фольклорної традиції, коріння якої сягає доби первісного міфу. Саме тому ця група лексем традиційно привертає увагу мовознавців – адже згадані номінації виступають носіями як культурно-історичного спадку певного народу, так і суто художньо-авторської його інтерпретації, яка, проте, завжди тією чи іншою мірою занурена в колективний досвід соціуму.

Саме тому лексеми-номінації кольору аналізувалися в лінгвістичній традиції завжди різноаспектно: їх розглядали і як загалом компоненти художнього тексту, і як вербальні експлікації

символів чи концептів, досліджували механізми називання колірних реалій у мовах різних народів. Із відомих сучасних досліджень, присвячених вивченню колорем, можна назвати студії М. Борейшо (Borejszo, 2010), М. Граф (Graf, 2012), М. Касмірана та О. Ена (Kasmiran et al., 2019), у яких розглядано використання лексем-кольоропозначень у маркетинговому дискурсі та досліджено роль згаданих одиниць як гендерних маркерів авторів текстів.

У поетичній мові Олексія Довгого лексеми-кольоропозначення експлікують один із найважливіших компонентів його авторського міфопростору – надзвичайно активну категорію кольору, яка представлена низкою міфологем як ахроматичних так і хроматичних кольорів (про обґрунтованість поняття "міфологема" див. у Т. Бовсунівська (Бовсунівська, 2010, с. 49). На загал зауважимо, що в більшості випадків використовувані митцем колорема уживаються не стільки з метою власне візуалізації об'єктів чи явищ, хоча згадане також має місце, скільки для створення високо символічних художніх образів, більша частина з яких є архетипними та національно маркованими.

Отже, **об'єктом** дослідження стала мова поезії Олексія Довгого, представлена у чотиритомній збірці віршів. **Предметом** аналізу є розгляд особливостей мовної репрезентації міфологеми *чорного кольору* як однієї зі стрижневих у поетичному міфосвіті автора.

Мета статті – висвітлити особливості уживання поетом мовних одиниць на позначення міфологеми *чорного кольору* та суголосних із нею образів. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: з'ясувати особливості авторського вираження в мові поезій космологічних уявлень ліричного героя Олексія Довгого, визначити роль і функції в цих уявленнях міфологеми чорного кольору, вказати на значущість художнього контексту для семантичної інтерпретації відповідних колорем.

Методи

Загальнонаукові (описовий із прийомами аналізу й синтезу – пошук мовних репрезентантів реалій чорного кольору та побудова на їхній основі світоглядної моделі ліричного героя; індукції і дедукції – висновок про вагому роль реалій, пов'язаних із чорним кольором, у бінарній терапевтично-патогенній світоглядній моделі ліричного героя; класифікації і систематизації –

розподіл і співвіднесення вербалізованих реалій із тим чи іншим авторським міфообразом та розмежування вербалізаторів відповідно до їхніх граматико-семантичних і морфеміко-словотвірних особливостей). Спеціальні лінгвістичні (концептуальний аналіз, лівостилістичний та лінгвопоетичний аналіз – визначення представлених у поезії концептів-образів на зразок ЖІНКИ, ЗЕМЛІ, НЕБА ПТАХА та дослідження стилістико-конотативних особливостей функціонування їхніх вербалізаторів).

Результати

Зацікавлення кольором, його філософське осмислення, перші класифікації та аналіз відповідних мовних одиниць сягають своїм корінням доби античності. Так, перші згадки про кольори, їхній поділ на прості і складні, теорії їхнього походження знаходять своє відображення у працях А. Кротонського, Демокріта, Арістотеля тощо. Мислителі та культурні діячі різних епох аж до сьогодення також не оминули увагою зазначену проблематику, про що свідчать наукові студії Л. да Вінчі, І. Ньютона, Й. фон Гете, А. Шопенгауера та багатьох інших.

У мовознавчій традиції осмислення власне категорії кольору та її лінгвальних одиниць-репрезентантів набуває актуальності, починаючи з ХІХ ст. Як зазначає М. Половинкіна, колористика у лінгвістиці тісно пов'язана з особливостями індивідуального світосприйняття та з поняттям мовної картини світу (Половинкіна, 2015, с. 11), оскільки саме в лексичному складі будь-якої мови формуються основні номінації на позначення актуальних для певного народу цінностей, оцінок, уявлень про космологічні та космогонічні особливості всесвіту, який на якомусь етапі розвитку людини сприймається в дуалістичній площині "своя і чужа земля", проте згодом розширює межі – стає багатограним, поліаспектним і зрештою мультикультурним простором. Певна річ, стрижневими лексемами-інтерпретаторами ключових понять виступають назви предметів та явищ, проте поруч із ними завше в нерозривнім зв'язку перебувають аксіологічні вербальні маркери, оскільки один і той самий предмет може мати різну оцінку, функціонувати в різних умовах і по-різному сприйматися членами одного мовного колективу. Окрім того, будь-який об'єкт дійсності існує не ізольовано від самої дійсності,

ніби певний інваріант – натомість він завше репрезентований, завше реалізується в різних своїх виявах. Відповідно роль лексем-диференціаторів, лексем, які називають чи вказують на ту чи іншу ознаку – об'єктивно фізичну, індивідуально-психологічну чи культурно марковану – є ключовою у розрізненні однотипних реалій.

Саме тому, коли йдеться про мовну картину світу індивіда, часто на перший план виступають одиниці на позначення не тільки і не стільки поняттєвого апарату, скільки на позначення різного штибу оцінок, – особливо в художньому мовленні.

Поет чи прозаїк, пишучи текст, формує певну індивідуально-авторську художню реальність, власний міфологічний простір – своєрідний "авторський міф" зі своїми законами, образною взаємодією та оцінкою зануреного в згадану реальність ліричного героя. Лексеми на позначення тих чи інших атрибутів реалій авторського міфопростору умовно можна розподілити на групи за відомими каналами сприйняття людиною інформації: візуальні, аудіальні, кінестетичні та дигітальні. Частотність уживань, як і кількість одиниць зазначених груп, варіює залежно від мистецького стилю та манери автора, проте ніколи не зводиться цілком до нуля, як і не абсолютизується більшою частиною лексичного матеріалу.

Колоремами, виступаючи одними з основних складників групи візуально зорієнтованих лексем, безперечно, відіграють одну з ключових ролей у формуванні індивідуально-авторської мовної картини світу того чи іншого майстра слова. Не є винятком у цьому плані і поетичні тексти Олексія Довгого: "*Живу у світі кольорів і звуків, / у музиці наструнених пшениць, / серед лунких машинних перестуків, / у царстві див і вічних тасмниць. / Ловлю я подих яблуні на дотик, / там падаю, де жайвір упаде, / і думаю про себе: «Що і хто ти? / Де твій початок і кінець твій де?»*" (Довгий, 2009, Т. 2, с. 204), – пише поет, і в зазначеному контексті ніби пропонує читачеві свою унікальну поетичну симфонію, у якій домінуватимуть вербалізатори на позначення аудіально-візуальних характеристик (*колір, звук, музика*) поруч із кінестетичними (*дотик, падаю, ловлю*) та дигітальними (*думую*).

Досліджуючи тексти поета, представлені у чотиритомному зібранні його творів (див. список л-ри), нами було зафіксовано

активне уживання митцем кольором на позначення міфологеми *чорного* кольору, як одного з основних компонентів авторського міфу Олексія Довгого. З-поміж 254 одиниць на позначення кольорів та явищ, асоційованих із ними, 34 лексеми уживаються поетом для експлікації вказаної міфологеми.

Зібрані мовні одиниці на позначення реалій, пов'язаних із чорним кольором, можна умовно поділити на підгрупи за ознаками, запропонованими М. Половинкіною (Половинкіна, 2015, с. 114). Проте, лексеми-кольоропозначення Олексія Довгого актуалізують лише частину з них:

- частиномовна належність (*чорнявка* – іменник, *чорнявий* – прикметник, *почорніти* – дієслово, *почорнілий* – прикметник дієслівного походження); однак, митець не обмежується зазначеними частинами мови – зокрема, зустрічаємо в нього субстантивованій прикметник (*вороний* у зн. 'кінь'), ступеньований прикметник (*чорніший*), прислівник (*чорно*), порівняльна конструкція (*як галчине крило*);

- вид дієслова (*очорнювати* – недоконаний; *почорнілий* (від "*почорніти*") – доконаний);

- ступінь деривації (*чорний* – *чорнявий* – *чорнявка*);

- ступінь порівняння (*чорний* – *чорніший*);

- лексична варіативність (*вороний*, *темний*, *як галчине крило*);

- складність будови (*чорний* – проста лексема, *чорнородий* – складна);

- наявність неколірного компонента (*чорнокрилля*, *чорнохрестий*) – маємо переважно прикметниково-іменникові конструкції, рідше – прикметниково-дієслівні за посередництва іменників (*чорноробство*);

- належність до ядра/периферії (*чорний* – ядерна одиниця, *вороний* – відтінкова);

- типовість/атиповість (*чорний* – типова лексема, *пружночорний* – атипова);

- одноколірність / багатоколірність (*чорний* – один колір; *чорно-срібний* – два);

- різнокореневість (*чорний*, *вороний*) – зауважимо, що більшість кольором зазначеного типу представлено в мові поета спільнокореневими зі словом "чорний" похідними.

З огляду на індивідуально-авторські словотвірні та семантичні особливості, вважаємо за доцільне розширити перелік вказаних вище підгруп, урахувавши додаткові ознаки, запропоновані М. Половинкіною для розгляду лексем-експлікантів червоного кольору [Половинкіна, 2015, с. 47]:

– повнота вияву колірної ознаки (*чорний* – повний вияв, *чорнющо-чорний* – надмірний);

– прозорість колірної мотивації (*вороний* – прозора мотивація, оскільки можемо говорити про асоціативний зв'язок із мастю тварини, натомість "*чорний*" – непрозора, умовна);

– експліцитність/імпліцитність (*чорний* – експліцитна одиниця, *вороний* – імпліцитна).

Отже, з огляду на словотвірні особливості згаданих вище вербалізаторів *чорного* кольору в поетичній мові О. Довгого, можемо зробити висновок про те, що більшість слів, уживаних митцем на позначення реалій, пов'язаних із цим кольором, мають спільний корінь **-чорн-**. Окрім того, відповідні похідні мають у своєму складі словотвірні афіксальні морфи та основи інших слів. Остання особливість надзвичайно виразно представлена в аналізованих колоремах, що, на нашу думку, відображає індивідуальний стиль митця, який прагне у доволі обмеженому римою, ритмікою та структурою поетичному тексті передати максимально виразно і повно усю багатогранність смислів того чи іншого образу або ж ідеї. І саме композитні складні і складені одиниці, маючи у своєму складі кілька основ, здатні привнести в текст кілька асоціативних семантичних полів, пов'язаних не з одним словом, а з кількома, що, вважаємо, потужно збагачує образну систему тексту, увиразнюючи таким чином індивідуально-авторську мовну картину світу.

У світовій культурі, традиціях, віруваннях та обрядах чорний колір виступає переважно як символ негативних сил, печальних подій, темноти смерті, невігластва, відчаю, горя, бажання, скорботи і зла, найнижчих рівнів світобудови й зловісних передбачень (Трессідер, 1999, с. 410). У міфосвіті Олексія Довгого лексеми на позначення реалій чорного кольору також беруть участь у створенні різного ґатунку негативно конотованих образів і мотивів, проте поруч із ними представлені й позитивно

марковані реалії художньо-поетичного світу автора. Можемо стверджувати, що в індивідуально-авторській мовній картині світу згадані колоремами експлікують (за кількістю репрезентантів у бік спадання) деструктивні образи, позитивно чи нейтрально-позитивно оцінені реалії дійсності, а також поодинокі використовуються митцем для покращення візуального сприйняття читачем зображуваних об'єктів чи атмосфери довкілля.

Як зазначають дослідники, у міфології чорний колір безроздільно належить силам зла: слов'янському Чорнобогу і Марі, іншим чорним демонічним і хтонічним (підземним) лихим силам і злим духам, господареві пекла, який часто зображається чорним цапом (Коцур та ін., 2015, с. 870). Схожі мотиви простежуємо і в поетичних контекстах О. Довгого – зокрема в поезії **"Чорнокрилля в чорних ріллях..."** (Довгий, 2009, Т. 2, с. 67), епіграфом до якої обрано поетичний рядок Павла Тичини: *"Чорнокрилля на голуби й сонце..."*, автором уживаються такі лексеми, як *"чорнокрилля"*, *"чорний"*, *"чорнохрестий"* та їхні форми, які в художньому контексті, експлікуючи елементи, пов'язані з орнітологічними реаліями, актуалізують образ чорного птаха, порівняймо: *"Чорнокрилля в чорних ріллях. / Чорнохрестий степ охрип. / Сотні років чорнокриллю. / Сотні років чорний скрип..."* (Довгий, 2009, Т. 2, с. 67). Останній, у свою чергу, в різних культурах має свою унікальну реалізацію – *чорний лебідь* у дохристиянській традиції, який виступав міфічною еманациєю Чорнобога – бога зла, ночі, ворога Вирію, людей і світла, заступника всіх злих сил і володаря підземного мертвого царства (пекла), який постійно воював з Білобогом (Жайворонок, 2006, с. 642); *чорний дрізд* у християнстві як символ спокуси (Трессидер, 1999, с. 410) і гріхопадіння, або ж часто і *чорний ворон* – персонаж у світовій традиції з глибокою міфологічною семантикою. У згаданому поетичному тексті лексеми-конкретизатора образу не представлено, що дає змогу читачеві певним чином дофантазувати, добудувати запропоновану митцем картину, з огляду на фольклорно-символічну традицію, до якої він, читач, має стосунок, як представник того чи іншого етносу. Зауважимо, однак, на тому, що в аналізованих рядках маємо прикметниково-іменникову сполуку – виразника

акустичних характеристик, імовірно, властивих зображуваному птахові (*чорний скрип*). Асоційований зі вказаним образом акустичний ряд за звуковою подібністю може нагадувати крик ворона, як і актуалізовані в подальшому контексті різні його атрибути: *чорних крил, вицвілих очей, гострих пазурів, голоду і крові*, читаємо: "**Очі вицвілі – аж холод. / Гострий пазур – аж веде. / Чорнокрилля корчить голод. / Чорнокрилля крові жде**" (Довгий, 2009, Т. 2, с. 67). Отже, як трупний птах чорного кольору з лиховісним криком ворон є хтонічним і демонічним, пов'язаним із царством мертвих і зі смертю, з кривавою битвою (особливо розвинений мотив викльовування ним очей у жертв (тут, пор. "*вицвілі очі*")), який, постаючи вісником зла, порпається в землі. Як птах він також асоціюється і з небом, що дозволяє йому виконувати функції посередника між небом і землею (Токарев, 1991, с. 245). У розгляданій поезії так званий "вертикальний контекст", який об'єднує епіграф і перший рядок тексту, у яких наявні лексичні репрезентанти образів *сонця і землі*, вважаємо, сприяє посиленню зазначеного мотиву:

*"Чорнокрилля на голуби й сонце...
П. Тичина*

Чорнокрилля в чорних ріллях..."
(Довгий, 2009, Т. 2, с. 67).

Негативно конотований образ *ворона* та пов'язані з ним деструктивні процеси знаходять своє вербальне втілення і в низці інших поетичних текстів О. Довгого. Так, у поезії "**На чорну ниву чорні ворони...**" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 186) прості лексеми "*чорний*", "*чорно*", виступаючи атрибутами образів птаха і неба, допомагають митцеві підкреслити велику кількість птахів-провісників смерті та вказати на всеохопність, а тому і трагізм зображуваних подій (*На чорну ниву чорні ворони, / Аж чорно в небі і під ним. / Півсонця в чорноріль заорано / Залізним плугом вороним...* (Довгий, 2009, Т. 3, с. 186)) – як бачимо, міфологічний мотив птаха, який з'їдає сонце, віщуючи лихо, тут також має місце.

Складні індивідуально-авторські оказіоналізми "чорноріль" і "чорнорать" в аналізованому поетичному контексті виступають художньо унікальними синонімами лексеми "ворон", які водночас вказують як на птахів у горішньому ярусі тривимірної структури авторського всесвіту – "чорноріль" ("Півсонця в чорноріль заорано...") (Довгий, 2009, Т. 3, с. 186), – так і на їхній зв'язок із нижнім ярусом, оскільки іменниковий корінь – **ріл'**- поруч із безособовою дієслівною формою "заорано" формує у реципієнта стійке уявлення про образ чорного ґрунту, який часто є символом потойбічного світу. Таким чином у згаданому реченні маємо художньо-образний зв'язок двох ярусів – горішнього (небесного – "півсонця") та підземного ("чорноріль", "заорано").

Неолексема "чорнорать", ужита поруч із композитом на позначення особливостей рельєфу "луги-доли", вважаємо, називає тих самих птахів (воронів), проте вже на середньому ярусі, ярусі землі, людей і життя, додатковим підтвердженням чого є актуалізація лексемами "тілами", "голими" і "хіть" мотиву тілесності як відомого атрибута образу світу земних насолод, порівняймо: "А чорнорать лугами-долами / Вайлує хижу перехить. / А ми на ній тілами голими / У дику переходим хіть" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 186).

Подальший аналіз одиниць, які містять у собі семантичну вказівку на чорний колір, показує, що негативно забарвлені художні образи, асоційовані зі смертю чи загибеллю, не обмежуються в авторському міфосвіті виключно реаліями та атрибутами, пов'язаними з мотивом чорного птаха. Так, прикметники "темний" (у зн. 'кольором близький до чорного') (Білодід та ін., 1979, с. 67), "чорний", "чорніший", "почорнілий", виступаючи назвами відповідних характеристик об'єктів реального світу, допомагають митцеві передати низку деструктивних процесів на всіх рівнях його міфопростору. Зокрема, лексема "темний", ужита поруч із іменником "яма" та порівняльною конструкцією "як тюрма", експлікує в рядках "Я мертвий був. Я знав – мене нема. / Лечу у яму, темну, як тюрма..." (Довгий, 2009, Т. 1, с. 49) образ могили та мотив потойбічного світу мертвих, світу нижнього ярусу, де людина вже не здатна почуватися і діяти так, як серед живих, чим і зумовлене використан-

ня автором означеної порівняльної конструкції. На протипагу розгляданому контексту, у якому мотив смерті має більш індивідуалізований характер, у поетичних текстах автора зустрічаємо його поширення на всі рівні художнього світу, де він набуває відтінку катастрофічності – загибелі етносу чи навіть людства. Як бачимо, лексеми "чорний" ("*Земля моя чорна від крові...*" (Довгий, 2009, Т. 1, с. 132)) та "чорніший" ("*І сонце чорніше ночі, / І світ увесь кровоточить...*" (Довгий, 2009, Т. 2, с. 110)) називають ознаки стрижневих об'єктів земного (земля) та небесного (сонце) локусів, тобто двох інших рівнів характеризованого художнього міфосвіту. Зауважимо, що межі поширення можливих деструктивних процесів, на думку ліричного героя Олексія Довгого, не вичерпуються виключно трирівневою структурою його авторського простору – вони можуть охоплювати увесь мислимий художній всесвіт, увесь хронотоп, – порівняймо ужиту в контексті прикметниково-іменникову словосполуку "пochорнілий Всесвіт": "*Перетужено Всесвіт гуде, / Почорнілий від крові і стоми. / І принижена мати іде / Від свого до ворожого дому...*" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 192).

Однак, як свідчить попередній аналіз, лексеми-номінації реалій чорного кольору уживаються автором не лише для репрезентації деструктивних процесів, патогенного локусу і відповідного душевного стану ліричного героя – часто навіть у межах одного контексту митець змінює якість створюваного ним міфологічного простору – від наснаженого негативними образами-символами до сповненого життєрадісним духом відродження, бо ж, як говорить поет: "*Між чорним й білим вічна боротьба. / В цій боротьбі – історії судьба. / Та не було в цій битві переможців, / Хоч за добою йшла нова доба*" (Довгий, 2009, Т. 1, с. 42). Прикладом зазначеного мотиву може бути вірш "Райдужне" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 259), у якому в першій частині тексту, завдяки використанню номінацій "круки", "скрипить" та "чорно", пов'язаних між собою асоціативно, у парадигмі візуально-акустичної рецепції експлікованих образів автор створює мотив загрози загибелі, читаємо: "*Назлітались круки. / Чорно день скрипить. / Степ розкинув руки: / «Пить!»...*" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 259). Подальший контекст розкриває перед читачем ра-

зючу зміну зображуваних подій – "Сполохи. Удари. / Блиснуло мечем. / Заридали хмари: / «Потечем...» / Мов святе причастя – / **Райдуга** на луг. / **Засміявсь** од щастя / Плуг" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 259). На противагу попереднім номінаціям ворона як символу смерті, чорного кольору та скрипіння пташиного голосу як незмінних його атрибутів, тут простежуємо використання митцем контекстуально антонімічних лексем "райдуга" (круки / чорно), "засміявсь" (скрипить), "потечем" (пить). На відміну від попереднього контексту, змінюється активний суб'єкт – образ асоційованого зі смертю *птаха* змінює образ *райдуги*, яка традиційно пов'язується з весною чи літом, відродженням і життям. Як зазначають дослідники, у деяких народів є вірування в те, що райдуга – це райська дуга, по якій можна знайти шлях у країну праведників. Словаки називали її "божим престолом", болгари – чарівним поясом Пресвятої Діви (Коцур та ін., 2015, с. 679). Наявність асоційованого з райдугою візуального компонента – семи відтінків хроматичних кольорів – дозволяє розширити семантичне поле протиставлюваних образів *райдуги* і *круків* на колористичний рівень, де другим елементом своєрідної антиномії є ахроматичний чорний колір.

У низці поетичних контекстів Олексія Довгого номінації на позначення чорного кольору уживаються з метою доповнити індивідуально-авторський міфопростір позитивно маркованими образами-символами, одним із яких виступає образ *чорної землі*, Землі-матері, землі-годувальниці. Таке поєднання не є випадковим – як зазначає Дж. Трессідер, у Стародавньому Єгипті та деяких інших культурах чорний колір відзначався більшим позитивним символізмом і часто сприймався, як колір землі і дощових хмар, символізував темінь материнського лона та був кольором давньоєгипетського бога урожаю Міна (Трессідер, 1999, с. 411).

Яскравим прикладом реалізації означеної авторської інтенції вважаємо вірш "А все ж ізвідти почалось..." (Довгий, 2009, Т. 2, с. 182), де ад'єктивна лексема "*чорнющий*", яка містить у своєму складі суфікс **-ущ-** зі словотвірним значенням згубності / аугментивності, у мовно-художньому контексті підкреслює поетичний вияв образу землі як матері-годувальниці,

який, у свою чергу, посилює експлікацію мотивів родючості, життя, росту як незмінних атрибутів сакрального для ліричного героя терапевтичного локусу рідної землі, порівняймо: "А все ж від тих **чорнющих** нив, / Де з **сонця** усмішка і слово. / Де все на зерно і полу / Хтось так премудро розділив" (Довгий, 2009, Т. 2, с. 182). У зазначеному контексті прикметниково-іменникова сполука "**чорнючі ниви**", яка посилює інтенсифікацію вияву образу придатного до засіву чорного ґрунту, уживана поруч із іменниковою конструкцією-метафорою "**сонця усмішка**" допомагає авторові передати мотив родючості землі. Лексема "**сонце**" виконує тут уточнювально-увирознювальну функцію, оскільки називає один із елементів світобудови, без якого у віруваннях більшості народів життя стає неможливим. Як зазначає В. Жайворонок, з давніх часів людство розуміло, що сонце є головним рушієм і джерелом життя на землі, оскільки воно дає тепло і світло, а без нього приходять на землю ніч і зима, за ними ж – смерть (Жайворонок, 2006, с. 564). Посилює позитивну конотативність аналізованого образу також іменникова лексема "**усмішка**", а тому вказана вище метафора певним чином доповнює мотив родючого ґрунту і таким чином бере участь у вербалізації міфологічного сюжету зародження життя у згаданому тексті.

Поруч із образом родючої землі у поетичних текстах О. Довгого використовувані лексеми-номінації реалій, пов'язаних із чорним кольором, беруть участь у репрезентації образів людей за їхніми зовнішніми характеристиками – переважно кольором волосся чи брів. Так, складні і прості прикметниково-іменникові одиниці, поєднуючись із іменниковими лексемами (пор. "**чорнооке дівча**", "**чорноброва Русь**" та "**чорнявка**"), допомагають поетові відтворити красу української жінки, тим самим актуалізуючи в авторському міфопросторі відповідний архетип з усіма притаманними йому атрибутами.

Особливо промовисто згаданий художній образ представлено в поезії "**Другові**" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 411), у якій автор розгортає перед читачем, з одного боку, внутрішній світ завороженого жіночою красою ліричного героя, а з іншого – створює цілком сакралізований для ліричного героя локус, який символізує його віковий перехід, своєрідну ініціацію – завершення

періоду дитинства та початок юності, читаємо: "*За Моргуличами в лісі / ми тили джерельну воду. / За Моргуличами в лісі – / липи коло джерела. / Там зустріли ми чорнявку / ще небаченої вроди, / за Моргуличами в лісі, / там, де папороть цвіла...*" (Довгий, 2009, Т. 3, с. 411). Як бачимо, лексема "чорнявка", ужита поруч із прикметниково-іменниковою словосполучкою "небаченої вроди" не просто виступає своєрідним візуалізатором зовнішніх рис жінки – прикметник "небачена" дозволяє митцеві надати цьому образу певних надприродних атрибутів, деякої "божественної неповторності", тим самим сакралізуючи й самий образ жінки – передусім, через можливу асоціацію з Великою Матір'ю чи загалом світовим жіночим началом. Безперечно, значну роль відіграють у цьому також контекстуально вжиті іменникові лексеми "ліс", "вода", "джерело". Як зазначає Дж. Трессідер, у європейському фольклорі ліс виступає місцем таємниць, випробувань чи посвяти, а лісова сирість, землистість, подібна до лона темнота пов'язувалися в стародавньому світі із жіночим началом (Трессідер, 1999, с. 193); вода ж, як і джерело, за словами дослідника, є віддавна універсальними символами первісних вод, звідки виникло життя, та жіночої потенції (Трессідер, 1999, с. 43).

Теза, висловлена Дж. Трессідером, про те, що для друїдів ліс виступав жіночим партнером сонця, вважаємо, може мати сенс і в аналізованому контексті, принаймні, якщо вести мову про вербалізацію мотиву зв'язку образів жінки / дівчини та сонця (пор.: "*Ясне сонечко світилось / до її сяйного личка, / срібним дзвоником котились / запаши її слова*") (Довгий, 2009, Т. 3, с. 411), посиленого уведенням лексеми-атрибута частини тіла жінки "*сяйне (личко)*".

Дискусія і висновки

З огляду на проаналізований мовний матеріал, можемо стверджувати, що використовувані Олексієм Довгим лексеми на позначення чорного кольору допомагають митцеві вводити в поетичний текст, а власне в індивідуально-авторський міфопростір, низку позитивно і негативно конотованих образів. Так, поет, уживаючи переважно ад'єктивні одиниці, майстерно актуалізує в тому чи іншому художньому контексті національно

марковані образи, пов'язані з рідною землею та красою української жінки (напр., *чорнявка*, *чорноброва Русь* і *чорнющі ниви*). Значно меншою мірою вказані лексеми експлікують у художньому контексті чоловічі зовнішні риси (маємо одиничні випадки уживання, напр.: "*чорнявий хлопець*"). Проте в авторському міфопросторі аналізовані колорема поруч із образами жінки-матері, матері-землі та мотивом родючості уживаються митцем і для створення низки виразно деструктивних реалій, часто маркерів певного патогенного локусу – смерті, війни, кровопролиття та хтонічного образу ворона. Що стосується останнього, то нами також було зафіксовано такі синонімічні композиції, як "*чорноріль*" і "*чорнорать*", уживані поетом замість передбачуваної лексеми "*ворон*".

Зважаючи на глибокий символізм образів, асоційованих із тим чи іншим кольором як у світовій, так і в українській культурній традиції, вважаємо доцільним провести зіставне та порівняльне дослідження особливостей уживання в поетичній мові О. Довгого колорем, пов'язаних із червоним та білим кольорами, що дозволить з'ясувати ступінь лінгвальної актуалізації в поетичній мові митця як традиційних, так й індивідуально-авторських мотивів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Білодід, І., Бурячок, А., & Гнатюк Г. (Ред.). (1979). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 10. Т-Ф. Наукова думка.

Бовсунівська, Т. (2010). Міфологема як резистентний складник літератури. *Дивослово*, 8, 49–52.

Borejszo, M. (2010). Nazwy kolorów w leksyce odzieżowej (na materiale Słownika ubiorów Ireny Turnau). *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. XVI (XXXVI), 31–41.

Graf, M. (2012). Konotacyjne i asocjacyjne właściwości określęń identyfikujących barwy (na przykładzie nazw barw ściennych). *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*, 19(39), 1, 119–130.

Жайворонок, В. (2006). *Знаки української етнокультури*. *Словник-довідник*. Довіра.

Kasmiran, M., & Ena, O. (2019). Gender representation in men's and women's fashion magazine. *Journal of English language teaching and linguistics*, 4(1), 35–45.

Коцур, В., Потапенко, О., & Куйбіда, В. (Ред.). (2015). *Енциклопедичний словник символів культури України*. ФОП Гавришенко В. М.

Половинкіна, М. І. (2015). *Семантика та прагматика кольороназв у польському поетичному дискурсі (кінець ХІХ – перша половина ХХ століття)* [Неопубл. кандидатська дисертація]. Національна академія наук України. Інститут мовознавства.

Семашко, Т. (2011). Проблема визначення статусу кольоропозначень як лінгвістичних одиниць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*, 7, 352–356.

Токарев, С. (Ред.). (1991). *Мифы народов мира*: [в 2 т.]. Т. 1. Советская энциклопедия.

Трессидер, Дж. (1999). *Словарь символов*. Гранд : ФАИР-Пресс.

Ясь, О. (2009). *Міф історичний. Енциклопедія історії України*. У 10 т. Т. 6. Наукова думка. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_a11&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Mif_istorychny

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Довгий, О. (2009). *Доторки блискавки. Вибрані твори*. У 4 т. Т. 1. Укр. Письменник.

Довгий, О. (2009). *Дихання вічності. Восьмивірші. Вибрані твори*. У 4 т. Т. 2. Укр. Письменник.

Довгий, О. (2009). *Дереворити. Вибрані твори*. У 4 т. Т. 3. Укр. Письменник.

REFERENCES

Bilodid, I., Buriachok, A., & Hnatiuk, H. (Eds.). (1979). *Dictionary of the Ukrainian language*. In 11 vol. Vol. 10. T–F. Naukova dumka [in Ukrainian].

Bovsunivska, T. (2010). Mythology as a resistant component of literature. *Dyvoslovo*, 8, 49–52 [in Ukrainian].

Borejszo, M. (2010). Designations of Colours in Clothing Lexis (on the basis of Słownik ubiorów ("The Dictionary of Clothing") by Irena Turnau. *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. XVI (XXXVI), 31–41 [in Polish].

Graf, M. (2012). Connotational and associational properties and implications of definitions that define colours (with the case example of

wall interior paints). *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. 19(39), 1. 119–130 [in Polish].

Zhaivoronok, V. (2006). *Signs of Ukrainian Ethnoculture: Dictionary Directory*. Dovira [in Ukrainian].

Kasmiran, M., & Ena, O. (2019). Gender representation in men's and women's fashion magazine. *Journal of English language teaching and linguistics*, 4(1), 35–45.

Kotsur, V., Potapenko, O., & Kuibida V. (Eds.). (2015). *Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine*. FOP Havryshenko V. M. [in Ukrainian].

Polovynkina, M.I. (2015). *Semantics and pragmatics of color names in Polish poetic discourse (end of the 19th – first half of the 20th century)* [Unpublished candidate's dissertation]. O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Semashko, T. (2011). The problem of determining the status of color markings as linguistic units. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*, 7, 352–356 [in Ukrainian].

Tokarev, S. (Ed.). (1988). *Myths of the world*. In 2 vol. Vol. 2. Sovetskaja Jenciklopedija [in Russian].

Tressider, Dzh. (1999). *Dictionary of symbols* [in Russian].

Yas, O. (2009). The historical myth. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: [in 10 vol.]. Vol. 6. Naukova dumka [in Ukrainian]. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Mif_istorychny

SOURCES

Dovhyi, O. (2009). *The touches of lightning. Selected works*. In 4 vol. Vol. 1. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].

Dovhyi, O. (2009). *The breath of eternity. Octopus. Selected works*. In 4 vol. Vol. 2. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].

Dovhyi, O. (2009). *Derevoryty. Selected works*. In 4 vol. Vol. 3. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 21.04.23

Прорецензовано / Revised: 04.05.23

Схвалено до друку / Accepted: 08.05.23

Oleksandr STROKAL, PhD (Philol.), Assist.
ORCID ID: 0000-0002-9229-2711
e-mail: omstrokal@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

THE LANGUAGE MEANS OF EXPRESSION OF BLACK COLOR IN OLEKSII DOVHIY'S POETIC MYTH

Background. *Lexemes for the designation of colors act as a unique language material that reflects the collective experience of humanity and ethnicity. In a poetic text, such units are expressions of the author's style. Purpose: to characterize the peculiarities of language expression of realities related to the color black in Oleksii Dovhiy's poetic myth. Taking into account the nature of the use of linguistic units in the poet's contexts, the author of the article considers the realities associated with the color black as components of the mythologeme of the color black. The task: to consider the grammatical, semantic, stylistic, individual-author's characteristics of using the language units denoting the realities associated with the described mythologeme.*

Methods. *general scientific methods (descriptive with analysis and synthesis, induction and deduction, classification and systematization); special linguistic methods (conceptual analysis, lingual and poetic analysis).*

Results. *the conducted research showed that the poet uses nominations to denote black realities in order to actualize a number of author's images and motifs related to the native land, the beauty of the Ukrainian woman and destructive realities. Language units, which denote the color black, act as markers of the pathogenic locus – death, war, bloodshed and the chthonic image of the crow.*

Conclusions. *the author made a number of theoretical generalizations about the role of linguistic means in the process of representing the poet's creative idea, features of the worldview of his lyrical hero. The author of the article considers the phenomenon of the poetic text as a special verbal rhythmic form, which acts as an expression of the most ancient human ideas about the world. The relevance of the study lies in the fact that the study of the peculiarities of the language expression of the mythologeme of the color black in Oleksii Dovhiy's poetry will allow us to draw a conclusion about the character of the modern individual-author's representation of Ukrainians worldview.*

The article emphasizes the special function of linguistic units that denote the realities associated with the color black in Oleksii Dovhiy's poetic texts.

The analyzed units were grouped according to their grammatical characteristics, structure and semantics. The researcher emphasizes the active use of structurally complex units that have several roots. Such lexemes, in his opinion, allow the poet to introduce several associative semantic fields into the text, connected not with one word, but with several, which powerfully enriches the figurative system of the text and reveals the individual author's linguistic worldview.

Keywords: *black color, mythologema, symbol, sacral locus, linguistic worldview, Oleksii Dovhiy's poetry.*

Vitalii TURENKO, DSc (Philos.), Senior Researcher
ORCID ID: 0000-0003-0572-9119
e-mail: vitali_turenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

SAPPHO BETWEEN FRIENDS AND ENEMIES: SPECIFICS OF VIEW ON HUMAN RELATIONSHIPS

The article explores the dynamics of friendship and enmity within the framework of the legacy of the early Greek poetess Sappho. It establishes that, akin to other poets of the archaic era, she adhered to the principle of reciprocating friendship with friendship and enmity with enmity. Nevertheless, it is revealed that certain hostile connotations and fragments are not solely explained by a personal factor, such as the betrayal experienced in the Sappho fiasco, but also by the political power struggle on the island of Lesbos. The poetess distinctly opposed the tyranny that emerged post the aristocratic rule of her relatives, leading to sharp criticism of girls aligning with her political adversaries, which extended to matters of religious services. Her enmity is portrayed as more than mere "blind hatred"; rather, it embodies a nuanced sentiment intertwined with political, religious, and social beliefs. Betraying someone in her eyes equated to betraying oneself. The analysis unveils that in her poems, Sappho contemplated friendship on two planes: interpersonal and between gods and people. Relations with the gods, particularly Aphrodite and Artemis, exhibited a patronizing nature, offering assistance to the poet in various life situations. The argument is substantiated that the elucidation of friendly relations with girls is ambivalent, encompassing not only a friendly and intimate nature but also implicit ritual and social connotations.

Keywords: *Sappho, early Greek poetry, friendship, enmity, archaic literature, φίλια, ἐχθρός.*

The fragments of Sappho, the earliest known poetess of Western culture, have consistently commanded attention. Not only do her lyrics serve as crucial material for classical philologists and literary critics, but they also hold significance for cultural studies and philosophers. This is attributed to the richness of meanings and

sentiments embedded in her poetry, which has not diminished over the centuries but instead serves as an enduring wellspring of inspiration for succeeding generations of humanity.

To delve into the distinctive features of Sappho's style, her creative legacy is characterized by the following:

1. Lyricism and emotionality: Sappho is renowned for her profound lyricism. Her poems brim with intense emotions such as love, passion, joy, and sadness. She articulates her sentiments with remarkable frankness and sincerity;

2. Fragmentation: many of Sappho's works have reached us only in fragmentary form. This imparts a particular effect of mystery and incompleteness to her poetry, enhancing its intimate and personal nature;

3. Use of verse and meter: Sappho frequently employed intricate poetic forms, including the sapphic stanza, which bears her name. Comprising four lines, with the first three containing eleven syllables and the fourth having five, this structure contributes to a distinct musicality in her poems;

4. Themes of love and friendship: the primary motifs in Sappho's oeuvre revolve around love and friendship, often interwoven. Her exploration of female love and intimate relationships deviates from the conventional themes of her time;

5. Focus on the female experience: Sappho stands as one of the earliest renowned poets whose work centers on the female experience. She presents readers with a perspective of the world through the prism of women's feelings and relationships, rendering her work distinctive within the context of ancient Greek literature.

The scientific contributions of foreign researchers such as A. Aloni, E. Benveniste, D. Campbell, J. Dietrich, F. Ferrari, B. Gentili, D. Konstan, D.E. Murr, H. Parker, W. Smith, M. Williamson, and others have served as the foundation for our study. However, their discussions on the topic of enmity and its connection to friendship are relatively brief. Consequently, our article aims to delve into the intricacies of friendship and enmity within Sappho's body of work.

It's worth noting that alongside the works of Sappho (Sappho 1982, 2014), which serve as the focal point of this article, the contributions of other archaic poets such as Hesiod (Hesiod 2018), Pindar (Pindar 1997a,b), and Theognis (Theognis 1999) were also

instrumental. By considering their epic and lyrical compositions, we aim to provide insight into the broader cultural and socio-political context of ancient Greece during that era.

As we embark on this exploration, particular attention is directed towards the fifth fragment from the lyrical fragments of the early Greek poetess:

<p>Κύπρι καὶ Νηρηίδες ἀβλάβη[ν μοι τὸν κασίγνητον δ[ό]τε τυῖδ' ἴκεσθα[ι κῶσσα Ϝ]οι θύμῳ κε θέλη γένεσθαι πάντα τελέσθην, ᾧσσα δὲ πρ]όσθ' ἄμβροτε πάντα λύσα[ι καὶ φίλοις]ι φοῖσι χάραν γένεσθαι κώνιαν ἔ]χθορῖσι, γένοιτο δ' ἄμμῖ πῆμ' ἔτι μ]ηδ' εἷς;</p>	<p>O divine sea-daughters of Nereus, let my brother return here unharmed and let whatever his heart desires be fulfilled. And may he undo all past mistakes and so become a joy to friends, a sorrow to enemies – may none ever trouble us.</p>
--	--

H. Parker underscores J. Lidov's persuasive dismissal of the assumption that the poem (or fragment 15) by Sappho has any connection to the well-known story of her brother Charaxus' affection for Rhodopis, later mysteriously named Doricha. Lidov traces this tale back to Old Comedy, much like many other aspects in Sappho's works. The focus shifts decidedly to the theme of "timē" (reputation) throughout (Parker, 2005, p. 14).

In this context, M. Williamson aptly notes that in another poem (5), Sappho expresses concern for family honor, possibly referencing her brother Charaxus. She prays for his redemption from past mistakes and sets forth a model of behavior recognizable to any aristocrat from Homer onward: to be a source of joy to friends and a bulwark to enemies. Williamson highlights the public nature of this aspiration, not unique to Sappho, as indicated by references to citizens later in the poem, albeit in a context too damaged for precise interpretation. The fact that the poem was composed for performance further reinforces its communal nature (Williamson, 1995, p. 86).

Consequently, in early Greek literature, especially in the works of poets like Sappho, the exploration of friendship, as exemplified in the relationship with a brother, was often characterized by a profound emotional connection and a sense of intimacy. Friendship in early Greek lyrics transcended mere companionship, embodying a

deep emotional attachment, loyalty, and mutual support. The Greek term "φιλία" is frequently associated with this notion of friendship, encapsulating sentiments of affection, goodwill, and camaraderie.

It's crucial to acknowledge that ancient Greek society held distinct cultural norms and attitudes toward relationships compared to contemporary societies. Expressions of friendship in Greek lyrics often intertwined with notions of love and desire, with fluid boundaries between the two. Moreover, these poetic expressions of friendship were typically centered around a privileged class, potentially not reflecting the experiences of individuals from different social strata. Overall, the exploration of friendship in early Greek lyrics unveils a rich emotional landscape characterized by profound connections and a celebration of the bonds between individuals.

The term "Φιλία" – as evident from the preceding passage – primarily denotes affection, attachment, and friendship. Φιλία stands in opposition to μῖσος, meaning hatred. Like ἔρως (love), φιλία is spontaneous and natural. However, unlike the former, φιλία is a disposition born of an inner impulse, an emotional affection, and a sense of closeness and community. The intimacy and openness of the feeling of φιλία are also reflected in the associated word φίλημα, meaning a kiss. This togetherness holds intrinsic value and is self-sufficient. The term φιλία encompasses relationships based on strong affection, such as family or love relationships, as well as ordinary acquaintances and relationships founded on profit.

Furthermore, it has been used to describe relationships of mutual benefit and trust that create specific obligations, such as alliances formed for political reasons, and even sublime spiritual connections. In a broader sense, the term could denote a relationship of community or correlation, whether in space or activity (Turenko, 2014, p. 49).

When discussing enmity in archaic Greece, it becomes evident that the concept of enemies and the understanding of enmity held considerable importance in the political and sociocultural life of the Greeks. During this period, the Greek world was fragmented into various city-states (polis), each asserting its independence with

distinct governments, laws, and customs. Several factors played pivotal roles in shaping the perception of the enemy:

1. External threats from other poleis: the rivalry among different city-states (poleis) often led to the perception of one another as enemies. Competing interests and territorial disputes fueled animosity between these independent entities.

2. Threats from external enemies: beyond inter-polis conflicts, external threats from neighboring regions or civilizations contributed to the formation of enemies. Defense against external aggression was a unifying factor for the Greeks.

3. Xenophobia: xenophobia, or a dislike of outsiders, was a significant influence on relationships with external enemies. The Greeks, considering their culture exceptional, viewed other peoples as adversaries or "barbarians". This sentiment permeated Greek literature, philosophy, and art during that era.

4. Mythological aspect: mythology played a crucial role in shaping the understanding of enemies. For instance, the Persian Wars were often associated with heroic deeds, exemplified in the Battle of Thermopylae, where the Spartans, despite their tragic demise, were revered as heroes. Mythological narratives contributed to the glorification or demonization of certain groups, influencing the perception of enmity.

In summary, the dynamics of enmity in archaic Greece were multifaceted, encompassing political, territorial, cultural, and mythological dimensions. These factors collectively shaped the intricate web of relationships between city-states and their understanding of internal and external adversaries.

The society of archaic Greece was marked by pervasive conflict and the constant struggle for survival, shaping their perception of enemies. The understanding of enemies played a pivotal role in influencing the formation of Greek identity and self-awareness.

In the ancient Greek language, there existed a comprehensive set, a sort of "dictionary", of lexemes pertaining to the concept of "enemy". An intriguing feature of this lexicon is that several words referred to the enemy only in the plural form, as "enemies". Examples include nouns such as δᾶϊος, διάφορος, δυσμενής, and others.

Among the key lexemes, ἐχθρός stands out, derived from Proto-Indo-European *h₁eg^hs ("outward"), possibly with the suffix -ρός (-rós). It's noteworthy to compare this with the Latin term *exter*, related to Proto-Indo-European *h₁eg^hs-teros. However, a particularly significant term is ἐχθρός, ἄ, ὄν (ἔχθος), which in Homer refers to a person hostile not only to other individuals but also to things (Od. 12.452, 14.156, Il. 9.312). Notably, in Western literature, for the first time, the enemy (ἐχθρός) of humanity is not portrayed as a specific earthly person but as "Death" (Θάνατος) (Theognis, 1999, p. 766). This conceptual shift introduces a profound and existential dimension to the idea of enmity in literature.

Indeed, in pre-classical literature, we encounter instances where the passive and active forms of ἐχθρός converge in the understanding of the enemy. Notably, examples include:

1) "Call your friend to a feast; but leave your enemy alone" (τὸν φιλέοντ' ἐπὶ δαῖτα καλεῖν, τὸν δ' ἐχθρὸν ἔασαι) (Hesiod, 2018, p. 342);

2) "Let me be a friend to my friend; but I will be an enemy to my enemy" (φίλον εἴη φιλεῖν· ποτὶ δ' ἐχθρὸν ἄτ' ἐχθρός) (Pindar, 1997b, II, p. 82–83).

Contrasting this, Sappho's focus lies not on external enemies or hostility towards specific city-states but rather on the social and political events within her native Lesbos. Some of Sappho's poems offer fragments of evidence suggesting her awareness of factional rivalries in Mytilene. These passages critique girls for aligning with opposing groups or directly confronting women from other families. Fragment 71 serves as a notable example: [Please provide the content of Fragment 71 for further discussion.]

]μισσε Μίκα	...[not right] that you, Mika,
]ελα[. .]ἀλλά σ' ἔγωνκ ἔάσω	...but I will not allow you
]ν φιλότ[ατ'] ἦλεο Πενθιλήαν[...you chose the friendship of Penthilian women
4.]δα κα[κό]τροπ', ἄμμα[...malignant, our...
] μέλ[ος] τι γλύκερον .[...sweet song...
]α μελλιχόφων[ος	...soft voice...
]δει, λίγυραι δ' ἄη[ται	...and sweet-toned breezes
8.] δροσ[ό]εσσα[dewy...

Therefore, much like Alcaeus, Sappho directed her criticism towards the rival aristocratic families of Mytilene, indicating her clear membership in the same aristocratic circle as Alcaeus. Her enemies aligned with his enemies. As D. Campbell astutely observes, "Sappho made hostile political comments on women or girls of her acquaintance". Notably, she targeted a certain Mica, whom she labeled ka[kó]trop (evil doer) because Mica chose "the friendship of the women of the Penthilidae", the former royal family of Mytilene (fragment 71). Alcaeus similarly targeted the Penthilidae (fragment 70, 75), revealing a shared opposition.

Sappho also directed her criticism at the Cleanactidae, the family of the treacherous Myrsilus (fragment 98b). The Cologne commentary notes attacks on women from an uncertain noble house and specifically mentions attacks on a daughter of Cleanax or his family (Parker, 2005, p. 6).

Andromeda, identified by F. Ferrari as a Pentilide, becomes another target of consistent criticism, with fragments 57, 68, 155, and possibly 99 focusing on her or her family (Ferrari, 2010). As an example, consider fragment 68:

]ι γάρ μ' ἀπὸ τὰς ἐ . [...me away from the...
ῶ]μωσ δ' ἔγεν[το	...yet they became...
] ἴσαν θεόισιν	...like goddesses
4.]ασαν ἀλίτρα[...guilty...
Ἄν]δρομέδαν [.] . αξ[...Andromeda...
]αρ[...]. α μάκα[ρ]α	...blessed [goddess]
]εον δὲ τρόπον α[.] . ὄνη[...character...
8.] κόρον οὐ κατισχε.[...unrestrained excess...
]κα[.....]. Τυνδαρίδαι[ς	...children of Tyndareus...
]ασυ[.]...κα[.] χαρίεντ' ἄ.[...graceful...
]κ' ἄδολον [μ]ηκέτι συν[...guileless no longer...
12.] Μεγάρα[...]γα[...][α[...Megara...

Establishing the precise performance context for these (political) fragments poses a considerable challenge. However, A. Aloni's assertion that these fragments were intended for a public audience is plausible, and the assumption that men were not automatically absent is reasonable. Poetry that openly criticizes individuals and families can effectively unite a group for a common purpose. In the case of

Sappho's fragments, all of which are critical of the Pentilides*, it is likely that her insults against them reflected her family's political agenda at the time of writing.

While the specific composition of the audience and the broader context of the speech remain subjects of conjecture, it appears evident that some of Sappho's poems were inspired by the political circumstances prevailing during their composition (Aloni, 2001, p. 29–40). The public nature of these poems suggests their potential impact in aligning a community around shared sentiments and political objectives.

In Sappho's work, we observe a recurring theme of betrayal by friends, particularly for political reasons, echoing the prominence of this theme in Alcaeus and Theognis. Some of Sappho's well-known poems have traditionally been interpreted as addressing betrayal in love, and it is suggested that the separation between betrayal in private and public life may not be as clear-cut in the Greek context. The Greek definition of friendship did not allow for such a sharp distinction, a concept that was not typically applied to male poets. Theognis, for instance, considers his lovers, symposium companions, and political allies all to be friends, viewing betrayal in any sphere as a betrayal in all (Theognis, 1999, p. 31–38, 61–68, etc.).

* Understanding the specificity of these fragments requires delving into their historical underpinnings. In the mid-7th century BC, the royal authority in Mytilene underwent a transformation, giving way to the oligarchy of the royal family known as the Penfelidae. The Penfelids' rule was short-lived, succumbing to a conspiracy, leading to a power struggle among prominent aristocratic families. In 618 BC, Melanchrus, described by ancient authors as the first tyrant of Mytilene, seized control. However, his reign was short-lived, as he was overthrown and killed through the combined efforts of the poet Alcaeus, his brothers, and the future Mytilenean tyrant Pittacus. Following Melanchrus's demise, Myrsilus assumed the role of the tyrant of Mytilene. His policies targeted certain members of the old Mytilenean nobility, prompting numerous aristocrats, including Sappho's family, to flee the city between 618 and 612 BC. Sappho found herself in exile in Syracuse on the island of Sicily until the death of Myrsilus, estimated between 595 and 579 BC. It was only after Myrsilus's death that Sappho could return to her homeland. This historical context provides a backdrop to interpret the complex dynamics of friendship and enmity within Sappho's poetry, shedding light on her personal experiences and the socio-political upheavals of her time.

As D. Campbell aptly notes, poets like Archilochus, Solon, and Sappho perceived the world in black and white, making a clear-cut distinction since prestige, security, and welfare depended on one's 'friends' (Campbell, 1983, p. 121). B. Gentili also observes that, due to limited information, reconstructing the specific episodes involving the interplay of erotic and political motives behind the tension within Sappho's group is challenging. However, he suggests that the uniformity of the linguistic code regarding crises, exile, and lovers' wrongs indicates that, similar to the male clubs explored by Alcaeus and Theognis, the female communities of archaic Lesbos were familiar with how erotic relationships and political orientation could influence and interfere with each other (Gentili, 1988, p. 81).

Returning to the theme of friendship, it's noteworthy that Sappho's concept of friendship extends beyond human relationships. She repeatedly refers to Aphrodite as a "friend." This idea of friendly relations with the transcendent also finds resonance in the ancient Middle Eastern tradition (Dietrich, 2014, p. 164). To explore the relationship between Sappho and the gods, consider, for example, the 1st and 26th fragments of early Greek poetry:

τίνα δηῦτε πείθω
 ἄψ σ' ἄγην ἐς φᾶν φιλότατα; τίς
 σ', ὦ
 'Ψάπφ', ἀδικήει;
 καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
 αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,
 αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
 καὶ κ' ἐθέλοισα.
 ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλέπαν δὲ λῦσον
 ἐκ μερίμναν, ὅσσα δέ μοι τέλεσσαι
 θῦμος ἰμέρρει, τέλεσον, σὺ δ' αὐτὰ
 σύμμαχος ἔσσο.

Once again who must I
 persuade to turn back to your love?
 Sappho, who wrongs you?
 If now she flees, soon she'll chase.
 If rejecting gifts, then she'll give.
 If not loving, soon she'll love
 even against her will."
 Come to me now – release me from
 these troubles, everything my heart
 longs to have fulfilled, fulfill, and
 you be my ally.

Fragment 26 of Sappho's poetry reads as follows:

πῶς κε δὴ τις οὐ θαμῆως ἄσαιτο,
 Κύπρι, δέσποιν', ὅττινα δὴ φίλ[εῖη
 καὶ] θέλοι μάλιστα πάλιν
 κάλ[εσσαι];
 4.ποῖ]ον ἔχησθα.

How can someone not be hurt and
 hurt again,
 Queen Aphrodite, by the person
 one loves – and wishes above all to
 ask back? [What] do you have.

In these fragments, the word φίλος, from which φιλεῖν is derived, appears in almost formulaic expressions such as "friend to Zeus" (Διὶ φίλος) or "friend to Ares" (ἄρηι φίλος). In these expressions, φίλος precisely denotes the temporary favor gained from these gods, akin to a host receiving a guest. These formulaic expressions are not specific characterizations of any one hero but are equally applied to several, sometimes even hostile characters. They indicate the success of the hero and the favor bestowed upon them by the god at that particular moment, such as being a "Friend of Ares". When discussing the friendship between gods and humans in early Greek lyrics, there is an observable reciprocity in these relationships. The gods exhibit a friendly attitude towards humans, as seen in lines such as:

- "May I have due measure of youth, and Phoebus Apollo son of Leto love me" (ἦβης μέτρον ἔχοιμι, φιλοῖ δέ με Φοῖβος Ἀπόλλων) (Theognis, 1999, p. 1119);

- "He is honoured as a friend by the immortals" (τετίμαται τε πρὸς ἄθανάτων φίλος) (Pindar, 1997a, IV, p. 59).

In his analysis of the Homeric use of φίλος (friend) and the derived verb φιλεῖν (to love), E. Benveniste concluded that "the verb φιλεῖν denotes obligatory actions that a member of the community performs towards ξένος, a foreign guest" (Benveniste, 1969, p. 334). Translating this into the context of the relationship between God and man, it implies the actions of the deity who takes under his patronage a person previously alien to him.

However, Sappho's exploration of friendship particularly highlights her friendly relations and love calls to the girls participating in the thiasus. This understanding of who constitutes a friend in early Greek poetry was not uncommon during this period of ancient civilization. In pre-Socratic philosophy, three notable positions emerge in relation to this question:

1. The first position fundamentally questions the link between φίλος and συγγένεια, friendship with kinship, tracing back to the epic works. As D. Constant argued, "the Greeks, like us, were quite clear about the difference between friends, relatives, and compatriots" (Konstan, 1996, p. 92). Early Greek philosophers contributed to this clarity by arguing that conditions for friendship could exist independently of family and friends.

2. The second characteristic relates to these conditions. Ancient reflections on *φιλία* consistently linked friendship with utility. The utility of friends was likely considered a distinct component of early Greek ethics. Self-sufficiency was viewed as a necessary condition of virtue and a characteristic of a good life. However, the relationship between friendship and the good life became problematic. While friendship seemed incompatible with self-sufficiency, self-sufficiency appeared unattainable without useful friends (Murr, 2020, p. 586–587).

Certainly, while Sappho's poems are rich with a palette of intimate and emotional feelings, and deep sensuality, it is important to recognize that the close relationships among the participants of the *thiasus* had not only a lustful or passionate origin but also held religious, ritual, and social institutional meanings. Here are a few fragments as examples, starting with 22:

.]. ε.[...] . [... κ]έλομαι σ' ἀ[είδην	...I urge you [to sing] of
Γο]γγύλαγ [Ἀβ]ανθι λαβοισαν ἄ . [Gongyla, [Abanthis], and play
πᾶ[κτιν, ἄς σε δηῖτε πόθοσ.τ . [the lyre, while desire for her once
ἀμφιπόταται	again flutters about you, who are
τὰν κάλαν· ἄ γὰρ κατάγωγισ αὐτα[ς σ'	beautiful. Seeing her dress
ἐπτόαισ' ἴδοισαν, ἐγὼ δὲ χαίρω·	thrilled you, and I rejoice
καὶ γὰρ αὐτα δήπο[τ'] ἐμέμφ[ετ' ἄγνα	because Aphrodite herself
Κ]υπρογέν[ηα	once blamed ...
ὥς ἄραμα[ι	so I pray ...
τοῦτο τῶ[πος	this ...
β]όλλομα[ι	I wish ...

And in addition to the previous one, another 43 and 88 fragments respectively:

.]. ἄκαλα κλόνει	... stirs up quietude
]κάματος φρένα	... trouble in mind
]ε κατισδάνει[ι]	... sits down
] ἄλλ' ἄγιτ' , ὦ φίλοι,	... Come now, my friends,
] , ἄγχι γὰρ ἄμερα.	... for day is nigh.
α[.] . σαν· ἔγω τε γαρ[... I will love [you]
φύλη[μ] ἄς κεν ἔνη μ'[... as long as [breath] is in me
κᾶλ . []αι μελήσην·	... will care.
ἔστ . []φίλα φαῖμ' ἐχύρα γέ[νεσθαι	... I declare I am your steady friend
.] χα[]ενα[.]αις· ἄτ[... sorrowful ...
] . . δ' ὄνιαρ[.]σ[... bitter ...

In the mentioned fragments, Sappho, as well as her ancient biographers, employs the term "friend" (φίλα) when addressing her companions. While this intimate friendship is undoubtedly sanctioned by Aphrodite, it appears to be directly motivated by her service to Artemis. Artemis, referred to in fragment 88 as the one with "arrows" (βελέων), seems to be the primary recipient of this friendship-love (φιλότας). As previously demonstrated, this relationship had an obligatory and religiously conditioned character, with its sexual component being closely supervised by Aphrodite.

The Sapphic songs, performed in a ritual setting, appear to connect the personal "I" with the collective "we" of the thiasus (heteria, cult commonwealth). Among these songs, those where Sappho directly addresses her "friends" (φίλοι), even within the ritual framework, possess the most personal character. In these compositions, the ritual marriage of the girls (sometimes involving three participants), the mutual obligations of "love" (φιλότας), and a distinct language emerge. Terms such as "grove," "meadow," "violets," and "earth," among others, lose their conventional meanings and take on metaphorical significance, signaling the presence of the great deity of love, Aphrodite.

In summary, the analysis of the works of the early Greek poetess Sappho within the context of friendship and enmity leads to the following conclusions:

1) Sappho, the female poet, directs her focus towards both friendship and enmity, exploring these phenomena in her poems within the context of her life experiences. For her, friendship and enmity are not abstract concepts but lived emotions that inspire her poetic reflections.

2) Friendship, a central theme in her poetry, manifests in two dimensions: between gods and humans and in interpersonal relationships. The key concept that elucidates these connections is φιλία. In the archaic period, this term didn't exclusively carry a chaste character but encompassed the entire spectrum of positive feelings toward a person, including intimate and deeply lyrical sentiments. Notably, this concept is also unveiled in the context of poems dedicated to various aspects of family relations.

3) Enmity, predominantly conveyed by the term ἐχθρός in her poems, is not solely rooted in personal betrayal within the thiasus of Sappho. It extends to political rivalries for power on the island of Lesbos. The poetess vehemently opposed the tyranny that emerged after the aristocratic rule of her relatives, leading her to criticize girls aligning with her political adversaries, with implications for religious and ritual practices.

REFERENCES

Aloni, A. (2001). What is that Man Doing in Sappho, fr 31V? In *Iambic Ideas: Essays on Poetic Traditions, from Archaic Greece to the Late Roman Empire*. (Eds.) A. Aloni, A. Barchiesi, & A. Cavarzere (pp. 29–40).

Benveniste, E. (1969). Philos, Le vocabulaire des institutions indo-européenne. T. 1. *Economie, parenté, société*. (pp. 335–355). Les Editions de Minuit.

Campbell, D. (1983). *The Golden Lyre: The Themes of the Greek Lyric Poets*. London: Duckworth.

Dietrich, J. (2014). Friendship with God: Old Testament and Ancient Near Eastern Perspectives. *Scandinavian Journal of the Old Testament*, 28: 157–171.

Ferrari, F. (2010). *Sappho's Gift: The Poet and Her Community*. Ann Arbor.

Gentili, B. (1988). *The Golden Lyre: The Themes of the Greek Lyric Poets*. Duckworth.

Hesiod. (2018). *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Edited and translated by Glenn W. Most. Loeb Classical Library 57. Harvard University Press.

Konstan, D. (1996). Greek Friendship. *American Journal of Philology*, 117, 71–94.

Murr, D. E. (2020). Friendship in Early Greek Ethics. In David Conan Wolfsdorf. (Eds.). *Early Greek Ethics*. (pp. 566–592). Oxford University Press.

Parker, H. (2005). Sappho's Public World Women Poets in Ancient Greece and Rome, *Women poets in ancient Greece and Rome*. (Ed.). E. Greene (pp. 3–24). University of Oklahoma press.

Pindar. (1997a). *Nemean Odes. Isthmian Odes. Fragments*. (Ed. and trans.). William H. Race. Loeb Classical Library 485. Harvard University Press.

Pindar. (1997b). *Olympian Odes. Pythian Odes*. (Ed. and trans.). William H. Race. Loeb Classical Library 56. Harvard University Press.

Sappho. (1982). Sappho, Alcaeus. *Greek Lyric, Volume I: Sappho and Alcaeus*. (Ed. and trans.). David A. Campbell. Loeb Classical Library 142 (pp. 52–206). Harvard University Press.

Sappho. (2014). Sappho. *A New Translation of the Complete Works*. (Trans.). Diane J. Rayor and André Lardinois. Cambridge University Press.

Theognis (1999). Tyrtaeus, Solon, Theognis, Mimnermus. *Greek Elegiac Poetry: From the Seventh to the Fifth Centuries BC*. Edited and translated by Douglas E. Gerber. Loeb Classical Library 258 (pp. 166–388). Harvard University Press.

Turenko, V. (2014). The concept of φίλια in ancient Greek pre-Socratics to classical Greek literature and philosophy. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*, Seriia "Filolohichni nauky", 2, 47–53 [in Ukrainian]. [Туренко, В. (2014). Концепт φίλια в давньогрецькій докласичній літературі та філософії. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Філологічні науки"*, 2, 47–53].

Williamson, M. (1995). *Sappho's Immortal Daughters*. Harvard University Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 09.11.23

Прорецензовано / Revised: 26.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Віталій ТУРЕНКО, д-р філос. наук, ст. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0003-0572-9119

e-mail: vitali_turenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

САПФО МІЖ ДРУЗЬЯМИ І ВОРОГАМИ: СПЕЦИФІКА ПОГЛЯДУ НА ЛЮДСЬКІ СТОСУНКИ

Концептуалізовано проблеми дружби і ворожнечі в контексті творчості ранньогрецької поетеси Сапфо. Доведено, що вона, як і інші поети архаїчної доби, послуговувалася принципом: дружбою відповідати на дружбу, ворожнечю на неприязнь. Утім, виявлено, що ті чи інші ворожі конотації та фрагменти пояснюються не лише суто особистим фактором – зрадою перебування у фіасі Сапфо, але й політичною конкуренцією за владу на о. Лесбос. Поетеса явно була проти тиранії, яка запанувала після аристократичного правління її близьких, а тому дівчат, які перейшли на бік її політичних опонентів, вона дуже гостро піддавала критиці, оскільки це стосувалося і релігійних відправ. Ворожнеча в неї – це не просто "сліпа ненависть", але комплексне

почуття, що пов'язане з політичними, релігійними, соціальними переконаннями, зрадити які (комусь з людей) для неї означало зрадити її саму.

Розкрито, що у віршах Саффо розглядала дружбу у двох площинах: міжособистісну та між богами і людьми. Дружні стосунки з богами, зокрема з Афродітою, Артемідією мали заступницький характер, а тому вони допомагали поетесі в різних життєвих ситуаціях. Обґрунтовано, що експлікація дружніх стосунків із дівчатами має амбівалентний характер, оскільки, окрім приятного, інтимного характеру, в них містяться імпліцитно ритуальний і соціальний підтексти. Дружба для Саффо – це більше, ніж спілкування, це довіра та відповідальність одне за одного.

Ключові слова: Саффо, рання грецька лірика, дружба, ворожнеча, архаїчна література, φίλια, ἐχθρός.

Оксана НІКА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

e-mail: o.nika@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ФРАНЦИСКА СКОРИНУ

[Рецензія на книжкове видання: Сергей Юрьевич Темчин.

Издания Франциска Скорины: источники, интерпретации, бытование. Вильнюс : Институт литовского языка, 2022. 430 с. / Sergejus Temčinas. Pranciškaus Skorinos leidiniai: šaltiniai, interpretacijos, funkcionavimas. Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2022. 430 p.]

Нова наукова монографія про Франциска Скорину нещодавно опублікована в Інституті литовської мови/Lietuvių kalbos institutas (Вільнюс, Литва). Автор багатьох праць про Франциска Скорину і нової монографії зокрема – Сергій Юрійович Темчин (Sergejus Temčinas), габілітований доктор гуманітарних наук, провідний науковий співробітник Інституту литовської мови. Публікація нового дослідження пов'язана з відзначенням сеймом Литовської Республіки 2022 року як року Франциска Скорини і 500-ліття з часу видання його *Малої подорожньої книжки*. У ширшому сенсі монографія має важливе методологічне значення для розбору джерельної основи текстів Скорини, її впливу на техніки роботи перекладача, книжника, друкаря, для вивчення писемної культури і книгодрукування у Великому князівстві Литовському, розповсюдження і функціонування книг Скорини у просторовому і часовому аспектах.

Виклад матеріалу в монографії відрізняється продуманістю і чітким визначенням основних наукових принципів і положень, застосування яких рокує сутність проаналізованих питань, логіку доведення і дає нові результати. У дослідженні встановлено пріоритетність джерелознавчого підходу, що розглядає історичне джерело як явище культури, "є об'єктом вивчення різних

гуманітарних дисциплін, у зв'язку з чим джерелознавство нерідко розглядається як основа для інтеграції наук і міждисциплінарних досліджень, що дозволяє розкрити змістову значущість конкретного (речового, лінгвістичного, етнографічного, письмового, усного чи іншого) джерела як пам'ятки матеріальної та духовної культури, інформаційного ресурсу для вивчення і, відповідно, основи наукового пізнання людини, суспільства і світу загалом" (с. 16). Як доводить автор, джерелознавчий підхід домінує над змістовим, має передувати літературознавчому та історичному вивченню, щоб забезпечити адекватність наукових інтерпретацій. У монографії нове знання ґрунтується на широкому колі джерел, розумінні та встановленні способу їхнього залучення до творення тексту.

Наукова монографія складається зі вступу, шести розділів, висновків та бібліографічного апарату. Кожна з цих частин є цілісно поєднаною та розвиває дослідження кола джерел і способи роботи з ними Скорини.

У монографії запропоновано розгляд тих питань скоринознавства, які "залишаються недостатньо висвітленими в дослідницькій літературі або отримали в ній не цілком задовільне пояснення" (с. 15).

Дослідник аргументовано спростовує вже висловлені думки про буквальне сприйняття і неточне потрактування тих перекладів, які Скорина (нібито) знав і міг застосувати в своїй роботі.

У дослідженні розглядаються друковані й рукописні тексти, що належать Скорині, встановлюється їхня залежність від вже відомих текстів, що їх Скорина застосував у різний спосіб до творення своїх книг. Важливо, що рукописні тексти, які, як вважають деякі дослідники, належать Скорині, можуть бути спростовані щодо їхнього авторства.

Маначинський список 1575–1577 рр. уміщує рукописні частини празьких друків Скорини, тому й інші частини, не відомі в його друках, були також приписані Скорині. Сказане стосується зокрема рукописної Передмови до 4-ї книги Ездри, щодо якої було висловлено здогад про вплив на творчість Скорини італійського гуманіста Дж. Піко делла Мірандоли. За пріоритетністю джерелознавчого підходу і хронологічною співвіднесеністю дат

С. Ю. Темчин встановив, що приписувана Скорині рукописна Передмова до 4-ї книги Ездри в Маначинському списку 1575–1577 рр. Острозького старозавітного зводу 1560-х є перекладом із Чеської Біблії Іржі Мелантриха 1556-1557 або 1560-1561 рр.

Про точність сформульованого висновку і цілісність дослідження цього рукописного списку свідчить продовження публікацій дослідника. Ця версія розширена і підкріплена новим матеріалом у статті С. Ю. Темчина*, що надрукована 2023 р. У статті автор продовжує зіставлення 4-ї Книги Ездри за двома джерелами – друкованою Чеською Біблією і рукописним Маначинським списком. На численних прикладах дослідник аргументовано доводить наявність текстових збігів. За хронологічним принципом він виключає належність цієї рукописної частини Маначинського списку 1575–1577 рр. авторству Скорини, який помер у 1551/52 р. Такий висновок також не підтверджує знайомство Скорини з працями Піко делла Мірандоли.

С. Ю. Темчин переконливо доводить, що деякі написання, як-от "нові" власні назви Скорини, на які звертали увагу попередні дослідники, мають інше пояснення. Зокрема, аргументовано спростовано деякі спроби тлумачення "нових" власних назв, які нібито були притаманні Скорині (Скóрин, Сетро, Францискос). Написання *Бивлига* дослідник пояснює іспанською вимовою давньогрецького тексту, що її перейняв, можливо, від особи, яка мала подібні особливості вимови, наприклад, від вчителя-іспанця, що навчав давньогрецькій мові.

Як можемо переконатися, деякі нові версії щодо постаті Скорини інколи можна вважати своєрідними сенсаціями. В окремих частинах монографії автор спростовує такі попередні висновки сучасних скоринознавців, наводячи протилежні думки щодо можливості та верифікованості таких висновків.

У монографії спростовані деякі стереотипи, що безпосередньо випливають з назви "Біблії руської", що вперше була надрукована для "люду посполитого". На увагу заслуговує зробле-

* Темчин, С. Ю. (2023). Маначинский ветхозаветный свод 1575–1577 годов: неизданные тексты Франциска Скорины или новый руськомовный перевод с чешского (4-я Книга Ездры)? *Slavica Slovaca*, 58(2), 316–321.

ний автором висновок, що Скорина прагнув писати церковнослов'янською, відштовхуючись від форм "руської мови", тобто перетворював "руськомовну" стихію в церковнослов'янську, а не навпаки.

У кожному з розділів монографії простежується наскрізна думка, яка характеризує спосіб роботи Скорини з джерелами: він працював із різномовними джерелами (латинськими, чеськими, церковнослов'янськими), використовував їх не буквально, а скорочуючи або додаючи до них (це стосується як передмов до Книг Біблії, так і власне Біблійного тексту). Певна умовність простежується в тому, що Скорина міг зазначати одне джерело, а, як доводить джерелознавче дослідження, використовувати його опосередковано (порівняння Святого Письма з дивною рікою, яка одночасно мілка і глибока, так що агнець по ній бреде, а слон плаває).

У другому розділі монографії акцентовано увагу на біблійній текстології скорининських видань, що дає досліднику встановити опубліковані книги і також підготовлені до друку. Цілісно розглянуто скорининські Біблійні книги, а також Біблійні пісні Псалтиря (виданого двічі), літургічні читання в *Малій подорожній книжці*, цитати з Біблії, що містяться в передмовах. Значна варіантність біблійних цитат у передмовах порівняно з опублікованими ним Біблійними книгами, дає підстави сформулювати висновок, що Скоринин "не прагнув формально слідувати якійнебудь версії (у тому числі своїй власній), а варіативними засобами передавав смисл Святого Письма" (с. 362). Виходячи зі встановленої біблійної типології, автор монографії аналізує цитати, встановлюючи в їхньому використанні різні джерела: "чеський вплив у передмовах зумовлено використанням відповідних джерел (які в основному залишаються невиявленими), а його відсутність в інтегральному тексті книги – наявністю у видавця її церковнослов'янської версії. У протилежному випадку повний текст характеризувався би таким самим чеським впливом, що і біблійні цитати передмов" (с. 144).

У монографії тексти Франциска Скорини розглянуті за різним місцем їхнього друкування у Празі та Вільно, за різним давнім зберіганням чи сучасним у бібліотеках України, Польщі

та інших країн. Зокрема, Маначинський список, про який йшлося вище, автор дослідження аналізує за трьома різними частинами цього списку, дві з яких зберігаються в бібліотеках Львова.

У зв'язку з цими важливими висновками було б цікаво розкрити місце/місця функціонування в XVI–XVII ст. конволюту з п'ятьма книгами Біблії 1519 року (Буття, Вихід, Левит, Числа, Повторення Закону), що нині зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ). У кожній частині цього конволюту збереглися маргіналії "руською" (часто полонізованою), польською, латиною, інтерлінерні написи цими мовами, що свідчать про змістовий і мовний вибір його власників/читачів.

Остання частина монографії, як зазначає автор, має інформаційну мету – "привернути увагу скоринознавців до маловідомих списків видань Скорини, що зберігаються в Національній бібліотеці Польщі (Варшава) (с. 357).

У праці висвітлено лише частину авторських досліджень. Як зазначає С. Ю. Темчин у вступі монографії, до її складу не увійшли скорининська гімнографія та євхографія, чому буде присвячено окреме дослідження.

Надруковані в монографії частини вже були апробовані на міжнародних конференціях, частково опубліковані, проте в монографії доповнені, розширені й скориговані. Одним із наукових заходів була Міжнародна наукова конференція "Франциск Скорина і книжна культура Відродження: до 500-ліття *Малої подорожньої книжки Франциска Скорини*" (Вільнюський університет, 2022).

Завдяки ґрунтовним студіям С. Ю. Темчина скоринознавство збагатилося новими дослідженнями, глибокими за висновками, логічними за доведеннями і переконливими для фахівців. Наукова монографія С. Ю. Темчина демонструє нове осмислення постаті Франциска Скорини і має важливе методологічне значення для характеристики особи книжника, створення і розповсюдження книг Скорини, текстових, культурних, соціальних взаємозв'язків періоду Великого князівства Литовського.

Проведене дослідження важливе для викладання університетських навчальних дисциплін історико-лінгвістичного циклу,

зокрема "Історії української літературної мови", спеціальних курсів із лінгводжерелознавства, лінгвотекстології, інтертекстуальності, для написання робіт студентами, аспірантами і докторантами. Науковий стиль автора монографії може бути зразком для вивчення в курсі з академічного письма і розвитку сучасних підходів у наукових дослідженнях.

Отримано редакцією журналу / Received: 02.11.23

Прорецензовано / Revised: 19.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.23

Oksana NIKA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

e-mail: o.nika@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

NEW RESEARCH ON FRANCYSK SKARYNA

[Review of the book: Sergejus Temčinas. Publications of Francysk Skaryna: Sources, Interpretations, Existence. Vilnius: Institute of the Lithuanian Language, 2022. 430 p.]

Наукове видання

**МОВНІ
І КОНЦЕПТУАЛЬНІ
КАРТИНИ СВІТУ**

Науковий журнал

Випуск 1(75)

Редактор *Т. В. Мельник*
Технічний редактор *Ю. О. Куценко*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60×84^{1/16}. Ум. друк. арк. 9,3. Наклад 100. Зам. № 224-10871.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Іф12.
Підписано до друку 04.04.24

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
Б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 58; (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@knu.ua; vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.knu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02